

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Fleischer, Esaias.; forfattet af Esaias Fleischer ; trykt og uddeelt paa Selskabets Bekostning.

Titel | Title:

Agerdyknings-Katekismus til Underretning for Landmanden i Dannemark, efter det kongelige Danske Landhuusholdings-Selskabs Indbydelse

Udgivet år og sted | Publication time and place: Kjøbenhavn : L. Simmelkiær, 1780

Fysiske størrelse | Physical extent:

[28], 196 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

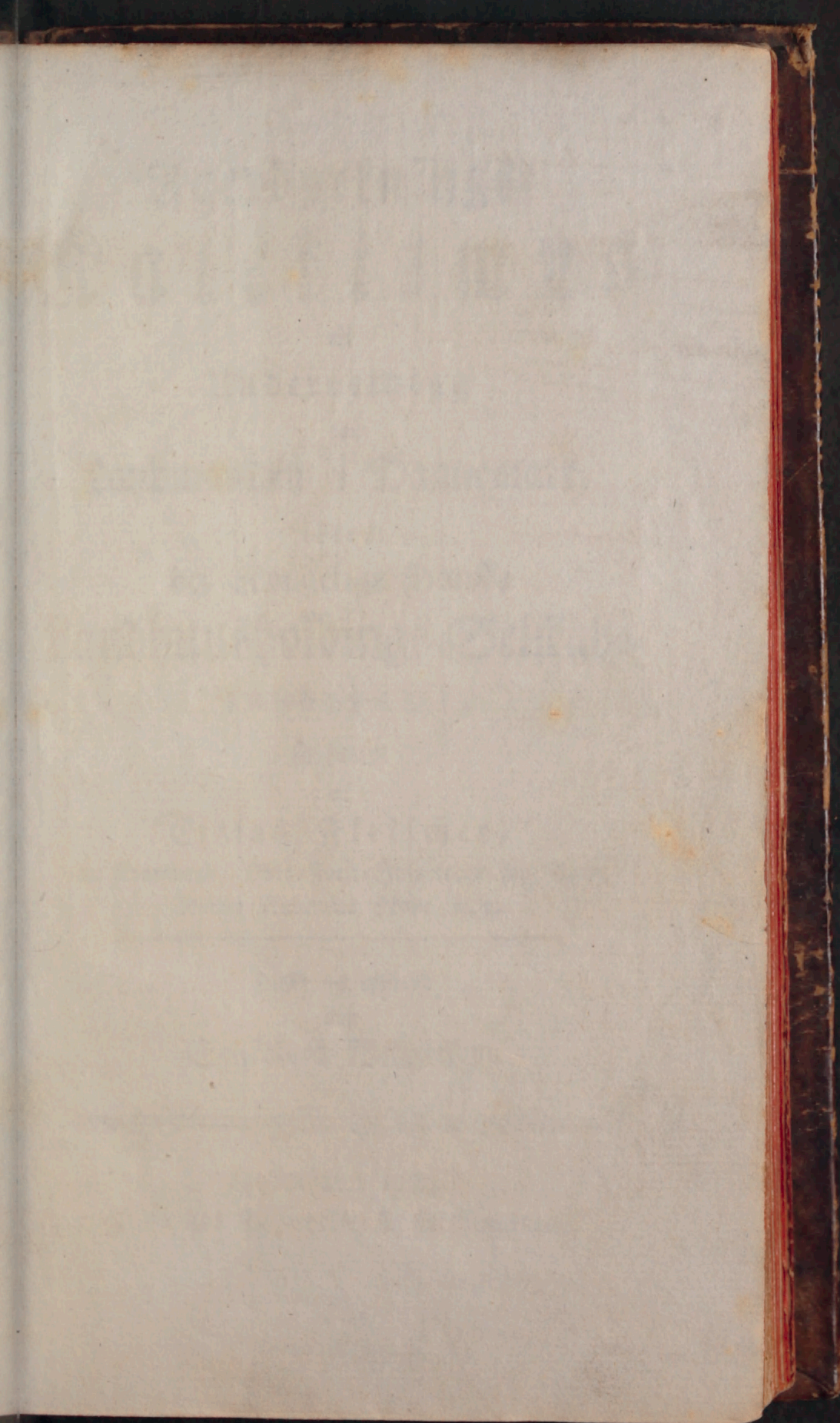
24. - 53.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130020702819

1841

Journal of the

...

...

...

...

Agerdyrknings=
K a t e k i s m u s

til

Underretning

for

Landmanden i Dannemark,

efter

det Kongelige Danske

Landhuusholdings-Selskabs

Indbydelse,

forfattet

af

Esaïas Fleischer,

R. Etatsraad, Ober-Forst-Inspektør for Søse
Ridder-Akademies Skole. m. v.

Trykt og uddeelt

paa

Selskabets Bekostning.

Kjøbenhavn 1780.

Trykt hos Bogtrykker L. Simmelkær.

Administrations
Brev

Indberetning

for

For
Kongen og Fædernelandet.

Forerindring.

Med megen Fornøjelse kan Selskabet nu og levere Landmanden en Agerdyknings-Katekismus for Dannemark. Hensigten med samme har været, som med den for kort siden bekendtgjorte for Norge, uden for stor Vidtløftighed at anføre Jordbrugeren, især Bonden, til i en sammenhængende Orden at oversee sit heele Agerbrug, og dog derhos saa tilstrækkeligen, at intet maatte fattes ham i det Væsentlige, for at kunde betjene sig af sin Jord og naturlige Lejlighed paa den bedste Maade, naar han allene selv dertil vil føje den Indsigt og Flid, som det haaber denne Underretning vil give

Forerindring.

ham en god Uledning til. Korthed, Tydelighed, Orden og Fuldstændighed haver derfor under Arbejdet stedsse været for Øje. Med alt det er lutter korte Regler dog ikke blevne anseete saa fornødne, at man jo har troet, at saadan Skrivemaade kunde blive Landmanden, og Almueen især, lidet begribelig, dersom denne ikke ved Hjælp af Naturlæren blev givet et Begreb om Aarsagen til sliche Regler, paa det den saa meget bedre maatte forstaae i forekommende Tilfælde rettelig at anvende dem, hvilket derfor og er bleven iagttagen. Sagens Natur, vil man altsaa lettelig af Skriftet selv see, har lagt dets Plan. Som en Følge heraf, finder den danske Bønde og derfor en Mængde af sine gamle Fordomme heri beegnede, og alting henegnet til den rette Praxis eller Uøvelse, i hvad hans Tænkemaade om et eller andet end kan have været tilforn eller er endnu, en Omstændighed, som man haaber han i en tilkommende Tid, om ikke strax i Begyndelsen, vil erfare Nyttten af.

Efter Materiernes ulige Natur ere de ulige afhandlede. Vitløftigst de vigtige Poster
om

Forerindring.

om Jordarterne i de 2 første Kapitler, og om Gjødsken, Agerens halve Liv, i det tredie. Over Sædejordens rette Behandling, uden hvilket det lidet vilde hjælpe at kjende sin Jord, eller gjødskeden nok saa vel, anstilles med god Grund derefter den udførligste Undersøgning.

Det Store, som i de sidste Aaringer, saa merkelig har ophjulpet Agerbruget og beriget Landmanden, Græsningens Forbedring og For-meerelse, hvorved Ageren, naar Dvægavlen ved en fornuftig Jorddeeling i Forhold til Ageren ret indrettes, mere end fordobles i sine Kræfter, har med Billighed fortjent 2 Kapitler, og udgjør derfor det 11te og 12te. Andre Materier om Sædetiden, Sædesorterne m. v., findes efter Omstændigheden kortere oplyste.

Fælledskabets Ophævelse, som vore KONGER med saa megen Nidkjerhed har drevet, og endnu allernaadigst driver paa, vises tydelig Nytten af i det 13 Kapitel: hvilket her med Flid erindres, for den dermed sammenhængende vigtige

Forerindring.

tige Materie om Staldfoeringen, som Selskabet ikke allene paa det bedste anbefaler enhver, der efter sine Jorders Beliggenhed kan sætte den i Verk, som et Middel til at see Fælledskabet des lettere hævet; men og som det største af alle muelige Anstalter til heele Agerbrugets viffeste Forbedring, og den største Gevinst ved hver Deel deraf.

I det 15de Kapitel er det igjennem Selskabet udsatte kongelige Spørsmaal: om Jndhegningers fuldkomneste Indretningsmaade, tildeels besvaret, nemlig, saavidt her passende. Samme maade og derfor anprises enhver Landmand, som heel vigtigt. Imidlertid haver dog Selskabet, i Anledning af bemeldte allernaadigste Premie, allerede god Formodning om en fuldstændigere Oplysning i denne Sag.

Paa en Tid da Brændsel overalt merkelig voxer i Priserne, ja paa mange Steder reent mangler, kan Huusholdingen med Løv og Løvemoser ikke for vel lægges Merke til. I det

Forerindring.

16de Kapitel meder derfor herom det væsentligste og vigtigste.

Kortheden, som den i det danske Ugerbrug oplyste Forfatter i det sidste Kapitel har brugt, angaaende Kreaturers Tillæg og den Nytte en Bonde kan have af sin Hauge, er overeensstemmende med Hensigten af en Afhandling, som denne, og efterlader derfor nok for andre at skrive i begge Materier, hvortil Selskabet ved sine Indbydelsler giver Lejlighed, og haaber derfor at see sit Dnske herudi nærmere opfyldt.

Intet væsentlig, meener Selskabet altsaa, efter sin Hensigt med dette lidet Skrift her at mangle; men tænker dog derfor ikke, at det jo i et og andet kan modtage Forbedring. Ved en og anden kort Anmerkning haver Selskabet derfor selv ytret sine egne Tanker i denne Henseende; men det øvrige overlader det til nærmere Undersegning og Erfaring, og anmoder derfor kyndige Landmænd her i Riget, at hvor de finder nogen mærkelig Forbedring, som, uden at overskride den

Forerindring.

nødvendige Korthed, kunde anvendes, at Selskabet da deri maae gjøres deelagtig, hvoraf det da med Fornøjelse vil søge at betjene sig ved et andet Dplag, ligesom i øvrigt erklære sig Bedkommende efter Omstændigheden af det meddeelte paa det skydigste forbunden.

Selskabet ønsker i øvrigt, at disse Blade maae gjøre megen Nytte, og jo før jo hellere blive Land-Almuen bekjendte: hvorfore det og agter ydermere ved Premier at belønne dem, som paa nogen merkelig Maade maaatte see Kundskaben herfra iblant Almuen udbredt.

Indhold.

Indledning. Side

§. 1.	Hvorledes en Bonde kan forbedre sin Tilstand.	1
2.	Hvori en Bondes Haandtering bestaaer.	2
3.	Hoved-Posterne, hvorom denne Bog handler.	3

I. Kap. Om de adskillige Slags Jordarter, om Sædens Væxt og de førstes Forbedring ved Blanding med en af de andre, m. v.

§. 1.	Ager-Jordens Beskaffenhed i Almindelighed.	5
2.	Det er fornødent at vide hvad Frugtbarhed er.	6
3.	Hvori Frugtbarhed eller Ufrugtbarhed bestaaer.	6
4.	Sædens Næring.	6
5.	Luft og Varme behøves til Sædens Væxt.	5
6.	Og meer end de.	7

Indhold.

	Side.
5. 7. Hvorledes Vert og Frugtbarhed besor- dres i Sæden og Planterne.	7
8. Hvorledes Jorden kan komme ind igjen- nem Roden.	8
9. Plantens Frugtbarhed beroer paa Over- flødighed af Næring for den.	9
10. Hvad Muldjord er.	9
11. Tørvejord.	10
12. Leerjord.	10
13. Sandjord.	11
14. Kalkjord.	12
15. Disse Jordarter maae blandes.	12
16. Nyttten af at vide hver Jordarts Egen- skaber.	13
17. Hvorledes man lærer hvad Slags Jord en Ager har meest af.	13
18. Tørvejordens Blanding.	14
19. Sandjordens.	14
20. Hvorledes Tørvejorden skal være beskaf- ten til at forbedre en sandig Ager.	15
21. Hvorledes Tørvejorden bringes til For- raadnelse.	15
22. Dette Arbejde er ikke formeget.	16
23. En anden Maade at behandle Tørvejor- den, for at forbedre Sanden dermed.	16
24. Om dette behøves, naar man vil sære Sand paa en tørret Grund.	17
25. Om Sand og Leers Blanding.	17

Indhold.

	Side.
§. 26. Den rette Maade at prøve Leer og Sandblanding paa.	18
27. Hvorledes denne Jordblanding bedst kan skee.	18
28. En anden Maade, naar Jordarterne ikke ligger lagvis og nær hinanden.	19
29. Om Sanden strax kan søres paa Ageren som den er.	19
30. Andre Jordarter til at forbedre Leerjorden med.	20
31. Endnu andre Materier.	20
32. Mergelen er den bedste Jordart til Blanding.	20
33. Hvori Mergelens Fortrin bestaaer.	20

2. Kap. Om Mergelen.

§. 1. Hvad Mergel er.	21
2. Mergelens Kjendetegn.	22
3. Mergelens Nytte.	23
4. Det er ikke lige meget hvad Slags Mergel man bruger.	23
5. Regel hvorøfter alle Slags Mergeler bedst bruges.	24
6. Hvorledes Mergel prøves.	24
7. Hvad man kalder det, at søre Mergel paa sin Jord.	25
8. Mergelen nytter til al Slags Sæd, dog med Forskjel.	25
9. Hvorledes man i Almindelighed bør bemergle en Jord.	26
10. Om Mergel kan bruges til Enge.	26

Indhold.

	Side.
§. 11. Hvor Mergelen almindelig findes.	27
12. Mergelen gjør ikke i Tiden Jorden skarp og udnygtig til Sæd.	27
13. Hvorfor man siger, at Mergelen gjør en riig Fader og fattig Søn.	28
14. Hvor længe Mergelen virker, og hvorledes man stedse kan have Nytte af den.	29
15. Jorden skal have anden Gjødning end Mergelen.	29
3. Kap. Om Gjødningen og dens Fornødenhed, hvorledes et Møddingested bør indrettes m. v.	
§. 1. Gjødningens Natur og Nytte.	30
2. Om alle Gjødningens Deele findes i lige Grad i alle Slags Gjødsker.	31
3. De almindeligste Fejl som begaaes med Gjødningen.	31
4. Et Møddingesteds bedste Indretning.	33
5. Nyttens af at have et Vand-Hul i sit Møddingested	33
6. Hvad man, foruden Jord, kan samle i Vandhullet til Gjødning.	34
7. Hvorfor der under Steenbroen i Møddingestædet bør legges et lag Leer.	34
8. Hvorledes Møddingen bør sættes.	34
9. Om det er godt at have et Skuur over sin Mødding.	35
10 Den rette Tid at udføre Gjødningen paa Ageren.	36

Indhold.

Side.

§. 11.	Hvorfor det er ikke godt at føre frisk Gjødning paa Ageren.	37
12.	Om Gjødning ikke ligesuldt kan bringes til Forraadnelse paa Ageren.	37
13.	Middel til at hjælpe Gjødningen i Møddingestædet til hastig Forraadnelse.	38
14.	Om det er skadeligt at lade sin Gjødning ligge udspreedt eller i smaae Høbe paa Ageren.	39
15.	Om Gjødningen skal pløjes grundt eller dibt ned.	40
16.	Gjødningens Inddeeling.	40
17.	Til hvad Slags Jord eller Sæd hver Sort Gjødning skal bruges.	41
18.	Sviine-Gjødning.	42
19.	Faare-Gjødningens Egenskaber.	42
20.	Hvorledes man skal bære sig ad med Gjødningen, naar Jorden er en Blanding af Sand og Leer.	43
21.	Fjeder-Kreaturenes Gjødning.	43
22.	Gjødningens Formering.	44
23.	Hvorledes man bør omgaaes med Strøelsen.	44
24.	Anden Strøelse i Mangel af Halm.	45
25.	Merkeligt mere om Gjødselens Formelse og Behandling.	46
26.	Om der bør strøes under Faarene.	47
27.	Om anden Gjødning end Kreaturenes.	48
28.	Om Dynd til Gjødning.	48

§. 29.

Indhold.

	Side.
§. 29. Hvoraf Dynd bestaaer.	48
30. Omgangen med Dynd til Gjødskning.	49
31. Om man kan gjøde med Salt.	50
32. Om det er godt at gjøde med Halm.	50
33. Til hvilken Slags Sæd man skal gjøde.	51
34. Jorden kan ogsaa forbedres ved Hvile.	51
35. Om Plov og Harve gjør god Virkning paa Jorden.	51
4. Kap. Om Sædejordens videre Behandling ved Pløjning og Harvning. En Plovs Indretning. Hvorledes Pløjningen i Almindelighed bør skee, og især om Rispingen.	
§ 1. Hensigten med Pløjning og Harvning.	52
2. Forklaring derover.	53
3. Hvad det vil sige, at Jorden skal besvangres af Soel og Luft.	54
4. Beviis at Soel og Luft gjør Jorden frugtbar.	55
5. Hvorledes Ploven bør være beskaffen.	57
6. Det bedste Træ til Hovedet paa Ploven.	57
7. Det bedste Træ til Næsen.	58
8. Hvad der ved Langjernet, Skjæret og Muldfjelden er at iagttage.	59
9. Hvad mere ved ovenmeldte er at agte.	59
10. Om man skal pløje grundt eller dybt.	60

Indhold.

	Side.
§. 11. Hvad om død Jord opkommer ved at pløje dybt.	61
12. Naar Rispingen skal begynde.	62
13. Om den almindelige Maade at rispe paa er god nok.	63
14. Den bedste Maade at rispe paa.	63
15. Om dette Arbejde ikke er for vitløstigt.	64
16. Om højryggede Agre.	65
17. Om smalle eller brede Agre ere bedst.	65
18. Fejl ved Pløjningen.	66
19. Fejl ved Røgsurene.	66
20. Fejl ved de andre Furer.	66
21. Om Tverpløjning er nyttig.	67
22. Fejl ved Bandsurene.	67
23. Om det er skadeligt at Bandsurene ikke haver Affald.	68
24. Fejl ved Forpløjningerne.	68
25. Tiden at pløje om Foraaret.	69
26. Hvorledes Ploven forvares.	70

5. Kap. Om Sæden og Sædetiden.

§. 1. Jagtragelser ved Jordens Besaaning i Almindelighed.	70
2. Hvorfor Sædekornet skal være godt.	71
3. Godt Sædekorns Egenskaber.	71
4. Hvorfor Sædekornet skal være reent.	71

§. 5.

Indhold.

	Side.
§. 5. Aarsagen hvorfor man høster ureent Korn.	71
6. Hvorledes man faaer reent Sædeforn	71
7. Hvorfor Sædefornet skal være stort.	72
8. Om alt stort Korn er godt til at saae.	73
9. Hvorledes Korn kan forderves.	73
10. Hvori Fordervelsen bestaaer.	73
11. Hvorved Sædefornet kan faae denne Skade.	74
12. En god Saaemand.	75
13. Hvad en Saaemand bør besitte sig paa.	76
14. Hvor breed en Saaegang bør være	76
15. Om man skal saae tykt eller tyndt.	77
16. Almindelige Regler for Sædetiden	78

6. Kap. Om Jordens særdeles Inddeeling og Behandling til hver Slags Sæd, og derunder om Hvede- og Rug-Sæd, m. v.

§. 1 Om det er ligemeget hvad Slags Sæd man saae i sin Jord.	79
2. Hvad Jord Hvede bør saaes i.	80
3. Hvor ofte man bør pløje til Hvede.	81
4. Aarsagen til Brand i Hvede.	82

Indhold.

	Side.
§. 5. Hvorvit fuldmoden Hvede er tør nok.	83
6. Raad for at faae fuldkommen moeden og tør Hvede.	83
7. Om det gaaer an at saae gammel Hvede.	84
8. En anden Raade, naar man ikke har gammel Hvede at saae.	84
9. Hvad mere der ved Hvede-Sæden er at iagttage.	85
10. Naar Hvede bør saaes.	85
11. Om tør Hvede og Rug ikke tager Skade i tørt Vejrligt.	86
12. Den bedste Tid at saae Rug.	87
13. Den bedste Jord at saae Rug i.	87
14. Hvor tit der bør plojes til Rug.	88
15. Om man 2de Aar i Rad kan saae Rug, naar man gjødede første Aar.	89
16. Om Rug og Hvede bør harves stærk ned.	89
17. Forskjel imellem Sommer- og Vinter- Hvede og Rug.	90
18. Til hvad Nytte Sommerrug er.	91
19. Tiden at saae Sommerrug.	92
20. Om Aar bør gaae om Vinteren paa Rug- Ageren.	92
21. Om man kan saae gammel Rug.	92

7. Kap. Om Byg- og Havre-Sæden.

§. 1. Den bedste Jord til Byg.	93
2. To Slags Byg.	94

Indhold.

	Side.
§. 3. Hvortit der skal pløjes til Byg.	94
4. Pløjetiden om Foraaret.	95
5. Saaetiden til Byg.	95
6. Om derved mere er at iagttage.	96
7. Om Bygget bør ligge øverlig i Jorden.	96
8. Om der efter Saaeningen og Harvningen er mere ved Bygjorden for Høsten at gjøre.	97
9. Hvad Jord Havre vorer i.	97
10. Hvortit Jorden skal pløjes til Havre.	97
11. Saaetiden for Havre.	98

8. Kap. Om Erter, Bikker, Hør, Hamp og Boghvede, samt om Rydning.

§. 1. Den bedste Jord til Erter.	99
2. Hvor ofte der skal pløjes til Erter.	100
3. Saaetiden for Erter.	100
4. Hvorledes man kan forhindre, at Erterne ikke falder omkuld.	100
5. Hvor og naar Bikker skal saaes	101
6. Hvorledes man gjøder en mager Jord ved at saae Erter eller Bikker dert.	102
7. Hvad Slags Jord til Hør og Hamp behøves.	103

Indhold.

	Side.
§. 8. Om Hør og Hamp skal saaes tykt eller tyndt.	103
9. Hvorledes man faaer godt Hørfrøe.	104
10. Hvor Boghvede skal saaes.	104
11. Saaetiden og Omgangen med Boghvede.	104
12. Om gammel Jords Optagelse til Sæd eller om Rydning.	106
9. Kap. Om Harven og Tromlen, samt Algerens videre Rensning, m. v.	
§. 1. Hensigten med at harve Jorden.	107
2. De bedste Slags Harver.	108
3. Om Harvens Stilling.	109
4. Om man bør harve Jorden mere end engang.	111
5. Hvoraf Ukrud kommer.	111
6. Om sligt Ukrud kan udryddes.	112
7. Om Lustning eller Hævning efter Til- saaening.	115
8. Hvad man skal gjøre ved Qvækrodderne.	115
9. Om Steen skal renses af Algeren.	116
10. Om det er godt at tromle sin Jord.	117
11. Om man skal tromle før man saae.	117
12. Om man skal tromle leeret Jord, efterat man har saaeet.	118

Indhold.

Side.

10. Kap. Om Sædens Mejning, Binden, Hjemagen, Tærstning og Bevaring.	
§. 1. Naar Sæden skal mejes.	119
2. Kjendetegn at en Ager er moden nok.	120
3. En Mejers Pligt.	120
4. Om Leen og Mejeredet.	120
5. Om Sæden skal ligge paa Skaar eller bindes strax.	121
6. Hvad ved Bindingen er at iagttage.	121
7. Om man maae gjøre Vaand af Sæden.	122
8. Iagttagelser ved at sette Travehobene.	122
9. Samt ved Indagningen.	122
10. Hvad Byemandene bør passe paa før Høsten.	123
11. Iagttagelser ved Indagningen i Laden.	123
12. Middel mod Utsj.	124
13. Hvad videre ved Laden er at iagttage før Sæden indføres.	124
14. Om man helst maae sette Høe eller Korn i Staf.	124
15. Iagttagelse ved Tærstning.	125
16. Iagttagelse ved Kastning og Rensning.	125
17. Om Sædens Bevaring paa Loftet.	126
18. Raad mod Korn-Orme og Klanderter.	126

Indhold.

Side.

II. Kap.	Om Hoeslettens Fornodenhed, Engenes bedre Behandling, og Skiftning med Jorden.	
§. 1.	Om Hoesletten er af stor Betydning.	127
2.	Beviis at Engen er vigtig.	127
3.	Hvorfor Engen ikke giver tilstrækkelig Høe.	128
4.	Hvorved Engen fordærves.	128
5.	Om Muldvarpe-Stud paa Engen.	129
6.	Om det er skadeligt at lade Vand staae paa Engen om Vinteren.	129
7.	Raad herimod.	130
8.	Middel, naar Engen intet Affald har.	130
9.	Hvorledes Engen fordærves ved at staaes i Uide.	130
10.	Den rette Tid at staae.	131
11.	Om Skaden af Creaturenes Gang paa Engen.	131
12.	Om det er nok at rette ovenmeldte Fejl.	131
13.	Hvorledes Engens Frugtbarhed kan befordres.	132
14.	Om Engene hos os læses i rette Tid.	133
15.	Middel, naar Engbunden er løs og svampig.	133
16.	Omgangen hermed.	134

Indhold.

	Side.
§. 17. Om Engen kan bære Sød i et Par Aar, før den besaaes med Græsfrøe.	135
18. Hvor man imidlertid faaer Høset fra.	135
19. Om denne Behandling er den samme, som at ligge i ouden Agre.	135
20. Om man skal gjøde til Græs.	136
12. Kap. Om Foderurter og Græs-	
arter, især om Kleversæden.	
§. 1. Om der er Forskjel paa Græs.	137
2. Gode Græsarters Egenstaber.	137
3. Hvorledes man faaer gode Græsarter.	138
4. Om Kleveren.	138
5. Om man kan fore med Klever uden Skade.	139
6. Om at saae Kleveren for sig selv.	139
7. Naar Kleveren skal mejes.	141
8. Hvor ofte den kan mejes.	141
9. Om at saae andre Græsarter tillige med Kleveren.	142
10. Om det er bedst at saae Kleveren ene eller blandet.	142
11. Om Creature maae komme paa Klever- Agre.	143
	13.

13. Kap.	Om Fælledskabets Skadelig- hed, Staldføring, samt en forbedret Mark- og Land- væsens-Politic, m. v.	
§. 1.	Om Fælledskab er skadelig.	144
2.	Forebyggelse af Fælledskabets Ulejligheder uden at ophæve det.	145
3.	Om Staldføring.	146
4.	Staldføringens Fordeele.	146
5.	Hvorfra man skalde faae Foret.	148
6.	Om Kvæget kan taale at staa bestandig inde.	149
7.	Andre Raad end Fælledskabets Ophævelse eller Staldføring.	150
8.	Hvorfor Evinene ikke maae komme urin- gede paa Fælleden.	152
9.	Hvorfor ingen Kreaturer maae komme paa Fælleden før 1ste Maj.	152
10.	Om Kloverfæse at faae oven paa Sæden.	154
14. Kap.	Om at sætte Engene under Bånd, samt om Høets vi- dere Behandling.	
§. 1.	Om man har Gavn af at sætte Engene under Bånd.	155

Indhold.

	Side.
§. 2. Hvorledes Engen skal ligge, samt Jordbunden og Vandet være beskaffen.	155
3. Om Kilde- og rindende Vand er godt at sætte over Engen.	156
4. Omgangen med at sætte sin Eng under Vand.	156
5. Jagttagelser ved Hovedgrøften.	157
6. Tiden at sætte Engen under Vand.	157
7. Om Høets Behandling.	159
8. Middel, naar Høet er fugtigt.	160
9. Om Kleverhøets Behandling.	161
10. Om selv at avle Frø af Klever.	161
<h3 style="text-align: center;">15. Kap. Om Indhegninger, Steen- og levende Gjerder.</h3>	
§. 1. De fornemteste Slags Indhegninger.	163
2. Det bedste Slags af disse.	163
3. Jagttagelser ved Steengjerder.	164
4. Samme i Henseende til Grunden.	165
5. Steenenes Lægning i Hensigt til Grunden.	165
6. I Henseende til dem selv.	166
7. Om Steenenes Pakning med Jord.	166
8. Højden af et Steengjerde.	166
9. Bredden.	167
10. Dobbelte Steengjerder og deres Brede.	167

§. II.

Indhold.

Side.

§. 11. Jagttagelser, naar man vil plante oven paa et Steengjerde.	168
12. Hvad Slags man maae plante paa et Steengjerde.	168
13. Om man maae gjøre Grøst ved sit Steengjerde.	168
14. De bedste Steen til Gjerder.	169
15. Middel at sprænge Steenene uden at bruge Krudt.	169
16. Om hertil ikke medgaaer for meget Brænde.	170
17. Jagttagelser ved et levende Gjerde.	170
18. Hvorledes Diget eller Bolden bedst gjøres.	170
19. Om Graven ved Gjerder.	171
20. Hvorfor Bolden skal belægges med Græstørv.	171
21. Om saadan en Vold er nødvendig.	172
22. En anden Maade uden Vold.	172
23. Hvad en Forhøjning af Jord til Planter uden Dige vil sige.	172
24. Hvorfor Jorden skal graves forud.	173
25. Om et Gjerde paa en saadan Forhøjning kan frede.	173
26. De bedste Planter til levende Gjerder.	173
27. Hvorledes Planterne skal være beskafne.	174
28. Naar og hvorledes de skal sættes.	174
29. Hvor tæt Planterne skal staae.	175
30. Om man maae sætte en dobbelt Rad.	176

Indhold.

	Side.
31. Hvad videre ved Planterne er at iagttage.	176
32. Om herved mere er at gjøre i det første Aar.	176
33. Hvad i det andet Aar.	176
34. Hvad Affjæring vil sige.	177
35. Hvad ved de unge Skud er at gjøre.	178
36. Hvad om nogle Riis eller Skud knekkes ved Indfletningen.	178
37. Om de øverste Epidser efter Indfletningen maae fjæres af.	179
38. Hvad videre ved Hekken er at iagttage.	179
39. Om alt dette ikke udfordrer for lang Tid.	180
40. Hvorledes Hekken i det første Aar forsvares mod Kreaturer.	181
41. Om Pilen er værd at legge Bind paa.	181
42. Hvad ved Pils Plantning er at agte.	182
43. Aarsagen, hvorfor der gaaer saa mange Pile ud, naar de ere satte.	182
44. Hvorledes man kan være vis paa, at Pilen vil groe.	182
45. Om Sættepilen skal ligge i Vand eller Møddingspølen før den sættes.	182
46. Hvad Binding om Enden af Barken vil sige.	183
47. Hvorledes Hullerne, som de skal sættes i, gjøres.	183

I 16. Kap. Om Tørvemoser og deres
Behandling.

§. 1. Om Tørvemoserne her i Landet behandles som de bør.	183
2. Hvad ved en Tørvemose og Tørveskjæring er at iagttage.	184
3. Hvad Fejl der begaaes ved Tørvemosers Behandling, samt hvorledes man bør omgaaes med dem.	184
4. Hvorfor man ikke saaer den rette Nytte af sin Tørvemose.	185
5. Hvorledes man af en Tørvemose saaer det meste Gavn.	185
6. Hvad man skal gjøre, isald Tørvemosen bliver mudderagtig.	186
7. Om Tørven kan vore.	186
8. Hvad man har at gjøre for at besfordre denne Væxt.	187
9. Hvorfor Vandet skal opstemmes i en nye Grav.	189
10. Om man maae drage Trærødder eller Greene ud af en Grav.	189
11. Om man kan brænde Kul af Tørv.	189
12. Hvorpaa man kan kjende om Tørven lugter ilde.	190

Indhold.

		Side.
	17. Kap. Mogle faae Erindringer og Raad i Henseende til Kreaturers Lillæg og Aøl, samt Bøndernes Havers Indretning.	191
481	§. 1. Hvad en Bønde har at iagttage i Henseende til hans Fæevl.	190
	2. Raad naar Lillægs-Kalvene vil døe.	191
481	3. Raad naar Kalve ere hovne i Halsen.	191
	4. Raad for Blodpis.	192
481	5. Raad for Nygblod.	193
	6. Raad for bolne K'over.	193
481	7. Raad for Slynder, Batterfot, Skab eller sliat paa Faar.	193
	8. Raad at urige Gæs ikke skal døe.	195
481	9. Om en Have er nødvendig for en Bønde.	195

Indledning.

§. 1.

§an skal 1.) lægge sig efter at faae en grundig Oplysning om det fornemste af det, som horer til Landvæsenet, og ikke troe, at fordi hans Forfædre har handlet efter en Sædvane, denne derfor er den bedste.

Hvad skal en Bonde gjøre for at kunne forbedre sin Tilstand, og leve lykkeligere og bedre, end han almindelig pleier?

Men 2.) naar han da har lært, hvorledes han nyttigst og bedst kan behandle sine Ting, maae han ikke lade sig affrække fra saaledes at sætte det i Værk, fordi det koster noget mere Paapasselighed og Arbejde, end det sædvanlige; thi næst Gudsfrygt er Flittighed og Stræbsomhed det, der gjør baade en agtet og fornuende, følgerig og en lykkelig Bonde.

§. 2.

Siig mig da, hvad det er, hvorudi en Bondes Haandtering be-
staaer, som han baade skal un-
dervis. s om, og arbejde udi?

Det er: 1) Hans Agers og Engs rigtige Inddeeling hver til sit Slags Indhegning og Dyrkning, samt den derved vundne Afgrødes bedste Behand-
ling, baade paa Marken og i Huset, og ligeledes en fornuftig Omgang med hans Torve-Mose, at han ikke ellers ufornøden skal skjere for meget bort af sin Eng, eller brænde sit Halm-Foder af Trang, som han da mistede fra Sjødningen.
2.) Hans Kreaturers Tillæg og Oppasning, og endelig hans Huges nyttige Behandling. Men det er kun egentlig den første Post, og de derunder indbefattede Deele, som vi denne Gang vil handle om, og i Henseende til de to sidste kun give nogle faae Erindringer.

§. 3.

Men siden den første Post indeholder saa mange og vigtige Ting, kunde man da ikke deele den deræfter i visse Hoved-Poster, saa man kunde læse et Stykke deraf hver Uge, især om Vinteren, naar man ikke har saa travlt om Aftenen, fornemmelig, naar Ungdommen dog er samlet at læse for Degnen; saa kunde man jo efter at man først har lært at frygte Gud, ogsaa lære, hvorledes man ret skulle benytte sig af hans Godhed imod os i Naturen?

Jo! det var rigtig at ønske, at vore Bønder ville følge det Indsald, og til den Ende vil vi indbefatte alt, hvad de i ovenmeldte Henseender har at lære og give Agt paa, i visse Kapitler, og skal da

Det 1. Kapitel handle om de adskillige Slags Jordarter, hvoraf vore Marker almindelig bestaaer, hvorledes Sæden voxer og faaer sin Næring i samme, for derefter at kunde see, hvilke der kan siges frugtbare for den og hvilke ikke, samt hvorledes disse sidste kan forbedres ved en Blanding med en af de andre.

Det 2. Kapitel skal handle om Mergelen, dens Kjendetegn, Behandling og Nytte.

Det 3. Kapitel: Om Gjødningens Fornødenhed for Jorden, hvad Fesl dermed hidindtil er foregaaet, hvorledes et Røddingested bør være indrettet, og Gjødningen komme i samme, samt hvorledes videre behandles i alle Henseender til en desto større Frugtbarhed for os.

Det 4. Kapitel: Om Sædejordens videre Behandling, Nytte af Pløjning og Harvning, hvorledes en Ploug bør være indrettet, samt naar og hvorledes Pløjningen i Almindelighed bør at skee, og især om Rispingen.

Det 5. Kapitel: Om Sæden og Sædetiden, naar og hvorledes der i Almindelighed bør faaes.

Det 6. Kapitel: Om Jordens særdeles Inddeeling og Behandling til hver Slags Sæd, og derunder om Hvede og Rug sæd, hvad derved er at iagttage, og om Faarene om Vinteren bør gaae paa samme.

Det 7. Kapitel: Om Byg- og Havresæden, og hvad derved er at iagttage.

Det 8. Kapitel: Om Erter, Biffer, Hør, Hamp og Boghvede, og tillige om gammel Jords Op- tagelse til Sæd.

Det 9. Kapitel: Om Harben, Tromsen, Rensning for Rødder, Steen og Ukrud, samt Vandets Afgravning.

Det 10. Kapitel: Om Sædens videre Behandling, med Mejsning, Binden, Hjemagen, Tærskning og Bevaring paa Lofterne for Dorn og anden Skade.

Det 11. Kapitel: Om Høeslettens Fornødenhed og Engenes bedre Behandling, samt Omskiftning med sin Jord, at lade den snart bære Sæd, snart Høe og Foder-Urter.

Det 12. Kapitel: Om de bedste Foder-Urter og Græsarter, hvorledes man skal komme dertil og om Klexeravlen og dens Behandling.

Det 13. Kapitel: Om Fjelledskabets Skadelighed og Hindringer i nyttige Forbedringer, Forslag og Raad imod samme ved Staldfoering, eller Markernes og Mark-Politiets bedre Indretning.

Det 14. Kapitel: Om at sætte sine Enge under Vand, item om Græssets og Høets videre Behandling.

Det 15. Kapitel: Om Markernes Indhegning, saa vel ved Steen som levende Gjerder, hvorledes begge

1 Kap. Om de adskillige Slags Jordarter. 5

begge Deele bedst gjøres, og om de tjenligste Bex-
ter til det sidste, samt om Pile-Plantningen og
Behandling.

Det 16. Kapitel: Om Torv og Torve-Mosers Be-
handling.

Det 17. Kapitel: Nogle faa Erindringer om Krea-
tures Tillæg og Raad imod de almindeligste Syg-
domme, samt om den Nytte en Bonde kunde
have af sin Hauge.

Og, da alt det, som heri skal foredrages, er grundet
deels paa Tingenes Natur, deels og paa Forsøg og
Erfarenhed; saa kan det ikke fejle, at hvilken Land-
mand, som vil følge det, jo maae blive en lykkelig og
vel holden Mand.

I. Kapitel.

Om de adskillige Slags Jordarter, hvorle-
des Sæden voxer og faaer sin Næring i
samme, hvilke af dem kan siges frugtbare og
hvilke ikke, og hvorledes man kan forbedre
de sidste ved at blande dem med andre.

§. 1.

Den er en Blanding fornemmelig
af disse fire Deele, nemlig: 1) Muld
eller sort Jord, 2) Leer, 3) Sand, 4)
Kalk; og efterføm denne Blanding en-

Hvorledes er
Ager-Jorden al-
mindelig beskaf-
ten, og hvor man-
ge Slags gives
der af samme?

ten ved Naturen eller Konsten er skeet, saa er Jorden enten 1) middelmaadig tung og stiv, eller 2) tung, tæt, kold og suur, eller 3) læt og varm, eller 4) tør, heed og vedklæbende, og i Forhold deraf i Henseende til hvert Slags Sæd enten meer eller mindre frugtbar.

§. 2.

Inden jeg spørger videre om hver af disse Jordarter især, saa bør jeg nok vide, hvad Frugtbarhed er, samt hvorledes og hvorved Sæden den vover?

Ja! dette er gandske fornødent; thi saa kan man desto bedre see hvad Fejl eller Mangel enhver Slags Jord har, og hvorledes den bedst kan rettes og forbedres.

§. 3.

Hvorledes kan da en Jord kaldes frugtbar eller ufrugtbar? den, hvori slikt ikke kan skee, er ufrugtbar, begge Deele i større eller

Den Jord, i hvilken Sæden kan faae sin tilstrækkelige Næring og Lejlighed til at vove, kaldes frugtbar; men lighed til at vove, kaldes frugtbar; men den, hvori slikt ikke kan skee, er ufrugtbar, begge Deele i større eller mindre Grad.

§. 4.

Hvad er da den Næring for Sæden, som den skal have?

Det er just det, hvoraf Sæden selv bestaaer, nemlig Vand, sin Jord, et Slags Salt og Dlie.

§. 5.

Behøves da intet meere til Sædens Væxt?

Jo! foruden et beqvemt Sted, hvori den kan slaae sine Rødder og holdes fast, behøves ogsaa Luften og en maadelig Varme, for at sette ovenmeldte Deele i den

Bevæ.

Bevægelse og Gjering, at de kan blive blandede og skiftede til at gaae ind i den spæde Plante for at beforsdre dens Væxt.

§. 6.

Jo! dette er ligesaa vist, og man kan viide det deraf, at, naar jeg trykker et Korn eller Plante, saa faaer jeg strax en vandig Saft deraf, knuser jeg Kjernen eller Kornet, saa kommer der af en Olie, lader jeg Planten forraadne, bliver deraf til sidst en sm og feed Jord tilbage, og brænder jeg den til Aske, kan jeg smage at den er salt, selgelig bestaaer Sæden eller Planten af disse fire Slags, og ligesom de forøges i den, saa voxer den til, og er frugtbar.

Lusten kan jeg viide er fornøden til alle Ting's Væxt, og Varmen seer jeg deraf behøves, at alle Ting ere døde og stille om Vinteren; men er det og saa vist, at de andre fire Deele behøves, og hvoraf kan jeg viide det?

§. 7.

Et hvert Sæde-Korn ligger en meget spæd Plante bildet, som vi kalder Kiimen. Man kan see denne best i en Bønne eller Væxt, naar man vil skille den ad. Samme Kiim har den naturlige Egenskab hos sig, at naar den ved Vand og Varme bliver sat i Bevægelse, skyder den først en Stængel lige ned, som vi kalde Roden, da Kiimen imidlertid faaer Kraft til at nære baade sig selv og denne i sin aller-spædste Tilstand af det meelige Væsen, som indeholdes i Sædekornet og Sædebladene,

Siig mig da kort og tydelig, hvorledes beforsdres og skeer denne Væxt og Frugtbarhed i Sæden og Planterne; thi deraf maae jeg vel best lære, hvorledes jeg skal behandle min Jord derefter?

Igesom en Kylling i Egget af Blommen. Men strax derpaa, naar Roden er dannet, har denne meget fine og smaa Nabninger, der ere ligesom saa mange Munde, igjennem hvilke Planten efter en indvortes virkende Kraft, som af Skaberen er den givet, suger de Deele til sig, hvoraf den bestaaer, nemlig som sagt, Vand, Jord, Salt og Olie, efterat de i Forvejen ere opløste, fortyndede og blandede i hinanden, saa at de kan gaae ind igjennem dens meget fine Nabninger, hvorved den øverste alt efterhaanden forlænges, saa at den skyder sig i Vejret, og ved alt meer og meere Saft, som Roden trækker ind, udvides og bliver længere, og større, hvilket er det man kalder at vore.

§. 8.

Men hvorledes kan Jorden komme ind igjennem disse smaa Nabninger i Roden, det synes jo urimeligt?

Vi har derfor sagt, at saavel den som de øvrige Deele, skal først sættes i en Bevægelse og Gjering, hvilket maae skee ved Luften og Varmen. Derved bliver Jorden opløst i meget fine Deele, som blandes med Vandet, og ved Hielp af Saltet foreenes med Olien til en middelmaadig sej og sæbeartig Sliim, som da er skicket til at gaae ind i Rodens omtalte smaa Nabninger: og hvor sterk disse suger til sig, kan man endog see, naar man af en god Jord vil tage et Hvede eller Rugstraae op med Roden, da man skal finde meget smaa Partikler af Jorden eller fine Sandskorn at hænge ved den saa fast at man ikke kan toe eller skylle dem af, men de sidde lige som indgroede i den.

§. 9.

§. 9.

Ja, det forstaaer sig, og den tilforn omtalte virkende Kraft, som Skaberer har lagt i enhver Plante, driver og, naar den kun ingen Modstand som i en haard og stiv Jord finder, alt flere og flere Rodder ud, for at suge samme i sig, og i Ligning dermed skyder desto flere Spiirer, og danner desto flere Riimer og Sædeforn til en nye

Saa bliver vel Planten da større eller mindre, frugtbar eller ufrugtbar, efter som der er Overflodighed eller Mangel af denne Gliim, og de Deele, som den blandes af? Frugtbarhed.

§. 10.

Den er en fin, let og sjør Jord, og bestaaer meest af forraadnede Deele af Planter eller Dyr. Dens Farve er almindelig sort, og den er feed at finde paa imellem Fingerner, hvilket er et sikkert Beviis paa dens olieagtige Deele, ligesom og dens sorte Farve gjør, at den tager imod de fleste af Solens Straaler uden at kaste dem fra sig, og altsaa lettelig opvarmes, og settes i Gjering, som ved den mindste Fugtighed forøges, saa den altsaa let smulrer i Stykker, og naar man har opkastet nogle Spadesmaal af den, vil man finde,

at det gjorte Hul ikke kan tage imod den alt igjen, saa let lader dens Deele sig skille fra hinanden, hvilket ere alle de gode Egenskaber som udfordres til Planternes Vext, men man finder dem meget sjelden uden blandet med en af de andre Sorter.

Da jeg nu har faaet et lidet Begreb om hvorledes Verten og Frugtbarheden skeer, og hvad dertil udkræves, saa sig mig nu, hvorledes de tilforn omtalte Jord-Arter ere beskafne, at jeg kan kjende, hvad Dyder eller Mangler enhver af dem har, og hvad er da Mulden eller den sorte Jord?

§. 11.

Torvejorden er jo ogsaa sort og feed at finde paa, er den da og lige saa god?

Torvejorden har vel og en Mængde olieagtige Deele i sig, men da den er suur og kold, saa kan den ikke komme i Gjering, og desaaarsag tillige er alt for tæt, men sørger man for at tage de suure Vædsker fra den og opvarme den, saa den kan komme ret i Gjering og Forraadnelse, og altsaa blive skjær, saa er det ogsaa en ypperlig Jord for ald Slags Sæd.

§. 12.

Hvad er Leerjorden og hvilke ere dens Fordeele og Fejl?

Det er en af Naturen kold og fast Jordart, som haver adskillige Farver gul, hvid, brun, blaa, rød, ja og sort, den er meer og mindre sej og kold, eftersom den er blandet med Sand, men paa Dansk kaldes med et Navn Leer, og med Tillæg efter sine Farver, som rød Leer, blaa Leer &c. Dens Fordeele ere: a.) At den samler Vand og Dunster, ja og Fedme af Luften, og beholder samme saavel som Kraften af Gjødningen hos sig længere end nogen anden Jordart. b.) At den, som ved nøjagtige gjorte Forsøg er beviist, indeholder en Deel, men meget tyk og sej Olie i sig; derimod ere dens Fejl: 1.) At den ved sin Tæthed og faste sammenklæbende Væsen holder Luften fra Sædens Rødder, og ligeledes forhindrer samme, at de ej kan komme til at udbrede sig i den, og iligemaade ved sin Fugtighed imodstaaer Solens Varme, at den fornødne Gjering, hvorved Nærings Safterne for Planterne skulde oplo-

ses og blandes, ej kan settes i Verk. 2.) At den ved sine Ridser og Sprekker i tørt Vejr deels sønderriber Sædens spæde Rødder, deels og lader samme om Sommeren fortørre og om Vinteren fryse, ved den frie Indgang baade Soel og Kuld har igjennem disse Sprekker, endelig og 3.) at den er meget vanskelig at arbej- de, da den ved megen Regn bliver som en Dej, og hænger sig ved Ploven, men ved Tørke falder sam- men i steenhaarde Klumper, som man neppe ved lang- varigt Arbejde kan faae i tu.

§. 13.

Den er ikke andet end smaa Steen, hvad er Sand- eller rettere smaa Deele af en revet den, og hvad For- Steen, hvoraf nogle ere større, andre deele og Fejl har mindre, nogle runde andre kantede, og faaer deraf adskillige Navne af Gruus, grov Sand, støv Sand eller fin Sand, o. s. v. ligesom den og haver adskillige Farver saasom hvid, rød, gul, brunagtig eller sort, hvilken sidste er den fletteste, men den derimod, hvori findes Strandskaller, den beste. Al Sandjord kaldes ellers let, fordi et lige Maal af den vejer meget mindre end af Leer, efterdi dette falder tæt sammen, men Sandskornene ikke, og disse har altsaa, især naar de ere tørre, meget tomt Rum imellem sig. Den bare Sand uden nogen Blanding har i Henseende til Sæ- den og Vexterne ingen Fordeele, da den er gandske ufrugtbar, lader alt Vandet løbe strax igjennem sig, og af Soelens Straaler bliver næsten brændende heed, saa at alting i den fortørres.

§. 14.

§. 14.

Swad er Kalkjorden, og hvilke ere dens Fordeele og Feil? Kalkjorden er tør og hidsig. Den trækker stærk alle olieagtige Deele til sig, og opløser samme meget hurtig, saa at en Jord, hvori Kalken findes i Mængde, kan ikke andet, end i en Hast blive tør og mager, og saaes noget i samme, kliftrer den sig saa stærk til Rodderne, at den gandske stopper deres fine Abninger, og ved sin Heede forbrænder dem; men derimod har den disse Dyder, at den meget stærk trækker den syrlige Fedme af Luften til sig, opløser og fordriver al Suurhed af Jorden, opvarmer den kolde Grund, og lader sig let arbejde.

§. 15.

Men efter denne Beskrivelse var der jo ingen Jordart, der Dueede uden den sorte Muld, og dog seer man jo, at Sæden kan lykkes nogle Aar i Keer og nogle Aar i sandet Jord? Her maae agtes, at vi hidtil kun har talt om de forskjellige Jordarter, saaledes, som om hver af dem besaandtes for sig selv uden nogen Blanding med de andre, i hvilket Fald og alle de tre sidste Sorter vilde være gandske ufrugtbare; men dette skeer ikkun meget sjelden og næsten aldrig. Evertimod finder man overalt paa vore Marker noget af de andre Jordarter blandet iblandt dem, som synes at være den eeneste. Men efter som denne Blanding nu er skeet i behørig Forhold til, derefter findes og Jorden meer eller mindre frugtbar, og efter som en Ager har meest af een af de benævnte Jordarter til, saa har den og meest af de Egenstaber, som vi under hver især har anført.

§. 16.

Det nytter mig dertil, at hvor denne Blanding ikke findes i behørig Forhold, men der er noget mere af et Slags, end af et andet, for Ex. en Ager kan have 9 Deele Leer og en Deel Sand o. s. v. jeg da kan vide af de anførte Egenskaber, hvad andre Jordarter jeg bør blande den med, for at faae den bedre skicket til Frugtbarhed, saasom den Jordart, der er for kold, vaad, stiv og tæt, bør blandes med en anden, der er varmere, tørrere og løsere, og saaledes tværtimod.

Hvortil nytter det mig da at vide hver Jordarts Egenskaber, da de dog ingensteds findes uden Blanding?

§. 17.

Jeg graver et Spademaal Jord op af Ageren, saa dybt som jeg vil pløje eller forsøge den. Deraf skjer jeg midt igjennem et Stykke omtrent fire Tommer bredt. Dette Stykke kaster jeg

i en Skaal fuld af Vand, og rører det gandske ud i Vandet, derpaa kommer jeg dette sammenrørte i en Leerpotte, som jeg fylder fuld med Vand, rører omkring derudi bestandig i et Kvarteer, sætter saa Potten paa et luftigt Sted, indtil Vandet er tørt og dunstet bort. Saa snart da Jorden har sat sig og er fast, slaæer jeg Potten behændig i tu, saa at Jordklumpen bliver heel, og naar nu denne i nogle Dage endnu har ligget i Luften, skjer den efter Længden igjennem med en Kniv; saa finder man hver Slags Jord for sig, nemlig Mulden oven paa, Leeret i Midten og Sanden til-

Hvorledes kan jeg da sikkerst og lettest kjende, hvilken Slags Jord min Ager har meest af?

lige

lige med Kalken underst, og kan da let see, hvilket Slags der er meest af; den hvide Farve forraader saavel Kalken som Kridtet, og vil man være vis paa om det og er virkelig Kalk, saa drypper man ifkun en Draabe Skeevand paa et Stykke af den opgravede Jord; thi brusar det da, saa er det rigtig Kalk.

§. 18.

Da denne Sag med Jordblandingen synes at være saa fordeeltagtig; saa forklar mig endnu noiere, hvorledes jeg ved hver Jordart skal være mig ad, og sig mig da forst, hvad har jeg at gjøre ved Tørvejorden?

Da Tørvejorden, som meldt, har en Mængde uopløst Olieedele i sig, og er tillige saur og kold, saa maae den hjælpes ved noget som er opløsende og varmt; og da vi har seet at dette er just Kalkens Egenstaber, saa er intet bedre for den end Kalkjord. Men da man ikke alle Steder har den, saa maae man benytte sig af Sanden, som og har endee af disse Egenstaber.

§. 19.

Altsaa kan man da vel og forbedre Sanden ligeledes ved Tørvejorden?

Ja intet er bedre til en tør sandig Jord, naar man bær sig ret ad dermed, men i Mangel deraf kan man ogsaa bruge Leer; thi som Sanden er tør, saa er Leeret vaadt, som Sanden er heed, saa er Leeret koldt, og som Sanden er aaben og løs, saa er Leeret tæt og sammenklæbende, altsaa kan en sund Fornuft strax see, at hvad det eene Slags har for meget af en Beskaffenhed, det tempereres og forbedres ved det modsatte hos det andet.

§. 20.

Kort at sige, saa bestaaer det deri, at man skal lade Tørvejorden først blive bragt til Forraadnelse; thi før det skeer, er den løs ligesaa vel som Sanden, og naar den bliver tør, falder hen i Stov og tillige med Sanden lader sig blæse bort af Vinden, men saasnart den er forraadnet, er den secd og klebrende, og kan saaledes binde de løse Sandkorn sammen og beholde fornaden Vædske og Fugtighed hos sig.

Heraf kan jeg da vel slutte mig til, at Le. ret ligesledes kan forbedres ved Sanden; men sig mig, hvad vil det sige om Tørvejorden, at man til at forbedre en sandig Ager dermed, skal bære sig ret ad, hvori bestaaer det?

§. 21.

Jeg vil fortælle, hvorledes de finlandste Bønder bære sig ad dermed, som i alle Henseender er den bedste Maade: Om Vinteren, naar det er froffet, gaaer de paa Moserne, og staaer da saa stor en Mængde af Tørv eller Mosejord, som de vil bruge; er nu Mosen nær ved, saa fører de det opslagne strax til Huus, hvis ikke, lægger de det paa en højlandet Jord, at Vandet, naar det tøer, kan rinde derfra, derpaa fører de det hjem, og lægger det paa Bunden af et Møddingested, hvor de tilforn har ført Gjødningen ud fra. Her lægger de 3 til 400 Læs af denne Tørv eller Mosejord, og jævner samme nogenledes ud, saa at Dvæget daglig kan gaae derover, og saa har de fra Stalden anlagt Render dertil, hvorigjennem al Urinen kan løbe, og lægger saa den friske

Hvorledes skal jeg da bringe denne Forraadnelse tilveie og behandle Tørvejorden?

Gjød.

Gjødning efterhaanden, som den renses ud af Stalden, deroven paa; naar den da saaledes har ligget et halvt Aar, tager de Gjødningen bort og fører paa Marken; men den under nedden liggende Tørvejord skovler de op af Møddingen, og lægger i Banker rundt omkring, hvor den endnu bliver liggende et halvt Aar, da de imidlertid fører frisk Tørvejord igjen i Møddingen, og naar hiin har ligget i Banker, som sagt, et halvt Aars Tid, saa fører de den ud paa Jorden, da det er den allerbedste Gjødning som nogen kan forestille sig.

§. 22.

Men var dette ikke alt for meget Arbejde at gjøre sig?

Nej vist ikke, en retskaffen Bønde og Landmand maae aldrig lade sig fortryde eller spare noget Arbejde, hvorved han kan forbedre sin Jord; thi den betaler ham sin Umage igjen, ikke i eet men mange paafølgende Aar: og da vi har saa mange unyttige Møser overalt, fornemmelig i Sandegnen liggende, saa er det en stor Skam, at vi ikke vil benytte os af et saa ypperligt Forbedringsmiddel, som Naturen synes ligesom at have tilbudet os ved Haanden for det samme; og de jeg har talt om, ere jo og Bønder og Mennesker ligesaa vel som vi.

§. 23.

Men naar man ikke kunde overkomme at behandle ald sin Tørv og Mosejord, man til Sandets Forbedring vilde

Jo! den omtalte er vel den allerbedste, men i Mangel deraf graver man sin Mosejord op, og lader den ligge i smaa Banker et halvt Aars Tid inden man bruger den, og vil man imidlertid en eller to Gange røre om i disse Ban-

Banker, saa at Luften desto mere kan komme til at virke i dem, kan de med megen god Nytte derefter føres paa Ageren.

§. 24.

Nej, Sanden kan jeg vel føre lige paa, uden at lade den i Forvejen ligge i Luften, men en anden Forsigtighed bør jeg dog iagttage, nemlig ikke at føre for meget paa af Gangen, ikke i det højeste over et Par Tommer tyk, førend jeg har pløjet den ned. Thi lægger jeg for meget Sand paa engang oven paa, saa trykker jeg derved den løse Løvegrund saa tæt sammen, at den i Bunden bliver saa fast som et Leerlag, og lader ingen Vædske gaae igjennem, men altsaa bliver suur og faaer alle de skadelige Egenstaber, som den sletteste Jernjord har for Sæden. Men som sagt, ved at lægge efterhaanden noget efter noget, og alt lade Ploven imellem blande det med Løven, undgaaer jeg denne Fare og faaer en ypperlig Jord. Har man en kold og siid Eng, kan man og komme Sand derpaa, men ikke mere end 1 Tomme tyk; thi ellers spqaaler man Græs-Rodderne.

§. 25.

Ja visselig, thi jeg kan jo blande saa meget Sand i leeret Jord, at den tilsidst bliver som bare Sand, og ligeledes kan jeg gjøre en sandet Ager til

bruge, paa den Maade, kunde man da ikke paa en anden dog ogsaa god og nyttig Maade bære sig ad?

Men naar jeg vil føre Sand paa en tørvet Grund, saa behøver jeg dog vel ikke denne Forsigtighed?

Men naar jeg blander Leer et Jord med Sand eller Sand med Leer, kan jeg da gjøre for meget af den Blanding?

B

bare

bare Leer, og saa er jeg med begge Deele lige saa ilde faren som før.

§. 26.

Hvorledes skal jeg da bære mig ad, heri at træffe den rette Maade?

Jen sandet Alger blander jeg først saa meget Leer, og i en leeret Jord saa meget Sand, som jeg omtrent synes. Derpaa kan jeg prøve, om der er nok, for meget eller for lidet, paa denne Maade: Jeg tager lidet af denne sammenblandede Jord i et fladt Kar og kommer saa meget Vand derpaa, og rører sammen dermed, at det bliver som en Brød, saa lader jeg det enten ved Solen eller anden Varme tørres. Sætter det da oven paa en tyk og haard Skorpe, saa er der for meget Leer, og maae blandes noget mere Sand udi. Ligger det derimod gandske løst og ikke sammenhængende, er der for meget Sand, og maae blandes mere Leer udi, men finder jeg naar det er tørt hist og her nogle smaae Klumper at hænge sammen og kun som en tynd Hinde oven paa, saa er det ret til pas.

§. 27.

Hvorledes kan da denne Jordblanding bedst og bekvemmest skee?

Paa nogle Stæder ligger disse Jordarter gandske nær under hinanden, saa at hvor Overfladen er Leer, der er strax under Sand, og ligeledes, hvor det overste er Sand, kan strax under være Leer. Hvor det saaledes er, behøver jeg kun at lade Plougen gaae noget dybere end sædvanligt, saa faaer jeg saa meget af det underste op, som jeg lader den gaae dybt til, og jeg synes at behøve, og saa har jeg, naar jeg pløjer og harver dette vel sammen, strax Blandingen.

§. 28.

§. 28.

Er det øverste af min Jord Sand; saa kan jeg være temmelig sikker paa, at der er en eller anden Slags Leerart derunder, paa nogle Steder dybere end andre. Saa kommer det kun an paa min Flittighed at grave dette op, saa meget som jeg behøver, og føre det omkring paa Ageren. Er derimod det øverste Leer, saa finder jeg vel ikke altid Sand derunder, uden meget dybt, men da denne dog paa de fleste Steder ikke er langt borte, faaer jeg at føre den fra, hvor jeg nærmest kan finde den, da det sikre Haab om en bedre Frugtbarhed af min Jord maae lette Arbejdet.

Men naar Jordarterne ikke ligge saaledes tilsammen, hvorledes bære jeg mig da ad?

§. 29.

Mange raader til i Forvejen at blande enten Leeret eller Sanden med Gjødningen, og altsaa føre de samme først i Møddingsstedet. Sligt gjør de fornemmelig i den Tanke, at det skulde være Gjæringen allene, som befordres af Gjødningen. Men da det er unægteligt, at Gjødningen haver baade Salt, Olie og fin Jord i sig, som vi i Forvejen har hørt at befordre Sædens Væxt, saa meddeeles dette Ageren ligesuldt, enten det i Forvejen blandes med et Slags Jord eller ikke, Faare-Gjødning allene, og det af en anden Marsag, undtagen; og altsaa kan det i den Henseende være lige meget, enten man fører Blandingsjorden strax paa Ageren, eller i Forvejen blander den i Gjødningen.

Skal jeg da kun lige frem føre den paa Ageren, uden i Forvejen at gjøre noget derved?

20 I Kap. Om de adskillige Slags Jordarter.

§. 30.

Men om jeg
ingen Sand kan
faae uden alt for
stor Besværlig-
hed at føre paa
en leeret Jord,
hvad da?

Har jeg Kalk eller Kridtjord i
Nærbarelsen, saa er den og meget
god dertil.

§. 31.

Men om jeg
heller ikke kan
faae nogen af
disse, hvad da?

Saa kan man paa den leerede Ager
føre smaae Dægge op af Leeret selv, og
fylde derimellem med Vregne, tørt Qvas
eller andre slike brændende Ting, og
sætte Ild deri, da det saaledes derved brændte Leer,
naar det derpaa staaes i tu og pløjes ned i Ageren, gjør
det øvrige Leer skjort, og betager det en stor Deel af sin
Suurhed, saa at en saaledes behandlet Leerjord bli-
ver overmaade frugtbar og god.

§. 32.

Er der da ingen
anden Slags
Jordart man
kan blande med,
end de omtalte?

Jo! der er endnu den allerbedste
tilbage, og det er Mergelen.

§. 33.

Hvori bestaaer
da dens Fortrin
frem for de om-
talte?

Det bestaaer fornemmelig deri,
at den frem for nogen anden Slags,
let foreener sig med den Jordart den
blandes med, og det kommer af de kalkagtige Deele,
som den har i sit Væsen, og derfor vil vi i det følgende
Kapitel handle om den.

2. Kapitel.

Om Mergelen, dens Kjendetegn, Behandling og Nytte.

§. I.

Den er en Blanding af Kalk og fin Leer, hvortil undertiden og kommer noget Sand, men de to første Deele ere egentlig de, som fornemmelig udkræves til dens Natur. Iøvrigt gives den adskillige Navne, efter som den er blandet til, hvilke vi vil anføre, for derefter desto sikrere og kortere at kunne bestemme, hvad Slags enhver Jordart især kræver og har meest Nytte af:

- 1) Den egentlige Mergel er da den, som bestaaer af halvs parten Kalk og halvs parten fin Leer.
- 2) Er der over halvs parten og til $\frac{3}{4}$ Kalk, og ifkun $\frac{1}{4}$ Leer, saa kalde vi den Kalk-Mergel.
- 3) Er der over halvdeelen og til $\frac{3}{4}$ Leer, og ifkun $\frac{1}{4}$ Kalk, saa kalde vi den Leer-Mergel.
- 4) Er der $\frac{1}{2}$ Kalk, $\frac{1}{2}$ fint Leer og $\frac{1}{2}$ Sand, saa hedder den Sand-Mergel.
- 5) Er der i den egentlige Mergel nogen Sand, men dog ey saa megen, som der er af hver af de andre Sorter, saa faaer den Navn af sandig Mergel. Ligeledes
- 6) Er der en liden Deel Sand i Kalk-Mergelen, men ikke saa meget som der er Kalk til, saa kalde vi den sandig Kalk-Mergel. Og endelig

7) Findes der lige saadan en liden Sandblanding i Leer-Mergelen, kaldes den sandig Leer-Mergel.

§. 2.

Hvorledes seer denne Mergel ud, og hvorpaa kan jeg kjende den?

Den har adskillige Slags Farver; thi nogen Mergel er graa, nogen gul, nogen blaa, nogen rød, nogen sort, nogen hvid, især den som har meest Kalk, og nogen er indsprængt af alle Slags Farver, iligemaade er nogen blødere og nogen haardere, ja endeel deraf findes i lutter Klumper, saa haarde som Steen, som Ukyndige og vilde antage den for; men naar den kommer op i Luften, og især har faaet Regn, og Solen skinner derpaa, saa smulrer den gandske hen, og Jorden, hvor den har ligget paa, seer ud som der var Riimfrost paa den.

Man kan ellers let paa efterfølgende Maade prøve den. Man bryder et Stykke deraf saa stor som en Valnød, lader dette blive gandske tørt og kommer det saa i et Glas reent Vand. Er det nu rigtig Mergel, saa bliver det ligesom en tynd Belling, og skyder en Mængde Perler op oven paa, og vil man endnu være mere forsigtig, saasom der er en Slags Jord, der kaldes Blyejord, som lader sig ligeledes opløse, og skyder ogsaa Perler, men er meget skadelig for Ageren; saa kan man dryppe en Draabe Skeevand paa et andet tørt Stykke. Dersom det da bruser, saa er det rigtig Mergel, og da kan man ved begge Proverne ikke blive bedraget; thi Blyejorden, som ogsaa lader sig opløse i Vand bruser ikke med Skeevand, og Kalkstien som bruser ved dette,

dette, lader sig ikke opløse i Vand, førend den bliver brændt.

§. 3.

Den er adskillig: 1) trækker den Hvad er Mergelens Nytte? alt det sure af Jorden i sig, og gjør at det hørdunster, som ellers er skadeligt og hindrer Sædens Væxt. 2) Gjør den herved, at hvad Græs og Korn der voxer af Jorden, bliver det første sødere og behageligere af Smag for Kreaturet, og det andet mere meelrigt og bedre til Brød, eller hvad man videre vil bruge det til. 3) Trækker den alle olieagtige og fede Deele saavel af Luften som Jorden selv til sig, og derved gjør at Sæden faaer desto mere Næring og Kraft til at voxer. 4) Gjør den ved sine kalkagtige Deele, at den seje og tætte Leerjord bliver løs og skjør, og derimod ved sit fine Leer, at den løse Sandjord bliver mere sammenholdende og stiftet til Frugtbarhed. Kort sagt, Mergelen er som en almindelig Medicin for Jorden til at rette og helbrede dens Fejl, og derved standse Ukrudtet i sin Væxt, hvorom i det 8de Stykke skal tales.

§. 4.

Nej! af det som i sidste Stykke blev sagt, saavel som og hvad i første Kapitel blev talt om Jordarternes Blanding, kan let sees, at den Mergel, som har meest Kalk eller Sand, er bedst stiftet til den kolde og tætte Leerjord, og derimod den, som har meest Leer, er nyttigere for Sandjorden.

Er det da lige meget, hvad Slags Mergel jeg bruger til min Jord?

§. 5.

Giv mig da en vis Regel, til hvad Jordarter alle opregnede Slags Mergeler bedst og med Nytte kan bruges?

Den første og saa kaldte egentlige Mergel kan bruges til al Slags Jord, endog den sorte Muld, og gjør overalt god Nytte.

Kalk-Mergelen, Sand-Mergelen, den sandige Mergel, og den sandige Kalk-Mergel kan allesammen ligeledes med Nytte bruges, saavel til Leer- som Torvejord, men

Leer-Mergelen, den sandige Leer-Mergel, ja vel og Sand-Mergelen selv kan bruges til Sandjorden, naar den kun har saadant Forhold i sine Deele, som i første Stykke af dette Kapitel er fastsat.

§. 6.

Men hvoraf skal jeg kunde prøve dette Forhold rigtig, at jeg ikke skulde tage fejl, og ansee den for Sand-Mergel, som kunde være Leer-Mergel, og saa videre?

Jeg kan prøve den paa samme Maade, som i det første Kapitel §. 17. er lært om Jordarternes Probering, og skulde jeg et Sted finde Mergel, hvor jeg skulde tvivle om, at der vare adskillige Slags, som meget ofte kan skee, da det øverste Lag er af et Slags, og derunder ligger et andet af et andet Slags, og saa videre, saa maae jeg stikke et Stykke op deraf lige ned igjennem alle Lagene, og naar jeg da gjør den ommeldte Prøve med dette Stykke, faaer jeg at see hvad Slags det bliver til, naar alle Lagene saaledes ere tagne samlede, men hvad jeg da siden vil bruge deraf, maae jeg og paa samme Maade stikke op lige ned igjennem alle Lagene.

§. 7.

§. 7.

Det kalder jeg at bemergle den.

hvad kalder jeg med et Ord at føre Mergel paa min Jord?

Sig mig for
Kortheds Skyld,

§. 8.

Nej! Mergelen viser ved alle Slags Sæd sin Nytte; thi 1) ved det den i Almindelighed, som før er sagt, trækker alle de olieagtige og fede Deele fra Luften og Jorden sammen, og derimod fordriver de sure Vædsker, som det synes, at de fleste Slags Ukrud fornemmelig behøve til deres Væxt, saa gjer

Er der da nogen Forskjel paa, til hvad Slags Sæd jeg bemergler min Ager; thi maaskee det kunde være godt for et Slags, men skadeligt for et andet?

den at den gode Sæd vover desto hurtigere og stærkere, men derimod at Ukrudet dæmpes, og kan ingen Væxt eller Magt faae. 2) Gjør den og alle Slags Straaer stærkere og stivere, saa at Sæden ej saa læt, som ellers ved en Pladsregn, gaaer i Læe, eller falder over ende, saa man kan deraf, saavel som hvad under tredje Stykke i dette Kapitel er sagt, fuldkommen see, at den for alle Slags Sæd er nyttig: ja man veed og af Erfarenhed, at Erter af en bemerglet Ager er bedre af faage møre, end af den anden Jord. Alt hvad man allene kan sige er dette, at naar jeg bemergler til Rug, bør jeg mage det, at Mergelen kan være gandske hensmulket, førend jeg pløjer den ned; thi ellers, naar den kom i større Stykker ned, og som bekjendt, ikke saa hastig smulrer, som oven paa Jorden, kunde den foraarsage nogle Rabninger i Jorden, hvorved Frostien desto lættre kunde trænge ned, og da i dette første Aar gjøre Sæden nogen Skade.

§ 5

§. 9.

§. 9.

Svorledes bør jeg ellers i Almindelighed være mig ad at bemergle en Jord?

Naar Mergelen er opgravet, lader man den først ligge et Par Maaneders Tid, inden man fører den paa Ageren, nemlig paa det at man imidlertid kan komme til at rispe eller handle med sin Ager, som man vil; thi ellers kan man og strax føre den derpaa, men lade den, som sagt blive liggende nogen Tid, inden man spredter den ud, og naar da dette skeer, maae den spredes omtrent, som man almindelig spredter Gjødning i Sjælland, altsaa noget tykkere, end det skeer i Fyhø, og naar da Klumperne ved Soel og Regn ere smulrede, pløjer man den ligesom Gjødningen ned, og iagttager hvad i forrige Stykke om Rug-Ageren blev sagt. I Almindelighed er dette ellers en Regel, at jo hastigere et Stykke Mergel, som jeg kommer i et Glas Vand, lader sig opløse deri, jo kortere Tid behøver den at ligge paa Ageren inden den pløjes ned, og ligeledes jo længere Tid det varer, inden den opløses i Vandet, jo længere skal den og ligge, inden den kan pløjes ned, saasom den opløser sig og langsom paa Jorden, og iligemaade gjelder dette, som en Regel i Henseende til Mængden deraf at bemergle med, at jo tyngere den er, jo mindre Quantitet bør jeg bruge deraf, men jo lettere, jo mere til et lige Stykke Jord.

§. 10.

Kan jeg og bruge Mergel til Eng og for at forbedre Høstetten?

Ja, med megen stor Fordeel, især til siddiggende, folde og med Mos begroede den egentlige Mergel og Kalk-Mer-

Mergelen, som da om Efteraaret, men gandske tyndt, maae spredes deroven paa.

§. 11.

Den ligger mange Steder under Sandjord 1, 2, ja undertiden 3 til 4 Alen dybt nede, og der plejer den at være i største Mængde, ellers ogsaa under moradsige Enge, men der ligger den almindelig ikke saa dybt. I Jylland findes den paa mange Steder, ligeledes og i Sjælland, fornemmelig har jeg seet den ved Ringsted og paagrændsende Byer, hvor den har en stærk Blanding af Kalk, som og paa Markerne imellem Risge og Sæder, især ved Herfølge og mange flere Steder. I Fyhø har jeg og seet den ved tvende Landsbyer Hund, Toste og Espe, og overalt hvor man seer et Leer, som er hvidagtig, lys eller bleeg, og derudi gaae mørke og blaaagtige Striber, der har man Anseelse til en stærk Formodning, at deri maae være en Slags Mergel, og her vilde et godt Jordbore gjøre en betydelig Tjeneste for at forsøge den i Bunden.

§. 12.

Meget langt fra, naar den efter ovenskrevne Regler bruges rigtig, og de som sige det omspurgte, kjende meget lidet enten den engelske Land-Bæfens Historie eller Mergelens Natur. Kongen af Preussen lader med stor Befølgning i denne Tid opsøge Mergel i sine Lande, og bruger den med stor Nytte, og man veed de Steder, hvor et

Hvor finder man da almindelig al Slags Mergel?

Men gjør Mergelen dog ikke Jorden siden stærk og udhygig til Gød, er det ikke saaledes seet i Engelsk Land?

Alger

Ngerland, før man lærte der at kjende og bruge Mergelen, ikkun kostede 30 til 40 Daler, men efter at man har begyndt at bruge Mergelen og seer Nyttten deraf, nu betales med 100 til 120 Rdlr.

§. 13.

Men man siger jo dog at Mergelen gjør en riig Fader og fattig Søn, det maae dog vel have sin Marsag?

Ja Marsagen kan være, at man har havt et urigtigt Begreb om Mergelen, og paa en forkeert og gal Maade brugt den, enten for Ex. at man paa en leeret Jord har brugt Leermergel, da den vel i nogle Aar formedelst de faae Deele Kalk denne Slags Jord har i sig, har kundt gjort god Tjeneste, men siden naar disses Virkning var forbi, gjort Jorden mere leeret, og selgelig mere ubrugbar, især naar man uden at give den Gjødning imellem, atter har ført af samme Slags Leermergel derpaa, hvorved Jorden tilsidst maae blive gandske udygtig. Ligeledes kan man og med den bedste Slags Mergel, for Ex. en Kalkmergel paa leeret Jord forværre den gandske, og gjøre den lige saa sprød og løs som Sand, naar man uden Gjødning for ofte fører den paa, eller i for lang Tid bruger Jorden, som jeg veed er skeet i Thye og flere Stæder i Jylland, men saaledes er det Folkenes egen Skyld og ikke Mergelens, da man ved en ilde anvendt Brug endog kan gjøre de allernyttigste Ting skadelige.

§. 14.

Hvortil længe virker da Mergelen almindelig, og

§ Henseende til Bedvarende af Mergelens Kræfter og dens Virkning er

er der Forskiel, eftersom den er let eller tung, hastig eller langsom lader sig opløse. Den letteste, og som tillige hastigst lader sig opløse, virker almindelig i 8 til 10 Aar og vel længere, naar Jorden imidlertid faaer sin tilbørlige Hvile og Røgt. Den midlere Sort virker paa samme Vilkaar i 12 til 15 Aar; men den tyngste og bedste Sort kan virke i 20 til 24 Aar og derover. Og hvad Omgangen med den ellers angaaer, da forstaaer det sig selv, at man 1) skal rette sig efter, hvad der i fjerde Stykke udi dette Kapitel er sagt, i Henseende til hvad Slags man skal bruge til hver Jordart, og dernæst 2) at man imellemstunder som sædvanlig gjøder den bemergede Jord, at der kan være noget hvorved Mergelen kan vise sin Kraft, og at man da omtrængt efter de nyelig sagde Tidens Forløb atter bemergler paa nye, og ikke troer, at Kraften af den eene Gang, som er gjort, skal være evindelig.

§. 15.

Uf dette urigtige Begreb om Mergelens Natur, at den selv skalde gjøde Jorden, kommer alle de Fejl, som begaaes med dens Brug, og de ildegrundede Klagemaal, som de Ukyndige føre over den. Nej Mergelen gjøder selv ikke, og de Skrifter, som taler om Salt og Salpeterdeele i den, viser kun at deres Forfattere ogar drømt, eller selv ikke forstaaet hvad de har skrevet om. Den Beskrivelse, vi i det første Stykke af dette

beholder sin gode Kraft, og hvorledes skal man bære sig ad for at undgaae den omtalte Skade, og stedse have Nytte af den?

Men skal man foruden Mergelen ogsaa gjøde Jorden? er Mergelen ikke selv Gjødning; eller hvad Gavn har jeg da af den for alt Arbejdet dermed?

Kapi-

Kapitel har givet derover, forklarer det tydelig nok; men skønt den ikke selv egentlig gjøder, gjør den os jo Tjeneste nok, ved det den tager den fordærvelige Suurhed bort af vor Jord, gjør det stive Leer løst, og den løse Sand sammenhængende, og saaledes gjør vor Jord skikket til at Gjødningen kan yttre sin Kraft og Virkning i den, og end ydermere viser den os jo sin fortreffelige Nytte, ved det den drager den frugtbargjørende Kraft, saavel af Luften, som Jorden til sig, og meddeeler Sædens Rodder, saa at denne ved een og den samme Gjødning, voxer langt bedre og overflodigere paa en bemerglet end paa en ubemerglet Ager. Mere maae vi ikke fordrø af den, end hvad dens Natur er, og dette er fuldkommen nok. Resten skal vi søge ved Gjødningen, hvorfor vi i næste Kapitel vil tale om den.

3. Kapitel.

Om Gjødningen og dens Fornødenhed for Jorden, hvad Fejl dermed hidtil er foregaaet, hvorledes et Møddingested bør være indrettet, og Gjødningen komme i samme, samt hvorledes videre behandles i alle Henseender til en desto større Frugtbarhed for os.

§. 1.

Hvad er Gjødningens Natur, eller hvad er den

Den Nytte, som man efter Gjødningens Natur bør kræve af den, er at

er at opvarme Jorden, at opløse samme, saa at Sædens Rødder kan udbrede sig i den, og at berige den med saadanne Deele, som kan tjene Planterne til Næring og Væxt. Derfor findes og i enhver vel behandlet Gjødning disse fire Deele: Ildvæsen, som foraarsager Varmen; Salt, som opløser Jorden og gjør den beqvem til at tage imod Fugtighederne og de frugtbargjørende Deele af Luften; Olie og sin Jord, som baade forbedrer Jordbondens Beskaffenhed og giver Sæden i samme sin Næring. 1)

§. 2.

Nej, de findes ikke lige i alle Slags, og da vi først vil tale om den egentlige Gjødning af Creaturene, saa erfare vi, at Forskjellen kommer deels af Creaturenes forskjellige Natur og fornemmelig af den forskjellige Gøde samme faaer, men deels og af den forskjellige Behandling vi selv bruge med Gjødningen, da vor egen skjodesløse og uagtsomme Omgang dermed ofte forspilde os en stor Mængde af sammes bedste og nyttigste Deele.

§. 3.

1) Er det en stor Fejl ved Møddingestederne, at de ere almindelig saa

Nytte man kræver af Gjødningen, og hvad Deele indeholder den?

Findes da disse Deele i lige Grad udi alle Slags Gjødning, eller hvorfra kommer Forskjellen?

Sig mig da de almindeligste Fejl, som Landdybe,

2) Det er ikke saa gandske afgjort, at Gjødningen bestaaer af alle disse Deele og ikke flere. Den eenfoldige Landmand gjør derfor best i at holde sig til de Regler om Gjødnings Behandling og Brug, som ere grundede paa Erfaring. S.

manden til Skade for sig selv og sin Jord begaær med Gjødnin-gen; thi naar jeg først lærer at kjende den, kan jeg sid en desto bedre lade mig undervise om den rette Omgangs- Maade?

dybe, at de stedse staae og svømme i Vand, og saa er det umueligt at Gjødningen kan brænde ud, eller Foeret for-raadne deri. Dernæst saa trækker og den meeste Fedme, som er i Gjødnin-gen, i Vandet, og da der er for meget af dette, saa bliver det saa tyndt, at det enten trækker ned i Jorden under sig, eller hvilket skeer paa mange Steder, at det ved en overflodig Regn løber ud fra Møddingestedet, og gandske til Unytte spildes paa Gaden eller i Gaarden. 2) Saa lægges Gjødningen ikke ret i Møddingestedet, men allene af en Dreng skjodesløs kastes ud og ligger gandske løst og aabent overalt, hvor ved en stor Deel af det Salt og Olie, som er i det, tares ud af Soel og Vind, og flyver bort. 3) Kjores den ikke ud paa Ageren i rette Tid, men ofte alt for tidlig, før den er udbrændt, og gjør Jorden altsaa næsten ligesaa megen Skade som Gavn. 4) Behandles den ikke heller ret, efterat den er kommet paa Ageren, men deels bliver liggende nogen Tid i Hobe inden den udspredes, deels naar den er udsprede bliver liggende oven paa Jorden, saa at ald Fedme der skulde befordre Frugtbarheden torres bort af Soel og Vind. 5) Vælger man ikke rigtig hver Slags Gjødning til hver Slags Jord, og endelig 6) bær man ikke heller den tilbørlige Omsorg for at formeere sin Gjødning, eller betjene sig af de Ting, som dertil kunde være beqvemme.

§. 4.

Det maae være saa bredt og langt, som Pladsen vil tillade, og som man behøver det, men overalt maae det ikke være mere end en god Haand breed Gdybere end den omliggende Jord. Til den Ende bør de nu værende Huller først opfyldes med Jord, Sand eller Gruus, hvad man har: derpaa lægges et godt Lag Leer, og slaaes tæt ligesom et Løeguls: deroven paa lægger man en ordentlig Steenbroe i Sand, saaledes at heele Møddingestædet faaer et, skjønt saare lidet, Affald til en eenesie Kandt af den ene Side eller Ende, og her graver man et Hul, 4 a 5 Alen i Fiirkandt, efter som Møddingen er stor til, og 2 Alen dybt, samt murer det i Bunden og paa Siderne med brændte Steen, og gjør en Lem til at lægge derover, at intet Kreatur skal falde dert.

§. 5.

Da heele Møddingestædet har sit Affald dertil, saa løber dertil alt det overflødige Vand og Saft, som er i Møddingen, og ellers spildes eller bliver staaende til Skade, og da kan man imellemstunder lade kaste Jord ned i dette Hul, som naar det er gennemtrukket af Møddinge-Bandet, kastes op i Møddingen, da den er lige saa god som Gjødningen selv, med hvilken den i en Hast sammenbrænder. Saaledes faaer man ikke allene meget mere, men og bedre Gjødning, end ellers.

§. 6.

Men om jeg ingen Jord kan komme til at faae for at kaste i Hullet, hvad da?

Jeg kan kaste deri Fejestarn, Tørveaste, hvad der luges af Haugen og andre slige Ting, som Tørve-Muld, Saugspaaner og videre, som alt kan tjene til at formeere Gjødningen, og har jeg ikke andet kan jeg kaste den urede Halm og Strøelse, som jeg tager fra Hese og Dvæg der ned, som ved det, at det gjennemtrækkes af denne feede Saft, desto snarere kommer i Forraadnelse. Naar jeg efter at det har ligget deri nogen Tid kaster det op igjen i Møddingen, og er da langt kraftigere og feedere end ellers. Ligeledes er det og paa nogle Stæder brugeligt, at have en Pompe i slikt et Hul, for imellemstunder og især i de tørre Dage om Sommeren at pompe denne feede Lage op paa Møddingen, som da gjør Gjødningen i samme en ypperlig Tjeneste, og formeerer dens Kraft. Ja andre bruger og at trække det op, komme det paa Tønder, og dermed gjøde især den kolde og stærke Leerjord, hvor det gjør en overmaade god Virkning.

§. 7.

Had skulde det Lag Leer paa Møddingestedet, før Steenbroen blev lagt, betyde?

Det hindrer, at ikke saa meget af den feede Mødding-Saft kan trække i Jorden, som ellers, hvor der er kun Sand eller Jord under Steenbroen.

§. 8.

Siden der og kan begaades Fejl ved at lægge Gjødningen

Den bør fra Fæhuset trilles ud paa en Hjulbør, paa det at den fra Begyndelsen kan føres længst ud i Mød-

Om Gjødningen og dens Fornødenhed ic. 35

Møddingestedet, og lægges saa overalt i Møddingestædet, saa spørges, i samme det jævnest mueligt er. Naar hvortledes bør da man saa har faaet det heele underste dermed forhol-
Lag lagt, har man da ouret Halm eller des?
Migt tilovers, breder man den gandske jævnt, men ey
For tykt over heele Laget, og træder det deroven paa
Gjødningen det fasteste mueligt er tilsammen. Saa be-
gynder man atter yderst fra at lægge et nyt Lag, og,
maaar man har det færdigt, atter Halm oven paa og
træder sammen, og saaledes bliver steds ved. Dette
Kaldes egentlig at sætte en Mødding, og gjør baade
at Gjødningen beholder mere sin Kraft og Fedme hos
sig, da Soel og Vind ey kan trænge der igennem, som
og at den desto snarere og bedre brænder sammen, saa
at et Læs af saadan en ret sat Mødding er bedre end
to af en løs.

§. 9.

Nej! Deter ikkun saadanne Folk, Var det ikke
der vil læse at forstaae noget og for- godt at have et
staaer dog intet, som raade til slikt; Skuur over sin
atthi deels vilde det koste endeel, deels Mødding, for at
thindrede det og tillige Luften, Duggen, holde Soel og
Regn og Sne at komme dertil, i hvilke alle ere mange Vind derfra?
frugtbargjørende Deele, som Gjødningen trækker til
sig, og naar Møddingestedet er ret sat, saa kan Soel
og Vind ikke meget komme til at trække deraf. Især
skeer det ikke om Vinteren, og om Sommeren bør
enhver fornuftig Landmand med gammel Halm, eller
hvad slikt han kan faae, at dække sin Mødding, hvor

Luftens fugtige Deele og Regnen ligesuldt kan trække igjennem. Men hvor Lejligheden vil tillade det, gjør man vel at have Møddingestedet paa den nordre Side af Huset, saa tager det meget af baade for Soel og Vind, og man kan ogsaa beplante Møddingen omkring med høijfyggede Træer, som og hjælper meget i den Hensigt, og er ikke bekostelig. ¹

§. 10.

Den tredie Feil var, at Gjødnin- gen ikke i rette Tid blev udført paa Ageren. Naar er da den rette Tid dertil?

Ikke saa længe den er frisk om Vinteren eller Foraaret, da den endnu ingen ret Kraft haver, og Ufrudsfrøet, som er i den af Foderet, ej heller er forraadnet, men frisk og kraftig af Gjødningen, og altsaa voxer desto stærkere og gjør Ageren skiden. Men den rette Tid er i Efteraaret, naar Gjødningen har ligget næsten et Aar i Møddingen, og man da strax kan komme til at pløje den ned i Jorden. Paa mange Stæder i Fyhv og nogle Stæder i Sjælland har man og den Maade, at føre sin Vinter-Gjødning, naar man om Foraaret har tilsaadet ud i Marken, og lægge den i store Høbe nær ved det Sted den skal bruges, og lade den ligge der, indtil man fører den ud paa Agerne og strax nedpløjer den, hvilket og er godt og har den Fordeel, at ved det Lagene i den paa denne Maade bliver vendte, gaaer den desto bedre og jævner i Forraadnelsen.

§. 11.

¹ Man har saa mange Forskringer af erfarne Landmænd om Natten af at have sin Gjødning under Tag, at man, til videre, ikke kan fraraade dem, som kan besride Beføstningen, at forsøge dette. S.

§. 11.

Nej, thi alle de Materier, som skal tjene Planterne og Sæden til Næringsring, og gaae over i deres Deele, maae først sættes i en Gjæring og opløses ved Forraadnelse, som det Middel Naturen har bestemt til at blande deres Deele saaledes i hinanden, at den eenes milde og feede Egenkab dæmper den andens Skarphed og Hidtsighed, og gjør et heelt saaledes tempereret Væsen, at det har alle fornødne Egenheder til at befordre Frugtbarheden. Vi kan see Exempel derpaa, naar vi vil vande en Plante, hvad Slags det er, med frisk Urin; saa visner den og gaaer ud: men lader man Urinen først forraadne og blandes med Gjødningen, befordre den Væsen uforflignelig. Ligeledes vil man lægge frisk Dvægs eller Heste-Gjødning ved Planterne, faae de og Skade; thi det første har en Skarphed og det andet en Hidtsighed, som begge ere skadelige, indtil Gjæringen og Forraadnelsen har betaget samme, og dannet et mildt og nærende Væsen af de opløste Deele.

§. 12.

Nej, ikke saa vel eller paa en saa fordeelagtig Maade for os, som hvor Gjødningen ligger samlet; thi det strider imod Tingens Natur og de Midler som udkræves til at sætte Forraadnelsen i Verk. Thi da disse ere foruden den fornødne Luft en behørig Tugtighed og Varme, saa

Hvorfor er det ikke godt at fore frisk Gjødning paa Ageren: og hvorfor fulde samme ingen Kraft have?

Men kan denne Forraadnelse ikke lige fuldt gaae for sig, seent man fører Gjødningen ud og spreder den paa Ageren?

sees lettelig, at en tynd udfyret Gjødning mangler begge Deele. Lad os kun forestille os Jøret og Halm-Straaerne derudi: Binden og Solen tærer strax den Fugtighed bort deraf, som de af Gjødningen havde bekommet, og lad være de igjett befugtes paa Jorden af Dug og Regn, saa fattes dem Varmen som gives dem i Møddingestedet af de olieagtige Deele, som ere i Kreaturenes Excrementer, men som nu bortdunste og flyve i Luften, da de ligge frie. Og lad nu endelig Forraadnessen efter lang Tid ved igjentagen Regn og Soelkin gaae for sig; saa begriber jo enhver ved mindste Eftertanke, at de seede og flygtige Deele, som egentlig har den for Planterne nærende og levende-gjørende Kraft i sig, bortdunste imidlertid, da de ligge i den frie Luft, og intet er som kan holde paa dem, eller opfange dem. Vi behøver intet stærkere Beviis derpaa, end den Lugt, som vi endog langt fra kan for, nemme, naar man bryder Hul i en Mødding, eller fjører Gjødning ud, hvilken kommer ikke af andet end de fine Partikler af Gjødningen, som bortspredes i Luften.

§. 13.

Men kunde man da ikke paa nogen Maade befordre Forraadnessen at see hafigere i Møddingestedet, end den i Almindelighed seer?

Jo! Vi har allerede ved at sige, hvorledes et Møddingested bør være indrettet, angivet et Middel dertil, nemlig: at befrie den for overflødig Fugtighed. Thi lige saa tjenlig, som en maa delig Fugtighed er til at befordre Forraadnessen, saa skadelig og hinderlig er derimod den overflødige, da den hindrer Varmen og

dens

dens Virkning, som ogsaa er lige saa nødvendig. Desforuden kan vi endnu angive et andet Middel, som Erfarenhed har vrist at være meget kraftig til at befordre denne Sag, nemlig: naar vi vilde samle Urin, være sig enten af Creature eller Mennesker, lader man den staae i et Kar og forraadne, som skeer paa meget kort Tid, og da slaaer den paa vore Møddingssteder. Det giver den baade Kraft og bringer den meget hastigere i Forraadnelse end ellers, hvilket de har indseet, som i Hullet ved deres Møddingsteder har sat Pompetrær, som vi i det sjette Stykke af dette Kapitel har talt om.

§. 14.

Jo! gandske vist skadeligt nok; thi deels kan endnu af disse smaae og løse Hobe megen Kraft trække bort, deels skeer det og ved denne Behandling, at Jorden paa de Steder, hvor disse Hobe saa længe blive staaende, faaer alt for stærk Gjødning, saa at den bliver gejl, og Sæden paa de Steder siden gaaer i Løe. Bedst derfor, saasnart man i rette Tid har ført sin Gjødning paa Ageren, at sprede den, og strax at pløje den ned, saa beholder Jorden den bedste og jævneste Kraft af den.

Uf dette som nu er sagt, kan jeg da nok ogsaa begribe, hvorfor det er galt handlet at lade sin Gjødning ligge spredt paa Ageren og ikke pløje den strax ned; da dette vel burde skee, at ikke for megen Kraft skulde trække bort af den i Luften. Men naar man lod den ligge i smaa Hobe, saaledes som man sætter den af Læssene, saa var det vel ikke saa skadeligt?

§. 15.

Skal man da pløje den grundt eller dybt ned?

Det kommer an paa, hvor ofte man vil pløje samme Stykke siden, inden man besaaer det. Vil man kun pløje det eengang foruden, førend man saae det, saa gjør man bedst at pløje Gjødningen dybt ned; thi saa kommer den ved den anden Pløjning op igjen, og Sæden altsaa i samme til at faae sin Kraft deraf. Men vil man pløje 2 Gange foruden, gjør man bedst første Gang at pløje Gjødningen grundt ned; saa kommer den ved den anden Pløjning dybere ned, og atter ved den tredje op igjen, saa at Sæden da ligeledes kan komme til at ligge i den. Men ved det man forseer sig i denne Behandlingsmaade, er det jeg ofte har hørt Bønder og Landmænd klage over, at de ikke har havt saa god Gavn af deres gjødede Jord, naar de har pløjet Gjødningen ned, som naar de har ladet den ligge spredt oven paa, eller først ført den ud om Foraaret, naar de vil pløje til Byg; men iagttages det, som her er sagt, bliver altid den fordeelagtigste Maade strax at pløje sin Gjødning ned i Efteraaret.

§. 16.

Den femte Fejl ved Gjødningens Behandling blev sagt at være denne, at man ikke valgte hver Slags Gjødning rigtig til sit Slags Jord. I hvor mange Slags kan man da inddeele Gjødningen?

Kreaturenes Gjødning, som vi endnu kun tale om, inddeles best efter den Besskaffenhed, man finder ved hver især. Saaledes kalder man den Gjødning feed, som har de fleste olieagtige Deele, stærk, som har de fleste saltagtige, heed, som har de fleste Jlddeele, og mager, som har kun liden Olie eller

eller Salt. Vi vil nu anvende dette paa hvert Slags især, og da er Dvæg-Gjødning baade feed og stærk; Svine-Gjødning derimod allene feed; og Heste-Gjødning heed, samt i Ligning med de forrige Slags mager. Ellers kommer Gjødningens Fedme og Magerhed for en stor Deel an paa det bedre eller ringere Føeder, som Creaturene nyder. En Koe altsaa, der føeres med Høe og god Byghalm, giver dobbelt saa feed og nyttig en Gjødning, som en anden der maae nøjes med Rug eller Havrehalm; og ligeledes de Creature, som føeres med Sød og Kjerne give altid den heedeste Gjødning. Saaledes vil man besinde, at Gjødningen af en Stald-Stud, der faaer Kjerne, er heedere end af en Hest, som nyder ikkun Høe og Halm. Og dette er tillige Marsagen, hvorfor Gjødningen af alt Fjeder-Kreatur er saa hidfig; men deriblandt dog allermeest af Duer, fordi de ikke øde andet end Kjerner.

§. 17.

Det forstaaer sig selv, at til de koldeste og fugtigste Jorder, som ere alle Leerarter og nedrige lave Steder, skal jeg bruge de heedeste Gjødninger, saasom af Fjeder-Kreaturet, Heste og Stald-Oxen; men derimod til de varmere og tørre Agre, som er al Sand og høyliggende Stæder, skal jeg bruge den feede og kjelige, saasom fornemmelig af Dvæget, som føeres uden Kjerne.

§. 18.

Hvorfor er her
in et talt om
Evine-Gjød-
ning?

Evine-Gjødningen indeholder de
allermest olieagtige og feede Deele,
saa man skulde holde den for den aller-
bedste Gjødning; men da den paa den
anden Side gandske fattes Saltet, saa gjør den for
sig selv paa Algeren næsten ingen Tjeneste, men er god
ved Frugttræer og Humle. Dog naar man blander
den med anden Gjødning, som har Salt, saa er den
ypperlig til hvad Slags Jord man vil bruge den.

§. 19.

Faare-Gjød-
ning er heller slet
intet bleven om-
talt. Hvad Egen-
skab har vel den?

Faare-Gjødningen har noget sær-
deles for sig selv, nemlig et saa faare
flygtigt Salt, at det paa den ene Side
strax virker i den Alger, som gjødes
dermed, saa at man med en Slags Ret maae holde
samme for den allerbedste og fordeelagtigste Gjødning,
men paa den anden Side forstyver og dette ypperlige
Salt meget let, og lettere end af den friske Heste-Gjød-
ning, naar det kommer i Luften, saafremt Gjødning-
en ikke strax tildækkes med Jord, derfor bør man
ved sine Faarehuse have en Grube i Jorden, hvori
Gjødningen kommer, og strax noget Jord der oven
paa, hver Gang naar man gjør reent. Faare-Gjød-
ningen varmer snart denne Jord igjennem, og med-
deeler den af sin Kraft, saa man paa denne Maade
baade kan beholde sin Faare-Gjødning god og tillige
formeere den. Faare-Gjødningen, som den der er
baade heed og stærk, skikker sig ellers bedst til nedrige,
fugtige og leerede Jorder.

§. 20.

§. 20.

Saa skal jeg see at faae den vel blandet i mit Møddingested, at et Lag af den koldere Gjødning kommer imellem et Lag af den heede, saa tempererer det eene det andet, og naar det saaledes er brændt sammen, saa bliver det en kostelig Gjødning for saadan blandet Jord. Heste-Gjødningen, som virker meget hastig, giver endeel af sin Kraft strax, men Qvæg-Gjødningen langsommere, og holder længere ud; men lader jeg hver Slags ligge for sig, saa duer ingen af Deelene saa vel for saadan Jord. Faare-Gjødningen kan jeg og i sliq Tilfælde desto stærkere blande med Jord, saa bliver den og hertil desto nyttigere og bedre.

Dette var nu godt nok, at jeg veed hvad Gjødning der fikker sig bedst for hver Slags Jord. Men naa jeg kun har saa at sige en Slags Jord, som er en temmelig jævn Blanding af Sand og Leer, og ligger hvert for sig, eller for højt, hvorledes skal jeg da bære mig ad med min Gjødning?

§. 21.

Za vist, men vi har sagt, at den er overmaade heed, saa at den maae ligge meget længe at brænde ud, især Gaase-Skarnet af dem der feedes, der behøver at ligge et Aar og derover, da det siden bliver meget godt. Paa Due-slaget og i Hønsesuset lægger man et halvt Qvarteer tyk Jord paa Gulvet, hvoriblant Skarnet da kommer. Efter nogen Tids Forløb, ligesom man har Mængde af disse Creature til, kommer man atter nogen Jord oven paa, og blander saaledes Jorden

Hvordan skal jeg bedst bære mig ad med Gjødningen af Fjeder-Kreaturene, Gjes, Høns, Duer m. v.? Er den til noget god?

den og Skarnet sammen. Naar man saaer Byg i leeret og kold Jord, og vil strax oven paa Udsæden kaste af denne Blanding brav tyk og harve det ned med Kornet, saaer man hypperlig Korn med store og fulde Ax derefter.

§. 22.

Nu begriber jeg da nok ogsaa, hvori den flette Sejl ved Gjødningsens Behandling hidindtil har befaaet, at man ikke har sørget for at formeere samme, som jeg nu seer at kunde skee deels ved det omtalte Vandhul ved Møddingefestedet, hvori man kunde komme Jord, Aske, Fejesebarn, Halm eller andet, deels ogsaa ved at blande saavel sin Gaare-Gjødning som den af Fjeder-Kreaturene med Jord, som

alt vilde formeere den. Er det ikke saa? Io dette udgjør den største Deel, og jeg er vis paa, at en Landmand, som vil gjøre sig Umage med at lade slikt et Møddinge-Hul indrette, saa at intet af Urinen eller Møddinge-Vandet spildes, og komme i dette Hul alt ovenbenævnte, saavel som hvad han luger af sin Have, hvad der spildes i Kioffenet, Blod, Karband, Sæbesud og saa videre, han skal erfare derved en mægtig Formeereelse i sin Mødding og Frugtbarhed paa sin Mark. Det kommer allene an paa ikke at være doven, og at betjene sig af det eene saavel som det andet. Især vilde jeg ønske, at man med Stroelsen under sine Creature omgikkes noget bedre.

den. Er det ikke saa?

§. 23.

Hvori skalde det bestaae?

Hvad Duret et Høvede gjør, skalde man ikke, som almindelig skeer, saaledes tørt muge ud i Møddingen; men det skalde man først sørø under Creaturet, at det der kunde trække

Kraf-

Kraften af Urinen i sig. Og til den Ende bør man meest frøe under Røerne og Hopperne bag til, men under Stude og Heste under Bugen. Creaturene selv har meget godt af dette, og Føret bringes bedre i Forraadnelse og giver Gjødningen Kraft; thi en Landmand maae aldrig glemme, at hans Sæd udbrøber lige saavel saltagtige, som olieagtige og feede Deele til sin Røring; og som Noget i sig selv giver de sidste, saa giver Urinen de første, og den beforder, som ovenfor er sagt, Forraadnelsen paa det kraftigste, og til den Ende var det ogsaa at ønske, at vore Qvægstalde vare saaledes indrettede, at man ey behøvede at muge dem uden et Par Gange om Ugen. Men dette kan dog en forsigtig Bonde gjere, ved Møgningen at lægge den Strøelse til Side, som han seer ikke nok at være gennemtrukket af Urinen, og efter Reengjørelsen i Fæhuset lægge den paa nye igjen bag under sit Qvæg med noget frisk oven paa, og saa hver Gang ikkun tage det underste bort; og i øvrigt var det vel, om man frøede sit Qvæg noget mere, end man gjør.

§. 24.

Det er rigtig nok ved den flette Omgang vi hidtil har brugt baade med vor Jord og vore Røddinger, hvoraf man har ladet saa meget af det bedste unyttigtvære bort. Men behandler man begge Deele herefter bedre, vil de og give os bedre og mere Føring, og anvender vi da denne fornuftig, vil den alt give os

Hvor skulde Bonden komme til at faae Halm dertil. Det er jo knap nok, at han kan have det, han kan give Qvæget somme Lider at æde?

flerre

større og større Rente, den eene Evne følger af den anden, og hvor man er ret i Drift med Algerdyrknin- gen, fører man næsten ingen Rughalm op, da den ikke har synderlige Kræfter for Qvæget, men bruger den allene til Strøelse, og derimod foerer med Byghalm, som giver den seedeste Gjødning, altsaa og er triveligt for Creaturene. Imidlertid inden man kom saa vidt, kunde man raade en Bønde, som boede i Skoveggen, at kjøre sig nogle Læs Brægne hjem, som vare gode til Strøelse, og dem som boede ved Stranden at føre Tang hjem, som han først skulde lade blive tør, og saa strøe under sit Qvæg med, da gav begge Deele ham en formeret og god Gjødning.

§. 25.

Er nu intet mere om Gjødningens Formee- relse og Behand- ling at sige?

Jo, hvor der var Lejlighed til at en Mand kunde føere sine Creature om Sommeren paa Stalden, seer enhver lettelig hvor anseeligt det vilde formeere Gjødningen, da det er vist, at en Koe om Sommeren giver dobbelt saa megen Gjødning, som om Vinteren, og et Læs Sommer Gjødning er lige saa kraftig, som 2 Læs Vinter Gjødning. Men saaledes, som den af Creaturene paa Marken tabes, gjør den ingen Nytte ¹, da den ikke er udbrændt eller forraad- net, og i sin friske Tilstand har en Skarphed, som er

Skade:

¹ Den friske Gjødning, som Creaturene taber paa Mar- ken, er ikke til den Nytte som gammel brændt Gjød- sel; men den gjør dog nog en og gandske merkelig Nytte. Den bør derfor i rette Tid estersees og udspredes, hvor den ligger for tykt. S.

skadelig for Jorden, og inden den kommer i Forraad-
 smelse saaledes adspredt og aaben liggende, trækker ald-
 Kraften bort af den i Luften. Det var altsaa godt i
 det mindste, at man om Sommeren i de heede Dage,
 maar Dvæget dog biffer hjem og staaer paa Gaderne
 eller ved Gjerderne, at man da sukkede det i Huus
 og ligeledes om Ratten; thi allerede det vilde baade
 være sundt for Dvæget og anseelig formeere vor Gjød-
 ning. Men hvor skjodesløse vi ere i den Henseende kan
 man endog see af Faarene, som selv kommer hjem
 om Aftenen, og man dog lader ligge paa Gaden eller
 i Gaarden, og altsaa har saa godt som slet intet Gavn
 af deres Gjødning, hvoraf alt det kraftige bortdunster,
 og Urinen, som det bedste, reent spildes.

§. 26.

Ja visselig, en opmerksom Land-
 mand kan anseelig formeere sin Faare-
 Gjødning paa denne Maade: Faare-
 Huset maae være høyt og rummelig
 bygget, samt broelagt: der lægger han nu først et Lag,
 et Qvarteer tyk af hvad Slags Jord han har ved
 Haanden, eller hans Ager meest behøver at blandes
 med: deroven paa lægger haa Tid efter anden lidet
 Halm eller Tang, saa at Faarene kan kigge reent og
 frit. Men Jorden lader han saaledes ligge en Uge,
 da Kraften af Gjødningen og især Urinen trækker i den,
 derpaa lægges atter et Lag $\frac{1}{2}$ Qvarteer tyk Jord der-
 oven paa, og bedækkes ligeledes med Halm eller anden
 Strøelse, og naar det saaledes har ligget endnu i 14
 Dage,

Hvorledes skal
 jeg da bære mig
 ad med Faarene,
 skal der og stros
 under dem?

Dage, saa tages begge Laggene ud som Gjødning og lægges i Moddingestedet, eller rettere i en Hule gravet i Jorden, og bedækkes strax med Jord, som vi oven for i det 19de Stykke har sagt, og da fyldes atter igjen frisk Jord ind paa Bunden i Faarehuset, og saaledes bestandig hen.

§. 27.

Er der ellers intet andet, man kan gjøde med uden Kreaturenes Gjødning?

Jo, alt hvad der er forraadnet af Planterne, saasom alt hvad der luges ud af Haverne, raadent Løv, raadent Træ, og dertil hører ogsaa Løv og Mosejord, hvorom vi har talt i det første Kapitel fra 19de Stykke og saa fremdeles, efterdi begge Deele ikke er andet end adskillige Deele af Planter og Vexter, som, naar det er bragt i en rigtig Forraadnelse, og Suurheden er kommen derfra, giver en ypperlig Gjødning især paa Sandjorden.

§. 28.

Er der endnu flere Ting at gjøde med?

Ja, foruden Aske og Gødd, som fornemmelig er godt til Engene, og vi derfor vil bie at tale om til vi kommer til at handle om dem, er der endnu Dynd af Gadefjer, Parke og Vandinger, som og er særdeles god naar man omgaaes ret dermed.

§. 29.

Hvoraf bestaaer fornemmelig ommeldte Dynd?

Deels af en god fin Jord, som Blæsten fra de omliggende Marker fører derhen, deels og af forraadnede Blade,

Blade, Urter, Insekter og slikt, samt Kreaturers Gjødning; og deels undertiden af Rodder og Frøe af Rør og andre Urter, som vøyer deri, foruden en Slags Leer-Mergel, som Grunden selv ofte bestaaer af.

§. 30.

Man maae derudi rette sig efter Gjødnings- og Høvedets Beskaffenhed, hvoraf det bestaaer. Er Grunden ikke leeret, eller bevøret med Rør, da kan man strax føre det paa Ageren, hvilken man vil, og sprede det der ordentlig ud ligesom anden Gjødning, men endeel tykkere, og lade det saaledes blive liggende Vinteren over, og om Foråret pløje det ned. Men bestaaer Grunden af Leer eller Leer-Mergel, maae det kastes i Banker, og ligge der et Aars Tid først førend det føres paa Jorden, og det maae da altsene skee paa sandige Agre, og der sprede det ligeledes ud, og de store Klumper slaaes i tu og bliver liggende Vinteren over. Men endelig, isald der er Rodder af Rør eller slikt derudi, maae det, før det føres paa Ageren, vel ligge et Par Aars Tid i Banker, da det ellers kunde opfylde Ageren med skadelige Verter, og vilde man imidlertid komme lidt blaulædsket Kalk i hver Banke og dække vel til med Dyrskovs sels, gjorde det en ypperlig Virkning, og skaffede deraf en herlig Gjødning: og det er ogsaa den seene Maade paa hvilken Kalk gjør godt, som Gjødning paa Ageren, hvor meget end adskillige Skribentere, som vil have Navn af Landmænd, roser den til noget gjøde med, da Naturen ellers selv kan sige os, at

Hvorledes skal man da rigtig omgaaes det med?

den bare Kalk udfrodt paa Jorden strax taber sin Kraft og binder sig fast i tætte Klumper, som da aldrig kan gøre Sæden nogen Tjeneste for den Beføstning, som man gjør derpaa.

§. 31.

Men Salt, kan man da ikke gjøde dermed, det roses jo meget?

Det er ligeledes kun af ukyndige Folk, som har troet at Saltet i Planterne og Gjødningen er af samme Beskaffenhed, som vort Salt, da derimod intet er ufrugtbare end dette, hvorfor man endog tilforn har brugt at befrøe en Jord med Salt, som man vilde viise, skulde derefter ligge ufrugtbar, og ey mere dyrkes.

§. 32.

Er det da ikke godt at føre sin Halm ud paa Jorden og pløje den ned til at gjøde med?

Dette latterlige Syn seer man paa sine Stæder i Sjælland, men intet kan være taabeligere, som let begribes, naar man eftertænker, hvad vi i det foregaaende har sagt om den Forraadnelse, som er saa nødvendig for alt det, som skal tjene Sæden og Planterne til Røring, og de Midler hvorved denne Forraadnelse skal befordres, som ikke ved saadan udført frisk Halm kan finde Sted. Man kunde ved en rigtig Behandling til Strøelse og i Møddingen faae den til god Gjødning, men her spiller man den ikkun og gjør Pløjningen besværlig, da den lader sig slæbe rundt omkring for Pløgen.

Om Gjødningen og dens Fornødenhed ic. 51

§. 33.

I Sjælland bruges almindelig at gjøde til Byg. Paa Møen og flere Stæder skeer det til Rug, hvilket sidst unægtelig er det bedste; thi da denne skal holde Vinterens Kulde ud, behøver den meest Varmen, som følger med den nye Gjødning, og i tørre Sommere kan være skadelig for Bygget.

Hvilken Slags Gød skal man gjøde til?

§. 34.

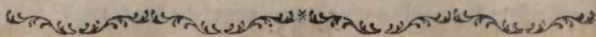
Jo Erfarenhed lærer, at man ved Hvile kan forbedre Jorden, og det kommer af de frugtbargjørende Deeles, som imidlertid tilbringes den af Luften ved Dug, Regn, Sne m. v.; men der til hører længere Tid, end vi almindelig kan lade Jorden ligge udi, med mindre vi imellemstunder kunde pløje og harve den, saa at Luften paa flere Steder kunde komme til at frugtbargjøre dens Deeles, da den i kortere Tid derved kunde komme til Kræfter.

Men kan man ikke og saa ved Hvile forbedre sin Jord, saa at den kan være frugtbar uden Gjødning, og hvad kan være Aarsag dertil?

§. 35.

Ja, om vi end gjøder den aldrig saa godt, saa dog naar vi ej tilbørlig arbejder den igjennem, vil Frugtbarheden ej blive af stor Betydning, derfor vil vi i det følgende Kapitel tale nærmere om den Sag.

Kan Ploug og Harve da gjøre saadant godt Virkning paa Jorden?

4. Kapitel.

Om Sædejordens videre Behandling, Nytte af Plojning og Harvning, hvorledes en Ploug bør være indrettet, samt naar og hvorledes Plojningen i Almindelighed bør skee, og især om Rispingen.

§. I.

hvad er Hensigten med Plojningen og Harven?

Det er: 1) at skille Jordens Deele ad, saa at Sæden kan komme ned i den, og at gjøre denne samme Jord fljv og løs, saa at baade Sædefornets Røim eller Spire uden Hinder kan komme frem og op igjennem dens Overflade, saa og at sammes Rødder uden Modstand baade kan udbrede sig i Jorden paa Siden, og gaae saa dybt ned, at de ej allene overalt kan finde de fornødne Nærings-Safter, men og saaledes befæstes, at ikke Straaet, naar det har sadt Nr og sadet Kjerne i sig, skal falde over Ende. 2) At befrie Jorden fra Ukruds-Rødderne, som ellers vilde tage Nærings-Safterne fra den rette Sæd og quæle samme. 3) At blande Gjødningen vel med Jorden, saa at samme kan blive skicket til at give Sæden den fornødne Næring. 4) At gjøre, at Jorden selv i alle sine Deele eller paa alle Sider kan blive gjennebrakt, og saa at sige besvangret af Luft og Soel, og sadt i den fornødne

Gje-

Gjering til desto større Frugtbarhed; hvortil og 5) kan komme som en Bisag, at Orme og slikt Udsj, som er i Jorden og ellers vilde skade Sæden kan komme op, og af Krager, Spurrer og andre Fugle, som søge dem til deres Næring, blive ødelagte. Hvo som ved sin Jords Behandling har disse opregnede Postter til Hjemeed, skal sjelden fejle, at han jo og faaer en velsignet Høst.

§. 2.

Vi har tilforn sagt, at hvert Sæde- Korn har en Klem eller Spire udi sig, som er saa at sige Grund-Anlægget til heele Planten. Denne Spire kommer til syne saasnart Sædekornet har ligget nogle Dage i Jorden, og ved en foregaaende Gjering er sadt i Stand til at udvikle sig. Hver saadan Spire haver tvende meget fine Spidser, af den ene kommer Roden, hvorved Planten befæstes i Jorden, men af den anden kommer Planten selv oven for Jorden. Da nu denne opgaaende Spire i sin første Barndom er overmaade spæd og bestaaer af de allerfinessie Trævler, saa lærer Fornuften selv, at dersom enten Jorden, hvorigjennem denne Spire skal trænge sig er haard, sej, sammenhengende og med Dvæk og andre Rodder sammengroet, eller og dens øverste Deel med Jordklumper eller slikt belagt, at denne fine Spire da ikke kan komme igjennem, men maae blive tilbage og fordærves. Ligeledes da den i Jorden skal staae fast og have Nærings-Saften igjen-

Siden dette er af saa stor Betydenhed, forklar mig da samme i sin Sammenheng noget tydeligere og omstændeligere?

nem sine Rødders meget fine Nabninger eller Munde, saa maae denne Jord være saa skjor og løs, at Rødderne paa alle Sider kan komme til at udbrede sig, og at Jorden kan falde tæt tilfammen paa alle Kanter, og dog ikke trykke dem eller tilstoppe deres smaa Nabninger. Altsaa bliver det en nødvendig Følge af alt dette, at saafremt jeg vil haabe en lykkelig Vext, maae jeg ej allene søge at gjøre Jorden saa dybt ned skjor og løs, at Planten tilbørlig kan befæste sine Rødder, til at holde sig fast ved, samt at Gjødningen og Jorden kan blandes sammen, og den fornødne Nærings-Saft paa alle Kanter komme til den, og Spiren selv kan komme op igjennem Overfladen, men jeg maae og søge at rydde alle andre Forhindringer af Græsrodder, Jordklumper og Steene bort, som ellers kunde quæle den, naar den end var kommet igjennem Jorden.

§. 3.

Nu forstaaer jeg da nok, hvor fornødent det er, at Jorden skal pløjes og harves saa ofte, at den kan blive skjor og løs. Men hvad vil det sige, som i første Stykke blev lært, at den skal besvangres af Soel og Luft? Skee dette ikke ogsaa derved, naar jeg saaledes pløjer den, at den bliver skjor og løs?

Jo gandske rigtig, men allene med denne Jagttagelse, at der gives behørig Tid imellem hver Gangs Pløjning; thi da det er Soel og Luft, som skal besvangre Jorden, det er: meddeele den sin oplivende og frugtbargjørende Kraft, saa maae denne Jord og have Tid til at ligge i hver Stilling, at denne Virkning kan skee paa den. Lægger jeg først min Bygjord den eene 8de Dag, og den anden 8de Dag pløjer den til Sæd, saa kan jeg være vis paa, at denne Virkning ikke er skeet. Foraaet 1771

og den der paa de fleste Stæder fulgte mislige Høst, giver et tydeligt Beviis paa denne Sandhed. Da holdt Vinteren saa længe ved, at man ikke kunde komme til at lægge sin Bygjord, førend man strax derpaa maatte pløje den igjen til Sæd. Jorden selv var vist ikke vanskelig at behandle, men blev gandske skjør og til Anseende god; men Sæden slog feyl, efterdi Soel og Luft ej havde den fornødne Tid til at igjennemtrække, oplive og frugtbargjøre de Deele af den, som ved Lægningen vare vendte op, men ved Pløjningen strax derpaa komne ned.

§. 4.

Til at overbevise Folk om denne Solens og Luftens Virkning, kunde man allene anføre en mager, og saa faldet udpidsket Jord, som nu ingen Kraft mere har til at bære. Lader man den ligge i nogle Aar, seer man jo, at den paa nye uden at faae Gjødning, eller ved nogen menneskelig Hjælp at gjøres frugtbar, kan frembringe Sæd igjen. Hvoraf kommer denne Kraft, uden allene fra Soel og Luft, som den imidlertid har trakt i sig uden igjen at anvende paa nogen Sæd? Dog, som de Eenfoldige endnu maaskee kunde gøre sig nogen Tvivl herom, og i deres Uvidenhed tilskrive det andre Aarsager, saa vil jeg, da denne Sag er saare vigtig, og skal bestride saa mange tusinde Landmænds,

Men er dette og saa vist, at Soel og Luft gjør denne Virkning? Da dette synes at være en betydelig Sag i Agerdyrkingen, saa sig mig et sikkert og uimodsigeligt Beviis derpaa, at jeg selv kan erfare Sandheden deraf, og vide, at det ikke er blot Gissninger af de Lærde; thi vi Bønder troer, at naar vi kun vende Jorden med Ploven og gjør den nogenledes skjør og løs, saa er det nok?

jeg meener vore Bønder, Sædvane, endnu give et andet Beviis, som Erfarenhed selv skal bekræfte, og som betager ald Lejlighed til Tvivl, eller til at gjette paa andre Aarsager. Man grave sig, nemlig i Foraaaret, paa en udslidt og ubesaaet Ager ved en af Enderne eller Siderne en Grøft eller to, saa dybt som man siden vil pløje Jorden! Naar man nu enten i Efteraaaret vil saae Ageren med Rug, eller næstkommende Foraar med Vaarsæd, da røre man ikke denne Grøft eller den deraf opkastede Jord, førend man har tillavet den øvrige Deel af Ageren til Sæd! Saa rive man denne opkastede Jord ud i Grøften, hvor den er kommet af, og besaae den da med samme Slags Sæd, som den øvrige Ager! Naar Sæden da voxer frem, skal sees saa tydelig en Forskiel, at man skulle troe, at den Plet eller Strimmel, hvoraf Jorden har ligget opkastet, havde været nye gjødet imod den øvrige Ager. Og her kan aldrig være nogen anden Aarsag til, end allene fordi den opkastede Jord har paa alle 3de Sider ligget blot for Soel og Luft, og har kundet nyde sammes frugtbargjørende Virkning. Heraf er det da klart at see, at jo oftere Jorden bliver pløjet nogen Tid imellem hver Gang, jo skjørere bliver den ej allene, men endog jo flere Deele kommer da frem af den til at imodtage og indbrikke Luftens Frugtbarhed. Man har i Engelland og andre Stæder, hvor man bruger at indlukke Faarene i de saa kaldte Horder eller Følge paa Marken, erfaret, at den Jord, som man kaster op af Grøfterne, som man gjør om sliq en Følge eller Hordeslag, naar den har ligget sin Tid, og Marken

befaaes, giver langt mere Sæd, end Hordeslaget selv, hvor Faarene har staaet og gjødet Jorden, og at denne Frugtbarhed varer i flere Aar, end af den gjødede Jord selv. Og heraf kan vi da see, hvor taabelig vi bærer os ad, at vi ikke smaa-pløjer vores Jord i Efteraaret, at flere Deele af den i Furerne kan blive udsatte for Luften, i Steden for at vi rispe den, og lader det meste ligge gandske fladt.

§. 5.

Det kommer fornemmelig an paa Jorden. Er den holdt i Stand, som den bør, og frie for Steen, da er den Kalstensteenske, som Landhuusholdings-Selskabet¹⁾ haver ladet bekiendtgjøre, heel god. Ligeledes og den saa kaldede Holstensteenske, som man har nogle af omkring i Landet, med hvilken og de jydskke meget stemmer overeens, som i alle Ting ere meget gode. Ellers jo mindre kunstlet og kostbart dette Verktøj er, desto bedre. De fornemste Poster derved at iagttage ere ellers, at Træet dertil er brav haardt og varigt, og i øvrigt, at Langjernet, Skjeret og Muldsjelden maae staae i en nøje Forbindelse og Overeensstemmelse med hinanden.

§. 6.

Egen duer intet hertil, Bøgen er bedre; men allerbedst er Træet af vilde Skov-Auler, eller Værer dertil, Hvad Træ er da bedst til Hovedet paa Plougen?

D 5

naar

1) Allernøiest er Selskabet fra Elverum i Norge tilsendt tvende maaaske endnu merkeligere Plove til een og tvende Heste, som forevises i No. 237 paa Nørregade her i Staden. S.

naar man kan faae samme; thi det lader sig baade arbejde meget glat og er stærkt.

§. 7.

Hvorledes faaer jeg godt Træe til Nafen, og hvad skal jeg gjøre derved, at det kan vare desto længere?

Til Nafen er intet bedre end unge lige Eeger, naar de kan faaes. Men hvad Træe jeg bruger dertil, bør jeg strax, saasnart det er fældet, arbejde det fuldkommen ud som det skal være, med alle sine Huller, som jeg derpaa stopper til med Leer, lægger saa min Nas paa 3 lige Steene, een ved begge Enderne og een midt under, som fører dem i Alen eller saa omtrønt fra Jorden, kun at de staae alle lige højt fra Jorden, at Nafen kan komme til at ligge lige, at den ikke skal trække sig. Derpaa tænder jeg en maadelig Ild af Spaaner eller sligt under den og vender den alt imellem omkring, samt drager den frem og tilbage, at Luften og Kan komme til at virke paa de Steder, hvor den hvilede paa Steenene. Man maae intet kjere sig om, at Træet giver nogle smaae Sprækker; thi de trækker siden sammen, da man strax derpaa lægger den i reent Vand. Naar nu dette er skeet, saa hænger man Nafen nogle Maaneder, jo længere jo bedre i Røg oppe i en Skorsteen, saa bliver den saa stærk, at den varer mere end dobbelt saa længe, som en anden af samme Slags Træe: og det var at ønske, at vore Bønder paa denne Maade vilde behandle alt det Tømmer, som de bruge saavel til deres Plouge som Bogne, da vilde de finde en merkkelig Fordeel derved.

§. 8.

§. 8.

Da Langjernet's Nytte er, at det senkret eller lige frem skal gennemskjere den Jord, som Skjeret siden i en lige Linie med Jorden skal fatte, og saa at sige, afskjere og optage fra den øvrige Deel af Ageren, saa maae disse toende

Grad er nu ved Langjernet, Skjeret og Muldsjælden, og den Overeensstemmelse, de bør have med hinanden, at lagttage?

Jerns Spids'er nødvendig staae i en lige Linie med hinanden, saa at Skjeret endelig tager fat i samme Snit, som Langjernet har gjort; thi ellers er det baade dobbelt tungt for Kreaturene, og Jorden kan ej heller blive godt lavet. End videre maae Langjernet altid skjere noget dybere, end som Skjeret fatter; thi ellers haver begge Ulejligheder endnu Sted. Og endelig maae Muldsjælden ej være for kort; thi saa kaster den Jorden ikke nok om: ej heller for lang; thi saa slæber den og gjør Drækten besværlig: ikke heller for høj; thi saa tynger den Ploven uden Nytte; men ikke heller for lav; thi saa falder Jorden oven over den paa Plougen og i Furen. Men den maae være og stilles saaledes, at den fatter den heele Fure, som Skjeret opdriver, og stryger den saaledes, at den hverken kommer til at staae rejst over Ende, ej heller gandske omvæltet paa den foregaaende Fure, men at den kan komme til at ligge hængende paa Siden af den.

§. 9.

Ja man bør altid passe, at Langjernet er brav skarpt, ligeledes Skjeret spids og skarpt, ikke for but til Enden, ej heller for bredt; thi smaa Furer, som enhver Bonde

Er endnu mere herved nødvendig at iagttage?

des.

Desuden veed, hvorledes han skal kille sine Jern efter, ere baade lettere for Creaturene at drage, og gjøre Jorden dobbelt saa god, som de brede. Desuden bør og enhver Plougmand passe paa, at Skjeret sidder ret fast og ubevægelig; thi saasnart det ikke er, men det lader sig rykke det mindste, saa har Plougen baade en tung og uvis Gang. Videre bør han sørge for at have sin Ploug vel skoet med tyndt Jern af gamle Leer, Skjerknive eller slikt, at den kan gaae glat og let i Jorden. Og endelig fortjener den Bonde ikke at eje Ploug eller Ager, som lader sit Skjere løbe paa Mæsen, eller, som det kaldes, roder i Jorden; thi jo mere det kan stilles lige med Jordens Overflade, jo bedre, da man derfor ligesuldt kan enten synke eller løfte det, og det med mindre Arbejde baade for sig og Creaturene.

§. 10.

Skal man
pløje grundt el-
ler dybt?

Man retter sig derudi fornemmelig efter sin Jords Bestaaffenhed. Har man død Sand eller Gruus under neden, forstaaer det sig, at man tager sig i Agt ej at pløje for meget af den op. Men har man kold og svampig Jord, hvis Overdeel sjelden og næsten aldrig uden i stærk Tørke bliver ret tør, der er det eeneste Middel til at faae den forbedret og blive frugtbar, at pløje den bras dybt. Aarsagen er, at slikt Jord bestaauer under neden af et tæt Leerlag, som ikke før det bliver brækket, lader Fugtigheden og Vandet komme igjennem, men saa længe dette bliver staaende er vaad, kold og suur.

Hvor man har tvende forskjellige Jordarter paa sin Ager, for Ex. den øverste Deel leeret, og under den et Sandlag, der er og dyb Plojning overmaade god, for at gjøre en Blanding, hvorom i det første Kapitel er talt.

I øvrigt, hvor det efter Jordens Bestaaffenhed kan lade sig gjøre, har enhver Slags Sæd godt af, at Jorden under den er 8 til 9 Tommer løs og skjor; thi saa dybt, og jeg har ofte seet det dybere, gaaer de fine Trævler af dens Rodder, hvor de ingen Modstand finder, og altsaa trækker desto mere Kraft til at voxer af.

§. II.

De der tale om død Jord i denne Henseende, søger ikkun deres egen Uvidenhed. Den underste Jord, naar den kun ikke er af et ufrugtbart Slags, som Sand, Steen eller sligt, er ikke mere

død, end den øverste. Ivertimod den er af den aarlig nedsjunkte Fedme og den lange Hvile feedere og kraftigere end den øverste. Men alt hvad den fattes er dette, at den ikke er opvarmet, sat i Gjering, og gennemtraakt af Soel og Luft, folgelig endnu suur, kold og sammenhængende. Men pløjer man den op paa saadan en Tid, at den kan have Stunder til at ligge oppe, og blive som sagt gennemtraakt af Soel og Luft, beviser den sig i Gjærningen at være frugtbare end den forrige øverste, naar samme ikke gandske nyelig har faaet Gjødning.

Men heraf skyder nødvendig, at den, som vil pløje sin Ager dybere end forhen, maae endelig gjøre dette i

Efter

Efteraaret, saa at den nye Jord kan have Tid at ligge Vinteren over ubesaaet og i sine Furer, at Luften overalt kan virke derpaa: og de som klager, at de har for-
 dærvet deres Jord ved dyb Plojning, naar den ellers ingen anden Fejl har, de har tilforladelig enten gjort denne dybe Plojning i Efteraaret, og strax derpaa besaaet den med Rug, eller de har først plojet i Foraaret, og da ligeledes strax i samme Foraar besaaet den, da Jorden endnu har havt sin Raahed, og ikke som sagt, har havt Tid nok at blive gennemtrakt, saa at denne Undskyldning, som de doyne Bønder saa gjerne vil betjene sig af for at slippe med en overlig og grund Plojning, falder reent bort, og det er en virkelig Fordeel for en Landmand at skifte sin Jord ved en Afvevling med denne dybere Plojning, naar han kun gjør den i rette Tid.

§. 12.

Naar skal man begynde Rispingen?

To før jo bedre. Hvor Markernes Jnddeelig og Landbrugets Beskaffenhed formedelst indført Staldfoering og Fælledskabets Afskaffelse vil taale det, der risper eller smaaplojer man Hvilemarken første Gang strax i Foraaret, anden Gang først i Junii Maaned, og da undertiden besaaer den med Sommer-Vexter: Rødder, Roer eller sligt, og atter plojer den tredje Gang ved Mikkelsdagstider, og da besaaer den med Rug. Men da Omstændighederne ikke ere saaledes hos os, maae vi dog, det tidligste mueligt er, tage fat paa dette Arbejde, at Grønsværen kan faae Tid til at ligge og raadne, og Jorden blive gennemtrakt af Luften.

§. 13.

§. 13.

Nej, saaledes som Rispsningen almindelig foretages, duer den ikke meget, og Bonden spilder derved endeel af sit Arbejde forgieves; thi Hensigten med Rispsningen er jo, at Jorden skulde blive skjær, Rodderne, som ere i den, forraadne, og Soel og Luft gennemtrække og besvangre den selv. Men ingen af Deelene skeer, da man tager Furerne saa oberlig og let, at en rispet Jord de fleste Steder hos os ikke seer anderledes ud, end som om man med Spidsen af en Kniv hist og her havde ridset i den: og samme usle Furer, om man end kan kalde dem Furer, tages tillige saa vidt fra hinanden, at en heel breed Stumpe bestandig bliver staaende imellem gandske urørt, som gjør endog Foraars-Plojningen mere vanskelig, især hvor der er fast og tung Jord, da Plougen almindelig følger Rispsnings-Furene, og Jorden altsaa væltes op i store og faste Klumper, som man næsten aldrig kan faae ret i tu.

§. 14.

Rispsningen i Efteraaret maae skee med Furerne gandske tæt sammen, eller og, hvilket er bedre, hvor Jorden ikke er alt for græsbunden, skal man i Steden for Rispsningen smaa-ploje den, Furerne saa tæt sammen som mueligt. Saa bliver ej allene Jorden selv bedre, men og lettere at behandle i Foraaret, da den atter burde plojes med smalle Furer, ligge saaledes, indtil man vilde ploje til Sæd, og da før dette skeede, først har

ves

Er den Maade da god nok, som vi almindelig bruge, at rispe Jorden paa?

Hvorledes skal man da bedst og nyttigst bære sig ad?

ves et Par Gange over, for at faae de opkomne Græs-
 rødder af den, derpaa pløjes eller frøges, saa besaaes,
 harves igjen, og siden som sædbanlig tromles. Nogle
 Stæder, saasom i Slesien, bruger man, hvilket er
 meget godt, først at fælde Jorden med en ordentlig
 Ploug og smalle Furer, dernæst, naar den har ligget
 sin tilbørlige Tid, at frøge den paa tværs midt over
 de forrige Furer, hvorved disse kommer i smaa Stykker
 og bliver skjøre og gode: derpaa, inden de vil faae,
 harver de den først, pløjer den saa atter paa langs,
 som sædbanligt med en ordentlig Ploug, og da endelig
 besaaer den o. s. v. Ellers er det en begribelig Sand-
 hed, at en fast, tung, vaad, og til Ufrud tilbøjelig
 Jord behøver oftere at pløjes og arbejdes, end en let
 og varm, da denne sidste meget snarere baade kan blive
 skjør og gjennemtrækket af Soel og Luft end hiin. Lige-
 som det og en Deel kommer an paa hvad Slags Sæd
 man vil faae, da nogle til Rød kan nøjes med mindre
 Pløjning end andre, som siden i de følgende Kapite-
 ler skal vises.

§. 15.

Men dette er
 jo for meget Ar-
 bejde, hvorledes
 kan Folk og Kre-
 ature udstaae
 det?

Nej vist er det ikke. Thi lad være
 det er lidet mere Arbejde om Efterhø-
 sten saaledes at smaa-pløje end at rispe;
 saa bliver dog Jorden derved saa skjør,
 at Kreaturene igjen om Foraaret, naar
 de almindelig hos Bonden ere svagest, ikke har halv
 saa tungt Arbejde, som ellers, hverken med Pløjningen
 eller Harvningen, og endnu mindre behøves da at
 slaae Jordklumper, og har man et Par Gange i Rød
 saale.

saaledes behandlet sin Jord, saa kan siden 4 saadanne Hæfter magelig trække en Ploug, hvoraf nu behøves 8, og 2 Heste kan drage den, som man nu spænder 4 for, og man faaer dobbelt saa god Sæd som ellers, naar man i øvrigt med Gjødning tilkørlig rygter Jorden. Men man maae meget heller pløje og besaae noget mindre Jord, og behandle den vel, end spille baade Sæd og Arbejde paa megen Jord, og ved en maadelig Behandling høste kun lidet deraf; thi en Ager vel behandlet giver som oftest mere Sæd, end tvende andre, som ere skjodesløs tillavede.

§. 16.

En liden Ryg maae Ageren have, Er det godt at som almindelig i Sjælland; men ikke gjøre højrøggede Agre? nær saa høj, som paa de fleste Stæder i Fyen, thi i et tort Aar voxer kun lidet paa Ryggen, og i et vaadt Aar intet paa Siderne af saadan en alt for højrøgget Ager.

§. 17.

Saa længe Fælledskabet ikke er Er smalle eller ophævet, faaer enhver at have sin Jord, brede Agre bedst? som hans Agre falder. Men, naar hver havde sin Jord samlet, der ere brede Agre de bedste, saasom de baade bedre kan tillaves, endog i Henseende til at de magelig kan frøges og harves over tværs, og ikke saa meget spildes ved Ager-Reener. Dog undtages, hvor Grunden falder kold og fugtig. Der gjøre de smallere Agre mere Nytte, eftersom den overflødige Fugtighed derved bedre kan udtørres. Ellers hjælper man bedst derpaa ved at gjøre smalle Grøfter imellem Agrene.

E

§. 18.

§. 18.

Er der mere ved Pløjningen at iagttage, og flere Fejl, som derved almindelig begaaes at rette?

S ja! Her begaaes almindelig Fejl: 1) Ved Midtsurene i Ryggen af Ugeren. 2) Ved de egentlige Furer i sig selv. 3) Ved Bandsurene, og 4) ved Forpløjningen.

§. 19.

Hvad Fejl begaaes da ved Rygsurene?

Denne, at man der tager for brede Furer og ikke pløjer dem tæt nok til hinanden; thi derved bliver jo endeel

af den allerbedste Jord liggende uplojet og følgerlig ubekvem til at bære Sæd, men derimod som et Magazin for Dvæf, Græsgrødder og andet Ukrud, som der bliver liggende uforstyrret, og udbreder sig til alle Sider af Ugeren. Hvem der enten lader pløje ved sine Fokk, eller ved Hovorie Bønder, maae især have Tilsyn hermed; da disse ellers gjerne vil sludde det af, for at faae desto snarere Ende paa Arbejdet. At man engang kaster fra og en anden Gang sammen, kan vel hjælpe noget, men ikke alt, naar man først har taget Surene for store og for langt fra hinanden.

§. 20.

Hvad Fejl begaaes ved de andre Furer i sig selv?

Denne, at man ikke driver dem langt nok ud til Enden af Ugeren; men stoler paa at gjøre Forpløjningen, hvilke som oftest dog ikke gaaer saa højt op, at de kan naae alle de Stæder, hvor de rette Furer har sluppet. Der næst kan og ved Uforsigtighed og Skledesløshed i Pløjningen forvoldes de saa kaldte Rendebjeller eller Kamme,

det

det er: at Plougen, især udi haard og tæt Jord, eller hvor mange Græsrodde kommer for den, og Plougmanden ikke idelig passer paa at stikke dem fra, skrenter op af Jorden: og naar den Pløjende ikke strax lægger an paa den, det er, trykker den ned igjen i Jorden, løber Hestene gjerne hurtigere frem, saasom det gaaer saa meget lettere, og da bliver der staaende ligesom Kamme eller Bjelker i Jorden, som ikke bliver kastede om, som den øvrige Jord. Begge disse Deele hjælpes bedst, naar man efter det 14de Stykke anden Gang pløjer eller frøger Ageren paa tværs.

§. 21.

Ja den er, til at gjøre en Jord retskaffen mør og frugtbar, i alle Tilfælde meget nyttig, og kan ikke noksom anprises eller tilraades alle Landmænd. Den eneste Vanskelighed den har er, hvor Agrene ere meget smalle; men Nyttten deraf er dog saa stor, at man og maae finde sig i denne liden Besværighed. Men, som sagt, denne Tverpløjning maae skee ved Ageren anden Gang, og tredie Gang pløjes igjen paa langs; thi ellers, hvor man ikke har jevne, men afhængende Jorder, kan det gjøre denne Skade, at ved megen Regn især kan Vandet blive staaende i Tverfurene, og forarsage en kold Fugtighed.

§. 22.

Derved begaaes den Fejl, at naar man gjør disse Furer med Plougen, bliver de overalt eens dybe, og man agter

Saa er jo denne Tverpløjning i mange Henseender nyttig?

Hvad Fejl begaaes ved Vandfurene?

ikke paa, hvor Ageren kan have en Forhøjning, som især, naar man gjør den paa tværs, da midt over Ryggen at gjøre den dybere. Thi derved bliver paa saadanne Steder en Dæmning for Vandet, saa det der bliver staaende, og nødvendig maae udbrede sig som en liden Søe over Ageren, efterdi det ikke haver det rette Fald, som man paa de fleste af vore Bønder Marker kan see.

§. 23.

Er dette da saa skadeligt, og hvorved kan det hjælpes? At dette ej skadeligt, ei allene paa de besaaede, men endog paa de rispede Agre, kan man med en sund Fornuft let begribe, da Jorden paa saadanne Stæder bliver kold og suur, og udygtig saavel til Frugtbarhed for den Sæd, som allerede er saaet, som og til at tage imod den, man agter at saae deri. Men Sagen kan hjælpes, naar man, efterat Vandfuren med Plougen er draget, seer efter hvor slige Forhøjninger maatte findes, og der med Spaden gjør Furen noget dybere, saa Vandet derigjennem kan faae Flod og Affald. Til Vandfuren at gjøre bør man ellers have et meget smalt Skjere og derefter indrettet liden Muldsjel, for ikke at kaste for megen Jord op, og disse Vandfurer bør gjøres i Efteraaret, ei allene paa Rug-Agrene, men endog paa den rispede Jord, som om Foraaret derefter skal besaaes.

§. 24.

Hvad Fejl begaaes endelig ved Forplojningerne?

Derved begaaes almindelig den Fejl, at de, deels ved det man i Plojningen kaster Jorden ud fra Ageren, deels

deels og ved Harvningen, bliver Tid efter anden højere end Ageren i sig selv, og følgerlig, at der bliver som en Fordybning eller Hule, hvor Agerfuren og Forpløjningen samles, hvor Vandet følgerlig om Vinteren og ved indfaldende vaadt Vejr ligt bliver staaende til Skade for Sæden. Hvo som med Agtsomhed vil betragte vore tilfæede Marker, hvor flige Forpløjninger ere, skulle troe, at det var lige saa mange Forstandsninger, som man med Villie havde gjort, for at hindre, at det overflodige Vand ikke skulle kunde løbe ud fra Ageren, men skulde gjenmes der. Det eeneste Middel er da, naar Ejeren seer, at Jorden begynder at blive højere der, imod den Deel af Ageren, som støder derpaa, at han da med Spade og Skoul kaster saa meget ind deraf paa Ageren, som behøves for at faae den lige; men naar man har faaet dette, kan man siden ved Harvningen nogenledes forebygge, at denne Forhøjning ikke skal see paa nye: hvilket man saa meget mere bør passe paa, som ellers for meget af den fine og bedste Jord fra Ageren stedse slæbes ud paa disse Forpløjninger.

§. 25.

Ia til visse kan herudi tages Fejl; thi hieer man for længe dermed, saa er det skadeligt. Sæden kan da ikke i rette Tid komme i Jorden, og Vinter-Tugtigheden, som skulde hjælpe til at befordre dens første Fremvejt, tørrer for meget bort: og foretager man dette Arbejde for tidlig, imedens Jorden

Da vi nu har seet de almindelige Fejl, som begaaes ved Pløjningen; saa siig mig nu: Naar skal man begynde at pløje om Foraaret, thi deri kan man nok ogsaa tage Fejl?

endnu er baad, saa bliver den suur og syg, og ingen Sæd trives da i den. Den bedste Tid er, naar Frosten er reent af Jorden, og Fugtigheden har sat sig, saa at Jorden vil smulre og ikke klifre sammen ved Fingrene, naar man tager i den. Man kan og prøve at stikke en Rjæp ned i den, naar den ikke hænger ved den, er den tjenlig til at tage mod Plougen: og dette skeer altid tidligere i den tørre og sandede, end i den fugtige og leerede Jord. I øvrigt retter dette sig og for en Deel efter de adskillige Sædearter, som man vil saae, hvorom i de efterfølgende Kapitler skal handles, naar vi først har talt om de almindelige Regler i Henseende til Saaeningen, samt Harven og Tromlen.

§. 26.

Inden vi kommer dertil, saa sig mig: Hvor skal man gjøre af Plougen, naar man har tilsaet?

Den skal sættes i Huus, thi at lade enten Ploug, Harve, Tromle eller noget Bogtøj staae eller ligge ude i Slud, Regn og Soel, hvorved det kunns forraadner og desto snarere bliver ubrugeligt, er Tegn til en skjodesløs og meget slet Mand.

5. Kapitel.

Om Sæden og Sædetiden, naar og hvorledes der i Almindelighed bør saaes.

§. 1.

Hvor mange Ting falder der i Henseende til Jordens rigtige Besaaening i Almindelighed at give Agt paa?

- 1) At man har godt Sædeforn. 2) En Saaemand, som forstaaer godt at saae. 3) At man iagttager det rette Forhold imellem Sæden og Jordens dens

dens Beskaffenhed, saa at man hverken saaer for tykt eller tyndt, og 4) at man passer den rette Tid dertil.

§. 2.

Fordi det er en afgørt Sandhed, at enhver Ting i heele Naturen avler sin Lige. Saaer man slet Sæd, høster man og slet Korn; men saaer man god Sæd, og i øvrigt vel behandler Jorden, høster man og godt Korn igjen.

§. 3.

Disse tre: at det er a) reent og frie for Ukrud, b) stort og meelrigt, og c) uden Skade og ufordærvet.

Hvorfor skal Sædefornet være saa godt?
Hvad Egenskaber skal da godt Sædeforn have?

§. 4.

Paa det at man igjen kan høste reent Korn; thi saaer man Ukrud, kan man være vis paa at man igjen høster Ukrud i langt større Mængde, og saadan ureen Sæd har hverken den Nytte eller Drøjelse til eget Brug, som den reene, ej heller naar man vil sælge den, kan man saa godt blive af dermed, eller faae den saa vel betalt, som den reene.

Hvorfor skal Sædefornet være reent?

§. 5.

Dette kommer af Jordens urigtige Behandling, og herom skal vi nærmere tale siden i det niende Kapitel.

Men sjønt man saaer reent Sæd, kan det jo ikke hjælpe, at man jo øfter høster den siden nok endda?

§. 6.

Deels ved at pille eller læse nærlig nogle Skjæpper af sit eget til at faae i den reeneeste og bedste Jord, hvilket

Hvorledes kommer man da til at faae reent Sædeforn?

enhver flittig Bonde bør og kan gjøre om Afteien; naar han og hans Folk ellers intet bestiller: deels og ved at kjøbe aarlig nogle Skjepper fra andre, som har reent Korn: og endelig ved at tage til Sæd Krogkornet af hans Kastninger, hvor der sjelden er saa meget Ukrudsfrøe i, som udi den øvrige Banke, især naar han saa tillige vil rense det vel. Men da der er saa stor Fordeel baade for heele Landet og enhver Avlsmand ved at have reen Sæd, som man aldrig er forlegen med at kunne faae solgt; saa burde og enhver, som har Avling, ingen Flid eller Umage spare for at faae det.

§. 7.

Hvorfor skal dernæst Sædekorn være stort og meelrigt. Det smaae voxer jo dog ogsaa, kan det da ikke være godt nok dertil?

Det er sandt nok. Det smaae voxer nok ogsaa, naar det ellers ingen Fjæl har; men det voxer og derefter. Man erindre sig kun hvad vi i første Kapitel 7de Stykke har sagt, at Kimen i ethvert Sædekorn faaer den første Næring for sig selv til at voxer og skyder Rødder af det meelrige Væsen, som er i Kornet selv. Er dette nu kun lidet, saa kan det kun ogsaa indeholde lidet Meel, og følgelig ikkun give Planten liden Næring; men er det stort og fuldkomment, indeholder det og almindelig desto mere Meel. Nu betænke man kun selv, hvad Bøxt eller Trivning nogen Ting i Naturen skal faae, som i sin Ungdom bliver forknyttet, især naar da en eller anden Vanstuelighed tilslaaes! Smaat Sædekorn kan altsaa vel komme op, og naar det har en feed Jord, og faaer gunstig Vejrligt, ogsaa voxer gandske godt.

godt. Men slaaer nogen af disse Ting fejl; saa har det ikke i sig selv og sin egen Rod Kraft til at imod-
staae disse Vanhæld: men enten gaaer reent til Grunde,
eller skyder dog kun nogle usle Straaer og endnu uslere
Axe eller Vipper.

§. 8.

Almindelig indeholder og det store Korn det meste Meel, og dette er det, Er da og alt
man fornemmelig bør see paa, men det stort Korn godt
kan og see at noget stort Korn kan vært meget tyk- til at saae?
skallet, og da det altsaa baade indeholder desto mindre
Meel, og Rimen ikke saa vel kan bryde der igjennem,
maa man tage sig i Agt for at bruge det. Sligt
tykshallet Korn voxer almindeligt i bjergefulde Steder
og suur Jord, hvor det formedelst Kulde eller Fugtig-
hed ikke i rette Tid kan blive moedent. Fra slige
Stæder bør man da ikke tage Sæden.

§. 9.

Alt Korn endog af disse gode Egen- Hvad vil nu
skaber kan dog fordærves, deels ved det endelig sige,
Fugtighed, deels ved Varme, at Sædefornet
kan blive gandske udygtig til Sæd. skal være uden
Skade og ufor-
dærvet, naar det
er reent, stort og
meelrigt, hvorledes kan det da være fordærvet?

§. 10.

Det er en afgjort Sag, og som Siig mig,
af det der i første Kapitel 7 og 8de hvori kan dette
Stykke er sagt, tydelig kan sees, at al bestaae?
Frugtbarhed og Væxt kommer an paa den i Sædefor-
net

net liggende Kiim, som i Jorden skal slaae Rødder og udbille sig: og ligesaa vist er det og, at denne Kiim ved den mindste Fugtighed eller Varme, som især de friske Korn faaer, og der'ed bliver sadte indvendig i Gjæring, begynder at drive frem og udbille sig: og da nu denne Kiim ikke kan gaae for sig mere end een Gang, saa er det uimodsigeligt, at saadant Korn, hvor Kiimen, om den end ikke har brudt igjennem Skallen, dog har begyndt at bevæge sig inden i, og altsaa tabt sin Kraft til at flyde oftere, ere gandske uduelige til Sæd, og i den Henseende kun at ansee som døde og fordærvede.

§. II.

Hvorved kan da Sædetornet faae denne Skade, og hvorledes forebygges det?

Omtalte Skade kan Kornet faae:

- 1) medens det endnu staaer og groer, nemlig naar det gaaer stærk i Læe, og de underste Rr, s. m. komme til at ligge ved Jorden, og blive saavel varme af de andre mange Straaer, som ligge deroven paa, som og fugtige af Regn og anden Vædske, begynde da, som Erfarenhed ofte viser, endog gandske kjendelig at spire. En forsigtig Landmand bør altsaa af slikt lagt Korn ikke tage til Sæd.
- 2) Kan Kornet faae denne Skade, medens det enten ligger paa Skaar, eller staaer i Hobe, naar langvarig og stærk Regn indfalder især med mellemblandet Soelstin. I dette Tilfælde bør en Uolsmand lægge den Sæd for sig selv, som enten ingen Regn har faaet, efter at den er mejet, eller dog ikkun liden og mindst langvarig, og tage samme til Sæd.
- 3) Kan Kornet og faae Skade i Laden, især naar det ikke

ikke kommer fuld tørt ind, og endda kan de underste Lag, af den fra Gulvet opstigende Fugtighed faae nogen Fejl. Saa at man sælgelig bør vælge til Sæd det, som er kommet tørrest ind og ikke har ligget paa Bunden i Gulvene. Endelig 4) kan Sæden og tage ommeldte Skade, efter at den er kommet paa Loftet, naar den ligger der for tykt, og ikke ofte nok bliver omrørt, saa at den der tager Varme til sig, hvilket endog kan skee, om den for længe enten nu eller da bliver staaende i Sækkene. Men alt dette kan Forsigtighed og en liden Umage raade Bod paa, og hvad der ellers ved enhver Sædeart især er at iagttage, skal, naar vi komme til at tale om den, blive erindret.

§. 12.

Naar jeg først selv kjender min Jord's og Sæds Beskaffenhed, og kan sige ham, hvilket der skal saaes tykkere og hvilket tyndere, hvorom siden skal handles, saa udfordres der af en Saaemand, at han derefter veed at tage enten kortere eller længere Trin, og efter som han saar enten paa et eller to Been, derefter at gjøre Kastet lige efter hans Trin, stedse i en og den samme Jord lige vidt udspreedt baade frem ad og til Siderne, at Sæden ej paa en Plet skal falde tykt og paa en anden tyndt, eller og slet intet: hvorfor og Saaemanden nøje maae iagttage sine Saaegange, at han ved sit Kast stedse kan naae næt op til den forrige, og ikke enten kaste for meget over, at Sæden der skulde komme for tyk, eller ikke naae den, hvorved vilde blive leedige og bare Pletter.

§. 13.

Hvad har jeg
2) at iagttage i
Henseende til en
god Saaemand?
Hvad udfordres
dertil, og hvori
skal hans Dyg-
tighed bestaae?

§. 13.

Hyad bør da en Saaemand i denne Henseende foruden at passe paa Saaegangen beslitte sig paa?

Naar han har grebet en Nøbefuld i Sækken eller Saaeløben, da at slutte heele Haanden og alle Fingrene tæt sammen, lægge Tømmelfingeren fast ned paa Pegefingeren, og ikke tage den fra, i det han kaster Haanden tilbage, som man seer at de fleste vil gjøre, og derved unyttig spille megen Sæd; men som sagt holde Haanden gandske sluttet indtil han har faaet den tilbage, og da først i det han gjør Kastet fra højre til venstre Side aabne heele Haanden og alle Fingrene paa engang. Thi da kan Sæden komme ret jevn ud, og ikke falde unyttig tyk i radeviis, hvorved det ene Korn kun vælser det andet. Saa bør og en god Saaemand altid kaste Sæden højt, omtrænt lige i Linie efter hans Øjne; thi derved faaer den altid det bedste Fald, og bliver tilbørlig splittet ad. Den Saaemand, som kaster det nederlig ned for Fødderne, kan aldrig have saa vist et Kast, eller sprede den saa vel og jævnt ud. Af dette som er sagt, kan sees, hvor ilde stikket den er til at saae, som haver nogen Skade paa Fingrene paa den højre Haand.

§. 14.

Hvor vidt kan man paa saadan Maade sprede Sæden ud, og hvor bred bør da en Saaegang være?

Almindelig 4 Alen omtrænt. Men skulde man befrygte især ved stort Sæd, at Ageren ikke første Gang skulde have faaet nok, kan Saaemanden gaae ned imellem tvende Saaegange, og da kaste lidet tyndt vekselsviis til højre og venstre Side.

§. 15.

§. 15.

Det kommer meget an paa Jordens og Sædefornets Besskaffenhed. Meget tykt maae man aldrig saae, da slikt fordarber Jorden ej allene for eet, men flere Aar. Dog maae man altid saae Vintersæden tykkere end Foraarsæden ¹, da den haaber saa mange Farligheder at udstaae, hvorved endeel af den let kan blive borte. Er Jorden af let Art, eller seet og godt behandlet, og Sædefornet fuldkommen moedent, maae man kun saae tyndt; thi det breder sig da fuldkommen ud ved Skud fra Roden. Kunde man altid være forsikret om et gunstigt Foraars-Bejrlige, saa kunde man og i de tungere og vel gjødede Jordarter raade til tyndt Udsæd. Men da man ikke kan være vis paa slikt, og Ukrudet, som altid taaler et slet Foraars-Bejr bedre end den gode Sæd, vilde da alt for meget spille Messer; saa udkræver Forsigtigheden i saadan Jord at saae noget tykkere. Det samme gjelder og om den lette og tillige maagre Jord, men dog i en anden Henseende, nemlig: fordi hvert Sædeforn i samme kun slaaer meget saae Spirer eller Skud, og saadan mager Jord ikke gjerne bruges meer, førend den faaer Gjødning. Tung og vaad Jord, som altid er tilbøjelig til Ukrud, bør og have en tykkere Udsæd. Men de Sædearter, som busker mere eller skyder flere

Epi:

Hvorledes skal man da 3) saae sin Jord? Løst eller tyndt? Hvilket er det bedste?

* Denne Regel gjelder ikke i Almindelighed; thi Vinters Hvede og Rug slaaer tyndere end Vng og Havre, som er Foraars-Sæd. S.

Epirer ud fra Roden, bør altid saaes tyndere end de, som busker mindre. Saaledes, naar Jorden er af een Bestaaffenhed, bør Hvede saaes tyndere end Rug, toradet Byg eller Himmelskorn, og ægyptisk Korn tyndere end det almindelige Byg, og dette igjen tyndere end Havren, og i den Henseende er det og, at Boghveden maae saaes saa meget tyndt, kun sjerde Parten imod Rug, fordi den busker saa meget stærk fra Roden.

§. 16.

Det æde, som skulde iagttages ved Sæden var jo, at passe den rette Tid dertil. Hvad Forskrift kan da i den Henseende fastsettes?

Herom vil vi, hvad hver Slags Sæd angaaer, handle, naar vi kommer til at tale om disse i Særdeleshed. Her vil vi ikkun angive disse almindelige Regler:

1) Det er latterligt, heri at rette sig efter Almanakken, og sige, at i den Uge eller paa den Dag skal man saae den eller den Sæd. Man bør stedse rette sig efter Jordens og Vejrligets Bestaaffenhed, hvilket ikke er et Nar som det andet.

2) At man med Vintersæd skal saae de magreste og koldeste Jorder først, men med Vaarsæd sidst.

3) At man helst skal saae Vintersæden midt om Dagen, efterdi Efteraars Taagen og Duggen, som falder om Morgenen er skadelig; men derimod! Forsaarsæden om Aftenen, og lade den ligge uharvet om Natten, for at trække Duggen i sig.

4) At man, saafremt det paa nogen Maade kan undgaaes, aldrig maae saae nogen Slags Sæd i vaadt

Wejr

Bejrligt eller paa Sneen, Vintersæden ej heller i vaad Jord; men nok Vaarsæden, naar NB. Jorden kun efter det foregaaende 4de Kapitel 25de Stykke er pløjet tilbørlig tør; skjønt den siden ved en god Regn er bleven gjennembødet, dog at den ikke har faaet for meget, saa den er blød og dyndagtig. Og endelig

5) Man maae ej faae for sildig Vintersæd, og ej for tidlig Vaarsæd m. v.

Dette skal i øvrigt nærmere bestemmes i de følgende Kapitler, da vi taler om hver Slags Sæd især.

6. Kapitel.

Om Jordens særdeles Inddeeling og Behandling til hver Slags Sæd, og derunder om Hvede- og Rug sæd, hvad derved er at iagttage og om Faarene om Vinteren maae gaae paa samme.

§. 1.

Nej det er langt fra. Thi vel er det saa, at en god Rygt og Behandling med Jorden, især naar Bejrliget tillige søjer sig derefter, kan gjøre at man i de fleste Jordarter kan faae en god Høst af hvad Slags Sæd man har faaet derudi; men dog er det unægteligt, at en Slags Sæd stikker sig bedre til en Jordart end en anden, og man gjør derfor altid

Er det lige meget, hvad Slags Sæd man saer i sin Jord, og kaa hver Slags Jord, naar den rigtig behandles, bære alle Slags Sæd lige godt frem?

sikkerst at rette sig

sig derefter, og ikke tænke, at man aarlig skal saae saa mange Lønder Hvede, saa mange Lønder Rug, saa mange Lønder Byg ic. enten man har Jord, som er beqvem dertil, eller ikke. Men saavidt det skadelige Fjelleskab vil tillade det, bør man fornemmelig saae Rug, hvor man har Rugjord, og lade en anden fornemmelig saae Byg, som har Jord stikket dertil o. s. v. Jagttog man dette overalt, som de gjøre i Engelland, og andre Stæder, saa fik vi af høert Slags fuldkomnere og bedre Sæd i Landet, end vi faaer.

§. 2.

J hvad Jord
bør egentlig
Hvede saaes?

Jo meelrigere et Korn er, og jo mere ofteagtig Væsen det har, jo mere Næringskraft kræver det og, for at faae en fuldkommen Væxt, og folgelig maae have en desto bedre Jord. Nu er Hveden blandt alle de os bekjendte Sædearter den, som har meest af ovenmeldte Egenskaber, altsaa bør den og have en særdeles god Jord. Alle lette og sandige Agre duer intet dertil; men kan med bedre Nytte anvendes til andre Ting. Vel er det sandt, at man i Slesien har et Slags Jord blandet med graae Sand, som man og bruger til Hvede, og undertiden faaer en lykkelig Væxt, ligesom jeg og har seet det samme paa nogle Steder her i Landet. Men agter man, som man bør, paa alle Omstændighederne, skal man besinde, at den Slesiske Hvede er af en anden Sort end vor. Noget mere hvild paa Skallen, og ej saa tyk eller meelrig som vor, og endnu desuden: at naar saavel den, som vor Hvede, skal komme frem i

bemeld.

Bemeldte sandige Jord, skal Ageren ej allene ligge stidt, men det skal endog være i fugtige Aaringer, og da bliver Spørsmålet: om man med lige Behandling og lige Omstændigheder havde saaet Rug, om man da ikke havde saaet saa meget mere af den, at Fordeelen deraf havde overgaaet den af Hveden? Og hvo kan med Visshed see Vejrliget forud? Bliiver det da et tørt Aar, saa er det tilforladeligt, at Hveden slaarer fejl, og dette er Aarsagen, hvorfor man her i Landet seer saa mange flette Hvede-Agre, da man vil avle den, enten man har Jord dertil eller ikke. En stærk, feed, leeret og dyb liggende Jord, især som har en Blanding jo meer jo bedre af den sorte Muld, er den eeneste, som er ret skicket til Hvede, og hvo der har den, bør, og somlen Pligt baade imod sig selv og Landet, anvende den til Hvede. Thi vel er sandt, at den og med Fordeel kan anvendes til andre Sædearter; men ej allene er og bliiver Hveden den fornemste og dyreste, men saadan en Slags Jord vil og gjerne skyde en Mængde Ukrud af sig, og dette kan ingen Slags Sæd saa vel underkue, som Hvede, der og i slig Jord taaler mere vaadt Vejr, end andre Slags.

§. 3.

Den ommeldte Jords Beskaffenhed, saavel som Sædens egen Natur, der kræver overflødig og idelig Nærings-
 Hoor ofte bør man pløje til Hvede?

Cast, viser, at dette maae skee jo tiere jo bedre, i det mindste 4 Gange, saa at Jorden kan blive løs og skær for Rodderne til at udbrede sig udi og trække af.

§. 4.

Men der gaaer
saa ofte Brand
i Hveden og for-
dærver den: skul-
de man med no-
gen Fordeel saae
den, maatte man
vide Aarsagen til
denne Brand, og
Raad derimod?

Aarsagen til denne Brand er til-
forladelig ingen anden end umoden
Sædekorn, eller rettere, saadanne, som
ikke ere blebne gandske fuldkommen
modne nok, og har altsaa en Syrlig-
hed i sig, hvorved det skeer, at Vødsken
i den Spire og Stængel, som samme
skyder fra sig, bliver fordærvet: og saa gaaer det her,
som overalt i Naturen, at saasnart en Plante fattes
noget, indfinder der sig en Mængde Insekter ved den,
som deels søger sin Næring af den fordærvede Saft,
deels og lægger sine Æg i de beskadigede Deele, og der
formeerer sig. Saaledes seer man ved Hjælp af gode
Forstørrelses-Glas, at det sorte Støv i Brandaren er
lutter Æg af smaae Insekter, som, naar de kommer i
Vand, efter kort Tid udfældes og bliver levende Dyr,
og heraf seer man tillige Aarsagen, hvoraf det kommer
sig, at man siger, at brandig Sæd, især Hvede, er an-
stikkende eller smittende; thi naar disse Æg kommer til
at klisire ved Hvede-Kornene, og samme saaes, bliver
Ægene af Fugtigheden i Jorden udfældede, og da
de strax begynder at gnave den spæde Plante, bliver
Saften i samme lige saa hastig fordærvet, og her er
da atter et nyt Opholdssted og en Keede for utallige
Insekter og deres Æg; men samme Forstørrelses-Glas
som har lært os dette, har og lært os at finde Raad
derimod, thi de viser os deels, at naar dette sorte Støv
saa er Ægene, bliver tørt, saa er det dødt og ufrugt-
bart, og der kan intet levende Dyr avles deraf, deels

og, at de af Vegene allerede udflækkede Dyr brister og dødes i et Øjeblik ved at komme et eneste Saltkorn i Vandet, hvor man har udflækket dem i: altsaa er det bedste Raad imod denne Brand at saae fuldmoden og tør Sæd, og skulde man tvivle om denne sidste Egen- skab derved, da at bløde samme, før den bliver saaget i Kalkvand med lidet Salt udi. ¹

§. 5.

Den Hvede som er fuldkommen moden, den er og tør nok. Men vi maae agte, at endog paa de allermod- neste Aar sidder dog ofte nogle Korn under nedden især paa den nordlige Side, som ikke ere fuldmødne, og ej heller kunde blive det, uden man vilde lade Aaret staae saa længe til de øvrige Korn faldt af, og man prøve kun at stikke sigt et umodent Korn i Jorden, saa skal man besinde, at man deraf saaer et brandigt Aar, saafremt som det dog har været saa modent at det kan spire.

Men naar Hveden er fuld- moden inden den mejes, er den da ikke ogsaa tør nok?

§. 6.

Man skal saae Naars gammel Sæd, som imidlertid har ligget tyndt paa Loftet, og er behandlet saaledes, som vi i 10de Kapitel nærmere agter at tale om; thi efter den Tids Forløb har de umodne Korn tabt deres sure Vædske,

Hvorledes skal jeg da høre mig ad at saae fuld- kommen moden og tør Hvede til at saae, som jeg ikke har nødigt at frygte for Brand af?

F 2

og

¹ Brandhvedens Oprindelse, saaledes som den her forkla- res, er ikke saa aldeles vis. Men for en Bonde er det nok, at de her anførte Raad derimod ere grundede paa Erfaring. S.

og ere nu uskikkede til at vore, og hvad Brandstøv, som vi kalde det, eller egentlig Æg af Insekterne, som har været i Hveden, ere nu og fortorrede og udygtige til at avle noget levende af sig.

§. 7.

Men kan det gaae an at saae saadan gammel Hvede?

den saaes, som

Jæ ei allene kan det gaae an, men man faaer deraf den allerbedste Hvede, og tilforladelig frie for Brand, naar den bor, i vel tillavet og beqvem Jord.

§. 8.

Men om man nu ikke har gammel Hvede, hvad da?

eller Laden det

mange Tærskere,

førend den begynder

der, sidder Kornene

desto fastere, indtil

den har udsvedt,

og derefter kan man

ikke bide med Sæden.

Men ved ovenmeldte

Tærskning, lader man

nu ikke tærskre reent,

hvoreved man tillige

fik de umodne Korn,

og ved de stærkere

Slag maatte kvæste

en Deel; men man

braatter ikkun

Negerne godt,

og lægger dem

derpaa hen for

at tærskre reene

siden i Vinteren,

naar de har

Man seer da at føre ind af sin

modneste Hvede paa en ret tør Dag,

og lægger samme for sig selv paa Løen

eller Loden det luftigste mueligt er, og strax tager saa

mange Tærskere, som man kan saae, at sætte paa den,

førend den begynder at svede; thi saasnart den begyn-

der, sidder Kornene desto fastere, indtil den har udsve-

det, og derefter kan man ikke bide med Sæden. Men

ved ovenmeldte Tærskning, lader man nu ikke tærskre

reent, hvoreved man tillige fik de umodne Korn, og

ved de stærkere Slag maatte kvæste en Deel; men man

braatter ikkun Negerne godt, og lægger dem derpaa

hen for at tærskre reene siden i Vinteren, naar de har

udsvedt, og den Hvede man paa saadan Maade ved

Braatningen har saaet, rører man daglig brav om paa

Loegulvet med en Rive, at den ej skal ligge for tykt

eller stille, eller og, hvilket var bedre, kaster den strax

hver Aften, renser den godt, og lægger den meget tyndt

paa Loftet, da man paa saadan Maade faaer den aller-

bedste

bedste Sæde-Hvede, som man kan være vis paa bliver frie for Brand, og ikke skimler eller mugner i Jorden: ja det var at ønske, at vores Bønder paa samme Maade vilde behandle deres Sæde-Rug, da de kunde være sikre paa, at ikke saa meget af den blev borte og fordærvedes i Jorden som den gjør, fordi man ikke tørster den, før den har begyndt at svæde, og fører den som oftest lige fra Løen med ald den Fugtighed, den saavel som ethvert frisk Korn af vandige Vædsker har i sig, ud paa Algeren at saae, hvorved skeer at det halve mugner bort i Jorden, eller flyder en alt for vandig og kraftesløs Spire op, som ikke har den rette Fasthed i sine Deele til at imodstaae den paafølgende Vinters Kulde. For Hvede og Rugsæd er noget af det fordeelagtigste for en Landmand. Vore Nordmænd fortjener i den Henseende en stor Berømmelse for deres Rug de saae i den heede Afke, som og belønner dem med en dobbelt Frugtbarhed.

§. 9.

Ja. Man bør aldrig saae enten den eller Rugen i nyspløjet Jord, men bide til den er bleven noget tør, og ligeledes bør man og saae den paa en tør Dag, aldrig i Regnvejr, saa at den kan komme tør ned.

§. 10.

Saa tidlig, som man har saaet Jorden labet dertil, og den er tør og Vejret tørt. Disse to Ting bør man fornemmelig at see paa saavel med Hveden som Rugen, og naar det træffer ind, da saae sin Hvede jo før jo heller, 14 Dage,

§ 3

3 Uger,

3 Uger, ja om det var en Maaned eller mere før Mik-
 felds dag. Den imodstaaer desto bedre Vinteren, og
 giver desto stærkere og rigere Høst, naar den kun, som
 meldt er, kommer tør ned: og det samme kan ligeledes
 siges om Rugen, Veirets og Jordens Bestaaffenhed.
 At begge Deele ere tørre, maae mere sees paa, end
 Tiden, og, som ovenmeldt er, en varm Sandjord ikke
 saaes saa tidlig, som en kold leeret Uger.

§. II.

Men, naar saa-
 ledes enten Rug
 eller Hvede kom-
 mer tørt ned i en
 tør Jord og paa
 en tør Dag, om
 det tørre Veir-
 ligt saa holder
 længe ved, hvor-
 ledes gaaer det
 da med denne
 Sæd? Læger
 den da ingen
 Skade, og kan
 den vel nogensin-
 de romme op?

Ja, det har ingen Fare. Naar
 Jorden kun tilbørlig er pløjet og lavet,
 stiger der altid af den saa megen Fug-
 tighed op, at Sædekornene deraf kan
 opsvolne og begynder at kime, skjønt dette
 sidste langsomt. Men jo langsommere
 med Vintersæden, jo bedre. Gaaer den
 strax Fugtighed nok, skyder den i en
 Hast sin Spire op af Jorden, og den
 er altid mere sartlig, end naar Sæde-
 kornet ikke driver saa stærkt. Thi vi
 har seet i det foregaaende, at det først slaaer sin Rod
 ned, og denne faaer da bedre Tid at befæste og styrke
 sig: ja ej allene det, men Kimen selv bliver desto stær-
 kere, jo langsommere den skyder. Erfarenhed har be-
 kræftet og skal bekræfte for enhver, som vil give Ugt
 derpaa, at Hvede eller Rug, som har ligget 3 Uger og
 derover i Jorden, førend den spirer op, er i alle Hen-
 seende bedre, end den, der strax lader sig see oven for
 Jorden. Hiin overdriver eller overvoxer sig aldrig.

Den

Den kan formedelt sine stærke Rødder udholde siden uden Skade, hvad Vejrsligt der indfalder i Vinter og Foraar, om end Spiren oven for Jorden fryser bort. Den lader hverken sine Rødder af Frostens Skyde op af Jorden, eller gaaer ved ondt Vejr om Sommeren i Løe, naar man kun ved Hærningen tillige passer det fornødne, som siden skal vides. Man har og ikke nodig at frygte, at man skal faae gølde Aar uden Kjerne, som let kan skee, naar man saaer i vaad Jord, eller naar der strax oven paa Sæden følger Regn, saa den skyder for hastig.

§. 12.

Alf det Foregaaende kan let sees, Naar er da egentlig den bedste Tid til at saae Rug? at man ikke dertil kan bestemme nogen egentlig fast Tid; thi det kommer an paa, naar Jorden og Vejrsliget er tørt. Indfalder dette 14 Dage før eller efter Mikkelssdag, saa er dette den beqvemteste Tid, som man ej maae lade fare, naar man har den. Men skulde Vejrsliget i den Tid være fugtigt, maae man bie noget længere, til det bliver tørt.

§. 13.

Rugen kan vel efter Vejrsligets Bestaaffenhed nogenledes komme frem i alle Slags Jordarter, naar de behørig ere arbejdede dertil; dog er den tunge, leerede Jord, især naar den ikke desto bedre behandles, eller den ligger stid og fugtig, ikke raadelig uden i yderste Nød at bruge dertil, da den og med andre Sædearter lønner sin Ejermand langt bedre. Derimod er en sandet Jord,

Hvad Jord stikker sig bedst til at saae Rug i?

som har en maadelig Leer-Blanding, usorlignelig til
 Rug, og giver ej allene Mængde af Kjerne og Straae,
 men og den reeneſte Sæd til Brug. Naar vore Mar-
 kers Inddeeling og Landbrugets Beskaffenhed var saa-
 ledes, at Rispingen kunde skee i Tide efter det 12te
 Stykke i 4de Kapitel, saa var det altid fordeelagtigst,
 at saae Rug i Rispearken: thi da kunde den i Tide
 komme ned, og Jorden havde da bedre Kraft, end naar
 den skal saaes i Bygstubben, hvor Jorden paa dette
 Korn har anvendt sine Kræfter i Sommeren, og for-
 medelst den korte Tid imellem Høsten og Rugsæden,
 naar den skal skee saa tidlig som den bør, ikke kan blive
 efter Plojningen og før den tilsaaes, behørig igjennem-
 trakt og frugtbargjort af Soel og Luft. Dog gaaer
 det an, hvor man har gjødet til Bygget og Rugen.
 Altsaa er den anden Halm efter Gjødningen. Men
 hvor sligt ikke er skeet, kan man ej vente megen Fordeel
 af den Rug, som da saaes deri til 4de eller 5te Sæd
 efter; thi der var god Havre bedre.

§. 14.

Hvor tid bør
 der plojes til
 Rug?

Vi har derom talt tilforn, hvor-
 ledes det burde skee i Rispe-arken,
 naar den skal saaes der. Men vil

Indretningen hos os end ikke tillade det; saa bør man
 dog, hvor man i hvilet Jord vil saae den, endelig
 ploje første Gang i Juni eller seeneſt i Juli Maaned,
 og anden Gang ved Mikkeſdags-Tider, naar man vil
 til at saae. Men hvor man saae Rug efter Byg eller
 Boghvede, kan det ikke hjælpe at ploje meer end een
 Gang; thi Jorden kunde ikke saae Tid nok at ligge
 imellem.

§. 15.

§. 15.

Nej. Thi herved begaaes samme Fejl, at Jorden da ikke har Tid til at ligge og blive gjennemtrakt af Soel og Luft, og hertil kommer endnu ydermere dette: at da Erfarenhed synes at bekræfte temmelig vist, at hver Slags Sæd drager fornemmelig sin Slags Bædse og Næringskraft af Jorden; saa maae denne være desto mere udsuget, da den saa nyelig har haft samme Slags Planter at ernære. Man siger, at Jorden kjedes ved at bære en Slags Sæd ofte i Rad, og at den elsker Forandring, og en anden Sædeart voxer da bedre i den; men Marsagen er virkelig, fordi denne nye Sædeart kræver andre Slags Næringskaster end den forrige Sæd: ja jeg troer endog, at en Slags Sæd, saasom Rug eller Byg kræver endog adskillige Slags Kaster, efter som de ere afledte paa en adskillig Slags Jordbund til. Heri ligger virkelig Marsagen, hvorfor fremmed Sæd lykkes bedst i nogle Aar hos os, indtil de har trakt de Næringskaster af vor Jord, som vor eget forrige Sædekorn ikke egentlig trakte, og at det i denne Henseende er overmaade fordeelagtigt for en Landmand ofte at skifte Sædekorn, naar han kun ikke tager det fra en meget feed Jordart til en mager.

§. 16.

Nej langt fra. Saavel Hvæde som Rug har den naturlige Egenkab, at de skyder deres Rødder, naar Grunden vil tillade det lige ned, og har næsten som

Men hvor man gjøder til Rug, gaaer det ikke der nok an, at saae Rug næste Aar igjen, eller, som man i Byhøi kalder det, anden Halm's Rug?

Bor Rug og Hvæde har vesstærk ned, og er det godt, at den kommer til at ligge dybt i Jorden?

Eegen en Hjerterod. Kommer nu Sæden dybt ned, saa giver den sunde Fornuft, at denne Hjerterod strax treffer paa den haarde og raae Jord i Bunden, hvor den deels ikke kan komme til at fæste sig, deels og treffer saadanne sure Safter, som ere den spæde Plante skadelige, ligesom det i lige Tilfælde gaaer med Eegen, naar dens Hjerterod treffer for en stiv og suur Grund. Derimod, naar Sæden kommer til at ligge overlig ikke vel over 1 Tomme dybt, og den har saa løs og sjør Jord paa 3 til 4 eller flere Tommer under sig; saa kan dens Hjerterod deri befæste sig, skyde sine Rodder ud, og finder overalt sunde og friske Safter at trekke af, og saaledes er det sandt og grundet hvad Bonden siger: at man skal ikkun godt reede under Rugen, saa hyllet den sig nok selv.

§. 17.

Men er der ikke to Slags Hvede og Rug, baade Sommer- og Vinter-Rug, og hvad er Forskjellen imellem dem?

Jo, man kalder det Sommer-Rug, som saaes om Foraaret, og ligesaa Hveden, Sommer-Hvede, og Vinter-Rug det som saaes om Esteraaret. Men begge Deele baade Sommer- og Vinter-Hvede, saavel som og Sommer- og Vinter-Rug, ere fra Begyndelsen et Slags, da man ikke skal finde den allermindste Forskjel i nogen af Plantens Deele, for Ex. paa Sommer- og Vinter-Rug, uden allene hvad Banen har gjort i Henseende til Tiden at vore paa, og det kan man gjøre naar man vil. Thi vil jeg for Ex. i Mar saae den Rug, jeg ellers plejede at saae ved Mikkelsdags-Elder, om Mortens-Dag; vil jeg at Mare saae denne Mortensdags-Rug

ved Julen, det 3die Mar saae Jule-Rugen i Februario, og det 4de Mar saae Februarii Rugen i Martio; saa har jeg deraf en fuldkommen Sommer-Rug: og ligeledes kan jeg igjen ved lige saadanne Grader gjøre denne til Vinter Rug. Men det er tydeligt at see, at Vinter-Rugen er Originalen eller det oprindelige Slags; thi den har altid en meelrigere og kraftigere Kjerne end Sommer-Rugen, naagtet denne voxer nok saa stærk i Straaet: og ligeledes er det med Hveden, hvilket og maae tjene mig til et Beviis om den tidligere Sæds Fortrin af disse Slags for den sildige.

§. 18.

To den har en besynderlig Nytte, Men hvad
og som er Marsag, at vi her taler om Nytte er da
den, nemlig denne: Hvor man har Sommer-Rug
meget sandige Marker, som altsaa ikke med nogen For-
deel kan bære Byg, uden mueligt første Gang til Nød
efter Gjødningen, der maae man enten saae Rug to
Gange efter hinanden, som vi har viist i det 14de Stykke
i dette Kapitel at være skadeligt, i Henseende til at
Jorden ikke imellem kan blive gennemtrakt af Soel
og Luft, eller man maae saae Havre, som man dog
desuden kunde have anden Jord nok til. Men her
gjor mig Sommer-Rugen en god Tjeneste; thi naar
jeg har høstet min Vinter-Rug og sældet Stubben ned,
har Jorden endda god Tid til at hvile og gennemtræk-
kes indtil Februarii eller Martii Maaned, da jeg igjen
efter Vejrets Bestaaffenhed kan ploje denne løse Jord,
og saae Sommer-Rugen i, som da betaler sit Sted
bedre end Havren, er en virkelig Skistning af Sæd
for

for Jorden, og naar den kun saaes i rette Tid voxer godt: hvilket samme og kan have Sted, om jeg ikke i rette Tid før Vinter, formedelst vanskelig indfaldende Vejrligt, som for saae Nar siden paa adskillige Steder skeede, kunde komme til at saae ald min Rugjord tilsaaget, eller hvor den Plage treffer ind, at Snegle om Efteraaret æde Vintersæden bort.

§. 19.

Naar skal jeg
da saae Som-
mer-Rug?

Jo før jeg kan komme til jo bedre. Thi da den, som sagt, oprindeligt er en Vinter-Sæd; saa voxer den desto bedre i Kjernen, jo tidligere den kan blive saaget. Efter Martii Maanedes Udgang eller de allerførste Dage af April vil jeg ej raade nogen til at saae den; thi han høster da tilforladeligt ikkun Straae, men saare liden Kjerne.

§. 20.

Bør man lade
Jaar om Vinte-
ren gaae paa sine
Rug-Agre?

Nej! baade har Jaarene ikke godt deraf, og det er skadeligt for Rugens selv, og formindsker dens Frugtbarhed, naar enten Jaar eller andet Kreatur bider dens Blade og Spirer af, især naar Jorden ikke er desto feedere og kraftigere til at drive lige saa gode Skud igjen, ej at tale om: at hvor Grunden er løs og sandig, slides Jorden ved Jaarenes skarpe Kløver løs fra Planten til Stov, som ved paakommende Wind blæser bort.

§. 21.

Kan man og saae
gammel Rug
ligesaa vel som
gammel Hvede?

Ja, det lærer Bjerglandenes Indbyggere os med deres Exempel. Thi de høste først deres Rug ind i Septem-ber,

ber, og begynder altid at saae den midt i August Maa-
ned, følgelig har de aldrig nogen nye at saae; men
de bruger denne Forsigtighed, og som enhver, der vil
gjøre det efter, bør bruge, nemlig: 1) Lægger de den
Kug, som de et andet Aar vil have til at saae, meget
tyndt, i det højeste ikke over $\frac{1}{2}$ Alen tykt paa Loftet, og
idelig renser den, samt med en Trærive river omkring
i den, for at holde den frisk. 2) Saaer de den, som sagt,
meget tidlig, da den ligger længere i Jorden, før den
spirer, end den nye; og 3) saarer de den noget tykkere,
omtrent $\frac{1}{3}$ mere end af den nye behøvedes, for at bøde
paa, om nogle Korn af Maus eller sligt skulde have
saaet Skade.

7. Kapitel.

Om Byg og Havre-Sæden, og hvad der ved-
er at iagttage?

§. 1.

Bygget har vel mindre Meel end Hvad Jord
enten Hvede eller Rug; men der- fikker sig bedst
imod har det mange olieagtige Deele i til at saae Byg
udi?
fig, som et seedt brygget Ol tilfulde udviser. Det se-
høver altsaa til sin Næring og Vext flere olie- end
saltagtige Deele, og maae derfor, om man skal vente
nogen ret Frugtbarhed deraf, have en Jord, som har og
meest holder paa disse Deele, nemlig: en sort muldet,
eller seed leeret, blandet lidet med Sand, og naar den
skal gjødes, bør det fornemmelig skee med Dvæg eller
Faare-Gjødning.

§. 2.

§. 2.

Men er der
ikke to Slags
Byg?

Jo foruden flere Slags ere der
færdeles det to-radede, som almindelig
kaldes det store, og det sædvanlige sex-
radede, som ellers kaldes det smaa. Det første Slags
vil endnu have seedere og stærkere Jord end det sidste,
skal og saaes noget tidligere om Foraaret, og, naar
Jorden er kun god, ej heller flaaer saa tit feyl, da
det bedre kan taale baade Kulde, og undertiden, skjønt
sjelden hos os indfaldende meget vaade Sommere, da
derimod det smaa Byg taaler ikke vel nogen Kulde,
efter at det er saaget, og skjønt det ikke heller fordrager
Tørke, men idelig elsker Regn og Vædste, saa er det
dog med det som med Vænderne, der vel ofte vil drikke,
men kun lidet ad Gangen: saaer det for megen ved-
holdende Regn i Leerjorden, tager det og Skade deraf,
Men hvor godt det store Byg er ellers i andre Ting,
saa har det den Egenskab, at det meget udsuger en Jord,
og altsaa ikke er at tilraade i det store at lægge Vind
paa, uden hvor man har Gjødniing nok.

§. 3.

Hvor tidt skal
der pløjes til
Byg?

Jo tiere jo bedre; thi skjønt det
helst vil have en kold grundet og seed
Jord, saa dog jo skjørere og løsere denne
kan gøres, jo bedre, især for det store Byg, som vil
have en firedobbelt Pløjning. Det smaae Slags tager
og gjerne derimod og bør i det mindste have 3 Gange,
nemlig: I Efteraaret bør vinterlegges dertil, i For-
aaret, saasnart Frostien er af Jorden, krøges eller
pløjes

plojes paa tværs, og, naar der skal saaes, tredie Gang paa langs.

§. 4.

Naar Frosten er reent af Jorden, og Fugtigheden har sadt sig. Thi plojer man Jorden op, medens den endnu er vaad, bliver den suur og syg, og ingen Sæd vil tribes i den, før naar Fugtigheden saa meget er gaaet af den, at den vil smulre og ikke klifre sammen, naar man tager i den.

Naar skal man begynde at ploje om Foraaret?

§. 5.

Da Foraarene hos os ere almindelig kolde, og vi de fleste Aar har det meste af Maj Maaned skarpe og tørre Østenvinde; saa kan man ikke vel raade til en tidlig Bygsæd, som elsker Væde og Varme. Man holder for, at naar Egen eller Birken skyder ud, saa er det Tid at saae Byg, og da dette ikke skeer førend Luften er bleven varm, sidst i Maj eller først i Juni Maaned; saa kan dette og holdes for den bequemeste Tid, især naar der vil falde en gjennemblødende Regn, at man kan saae strax efter, hvorved man har den Fordeel, at Sæden kommer jævnt op alt paa engang, og bliver ikke tveegroet. To Dages før tidlig Sæd med Bygget, medens det endnu er koldt, kan gjøre en merkelig Forskjel paa dets Væxt, saa at man paa ingen Maade bør overile sig dermed, og begynde før Luften er mild; men ej heller paa den anden Side nøle, naar man seer Væjret gunstigt, og den sidste Plojning og Udsæ-

Udsæden selv maae, saafremt nogenlunde er mueligt, skee paa een Dag.

§. 6.

Er noget meere ved dette Kornes Sæd at iagttage?

Ja, hvor Lejligheden vil tillade det, er det meget godt, at man saarer baade Byg og Havre mod Aftenen, og lader det ligge Natten over uharvet, at det kan blive besugtet af Duggen, og om Morgenens, saa tidlig som mueligt, giver det altsammen et Tint over med Harven, inden Solen kan komme til at borttorre denne Fugtighed, da man saa siden kan tilhæuse hver Stykke for sig.

§. 7.

Bør Bygget, ligesom Rugen, ligge overlig i Jorden eller ikke?

Nej det bør ikke ligge saa overlig; thi her er denne dobbelte Forskiel: 1) skyder Bygget ikke som Rugen nogen egentlig saa kaldet Hjertesrod, men nesten ligesom Bøgen ikkun udløbende Side-Rodder: kommer nu Kornet ikkun overlig i Jorden, saa kan det ikke staae fast, men af en maadelig Blæst lettelig kastes over Ende. 2) Saa kan man ved Rugen stole paa Efteraarets og Vinterens Bødske, som da ey tillader Sæden at blive fortørret. Men anderledes forholder det sig med Bygget og Havren, som man maae søge at forsvare imod en indfaldende Tørke; og derfor paa mange Steder bliver krogen ned, som i et tørt Aar og lette Jorder virkelig har sin store Nytte.

§. 8.

§. 8.

Jo. Deels maae man i beqvem Tid siden tromle saavel den som Havren, deels og, om den skulde efter Tilhærvningen, ved en oven paa en Regn faldende stærk Heede og Tørke, faae en Skorpe paa sig, bør man harve den op igjen, og lufte den, om hvilke begge Deele nærmere skal handles i det 9de Kapitel.

Naar man da saaledes har saaet og tilhærvet sin Bygjord, har man da intet mere med den at besille for Høsten?

§. 9.

Udi alle Slags, den døde Sand allene undtagen. Dog gjør man her i Landet ikke vel derudi, at man saaer den i gandske mager og udpidsket Jord; thi man saaer derved for sin Umage et Straae saa kort, at man neppe kan fatte det med Leen, og i Skjeppen 2, højest 3 Gold, og dermed en Jord saa gandske udmattet, at den ikke uden tilstrækkelig Gjødning kan faae Kræfter igjen, og saa begroet med Dværggræs-Rodder, at man neppe kan faae Plougen igjennem den. Naar man efter Gjødningen med behørig Hvile imellem havde havt 2 Gange Rug, og 2 Gange Byg i sin Ager, burde den bære 2 Gange Havre i det højeste og ikke mere, førend den blev gjødet igjen, og da kunde man vente en nogenlunde god Høst, at forstaae, naar Ageren tilbørlig og ikke for tyndt var gjødet.

Hvad Jord bærer Havre udi?

§. 10.

Almindelig faaer den her i Landet ikkun engang, desto værre! Men vilde man vinterpløje sin Jord til Havre,

Hvor tidt skal den pløjes til Havre?

ligesom til Byg, skulde man i Høsten finde Nyttens deraf; thi paa anden Maade lader det sig ikke med nogen Fordeel gjøre at pløje 2 Gange til den, saasom Havren i Foraaret skal saaes saa tidlig, at der da ikke er Tid at pløje til den mere end eengang.

§. II.

Naar er det Tid at saae Havre og saaledes bære sig ad, at Agerkaalen ikke skal faae Nagt over den?

Man vinterpløjer, som i forrige Stykke er sagt, sin Havrejord, og det saa tidlig i Esteraaret, som for andet Arbejde er mueligt, lader den saa ligge 4, 5 til 6 Uger. Imidlertid kommer al Agerkaalen, som er oven i den, til Bæxt. Derpaa giver man den et Par Zinter med en god Harve. Dette river den opkomne Agerkaal af lave, og giver mere af dens Frøe, som nu kommer til at ligge overlid, Lejlighed til at spire frem. Om Foraaret, saasnart Frostien er gaaet af Jorden, og denne efter de Kjendtegn, som i fjerde Kapitel ere fastsatte, er tjenlig til Plougen, pløjer man den op, og strax i den nye pløjede Jord saauer sin Havre om Aftenen, og om Morgenen tidlig harver den til, saa har Havren rigtig Gavn af Winter-Fugtigheden, som er i Jorden, og vil tage Bæxten fra den paa ovenmeldte Maade svekkede Agerkaal, især naar man siden igjen, om Jorden skulde skorpes, løsner og luster den ved en let Harvning. Men lader man Havrejorden ligge i Foraaret efter Pløjningen ubesaet, er det umueligt andet, end at Agerkaalen vil spille Mester.

8. Kapitel.

Om Erter, Bikker, Hør, Hamp og Boghvede, samt om gammel Jords Optagelse til Sæd.

§. 1.

Erter vil have en ikke alt for tung, Hvad Jord er bedst skicket til Erter? ej heller for let Jord. En Middels Grund og Blanding af Leer er den bedste, især naar de saaes derudi til anden Sæd efter Gjødningen, skjønt man og kan saae dem lige efter Gjødningen; men da agtes, at denne ikke maae komme paa Jorden forend gandske kort før man vil saae. En siddliggende Ager maae man ikke vælge til Erter; thi det synes nok, som de lykkes vel derudi, og giver en Mængde Halm, men Erterne selv holder kun ved at blomstre, og bringer kun meget saae til Modenhed, saa at man saaeer intet i Skieppen deraf, dog maae man ej heller vælge en høsliggende Jord dertil, den middelmaadig jevne er den bedste. Ellers er det besynderligt, at Erter giver meget sjelden nogen riig Høst det første Aar, de voxer paa en Jord; men bedre de følgende, saa at man deraf maae lære, saa lidet som mueligt at skifte Jord til sin Ertesæd. Men naar de Ager, som man har begyndt at bruge dertil, har de ommeldte fornødne Egenskaber, da seer man til at beholde dem idelig dertil i hver Mark. Rug voxer ellers godt efter Erter; men Byg ikke saa vel.

§. 2.

Hvor tidt skal
der pløjes til
Erter?

De fleste Stæder skeer det kun
engang; men de havde meget godt af,
at det skeede to Gange, nemlig; at Jor-
den blev vinterlagt, ligesom til Byg, og pløjet igjen
om Foraaret, naar man vilde saae. Man har der-
imod kun nodig at pløje gandske grundt, thi Erte-Roden
gaaer ikke dybt, men breder sig allene ud til Siderne,
og derfor maae denne Sæd ifkun saaes tyndt.

§. 3.

Naar skal Er-
ter saaes, og
hvordan videre
behandles?

I Lydskland har man to Slags:
Vinter- og Sommer-Erter, hvoraf de
sidste saaes omtrent midt i Maj og
sjelden slaaer fejl. Men her i Landet veed jeg ikke, at
man har uden Vinter-Erter, og de saaes tidlig i For-
aaret, nemlig: Saasnart Jorden er skiftet til Sæd,
omtrent midt i April, og saasnart de ere nedharvede,
bør de og tromles, at Jorden kan beholde sin Fugtig-
hed, som for denne Sæd er tjenligt. Saasnart en
Erte-Ager er høstet burde den og strax pløjes om, deels
at den tilbageblevne Halm, Blade og sligt kan komme i
Jorden at forraadne, deels og fordi slig en Ager ellers
meget hastig vil bevoxes med alle Slags Ukrud.

§. 4.

Mens Erter vil
saas gjerne fal-
de omkuld, og lig-
ger da og vaad-
ner og spirer paa
nye paa Ageren,
kunde man ikke
paa nogen Maa-
de forhindre det?

Jo, man har paa nogle Stæder
Udenlands med megen god Lykke betjent
sig af følgende Raade: Man saae
først Ageren gandske tyndt med Erter,
og derpaa saae man ligesaa meget i
Skjæppemaal af god hvid Havre der-

oven

oven paa, og harver ned med. Da nu denne Havre i saadan god Jord voxer hastig og faaer Straae, som smaae Hør, slynger Erterne sig om samme og holdes oprejste, og man har ved gjorte Prøver paa denne Maade faaet flere Erter af et lige Stykke Jord end ellers, og dog desuden 6 Fold af Havren, og disse to Sædearter stilles ved Rastningen formedelst Erternes større Lyngde let fra hinanden, hvorfor jeg og selv i dette Foraar har gjort Forsøg med denne Blandings-Sæd og befundet den overmaade god. Havren gav 8 Fold af sig, Erterne kom og meget godt op, slyngede sig om Havren, og satte Blomster og Bælger i Mængde; men Dyrene, som ødelægger al Ertesæden her omkring, pillede disse nesten reent af, saa at jeg ikke fik anden Nytte af Forsøget, end allene at jeg saa, at det kunde gaae an.

§. 5.

Bikker vil gjerne have samme Jord, som Erter, og naar de skal blive fuldmodne, saaes paa samme Tid. Men da man almindelig meest bruger dem til Foder, og da ikke keerer sig saa nøje efter, om de og alle bliver saa modne; saa kan man med stor Fordeel faae dem i siid Jord og paa saadanne Steder, hvor der har staaet Vand om Vinteren, da man altsaa ikke vel, fordi det varer saa længe inden Suurheden om Sommeren trækker deraf, kan faae nogen anden Sæd, som skal blive moden. Al Slags Sæd voxer og gjerne efter Bikker.

§. 6.

Ja man kan jo og gjøde en mager Jord allene, ved at saae Erter eller Vikker deri. Hvorledes bær man sig ad der med?

Det er gandske rigtigt, at saae man Erter eller Vikker i en ugjødnet, men dog ikke alt for mager eller udpidsket Jord, (thi deri voxer de ikke,) og lader dem blive fuld modne: og man da strax efter Indhøstningen pløjer Ngeren om, som sagt er; saa kan man to Aar efter med samme Nytte saae Rug og Havre deri, som om den var rigtig gjødnet, hvilket kommer af de mange affaldne Blade og Straaet selv. Men derimod slaaer man dem af, og foerer med dem grønne, gjøre de Jorden slet intet Gavn, fordi de da ikke efterlader sig noget uden den korte Stub og de saae Rodder, som har suget megen Kraft af den, mere end de ved Forraadelsen kan give. Men hvor man saae Erter eller Vikker, og naar de ere nær ved at gaae i Blomster, pløjer dem gandske omkuld og ned i Jorden, der er det en anden Sag, og forstaaer sig selv, at de da maae gjøde. Men hvem der vil bruge det, som paa meget langt bortliggende Jorder, hvor det var alt for bekosteligt at føre Gjødning ud, dem vilde jeg heller raade at saae Roer eller villig voxende Rodder, som Pestinacker eller slikt; thi de aabne tillige Jorden mere for Luftens frugtbare Vædsker og gjøre den skjær, og naar de bleve omplojede, gjødede de med Top og Rod ligesaa meget som Erter eller Vikker, og var slet ikke heller kostbarere, om man end ikke, som man let kunde, avlede Græs selv.

§. 7.

God feed og mere siidt end højt liggende Jord; men som maae være vel pløjet og løs. Naar man har opdrevet et gammelt Stykke Jord med Boghvede, og, saa snart denne er kommet af Ageren, gjøder den med gammel Gjødning, skjønt ikke for tykt, og pløjer da Stub og Gjødning tilsammen ned med smalle Furer, atter igjen tidlig om Foraaret smaapløjer og harver den, og endelig, naar man vil til at saae, end engang pløjer og harver; saa har man en baade til Hør og Hamp ypperlig tillavet Jord. Men da begge Deele meget udsuger samme, og man maae ansee en Jord, der har baaret en af Deele, som et Menneske, der har slidt over sin Evne, og behøver god Forsøgning for at komme til sine Kræfter igjen; saa var det at ønske, at Kjøbstæderne, som har nok af Gjødning, at gjøre sig en Jord tilgode med, fornemmelig vilde legge sig efter denne Nøl, som da rigelig betaler sig. Men agter vore Bønder ikke paa denne Omstændighed, og hjælper saadan en Ager strax, taber de paa deres bedste Jorder derefter aarlig ej allene i Kornskjeppe; men og i Foderet. En til Brug optaget torvet Jord, eller en gammel udtorret Ellemose, var ellers ypperlig til Hamp.

§. 8.

De maae saaes nogenledes tyndt; thi det er uden Grund nogle paastaaer, at Hørrer skulde blive finere, naar den er saadet tyk, efterdi den da ikke kunde voxer saa stærk. Evert imod har man seet af Erfarenhed, at den Hør,

som voxer bedst og kommer til sin Fuldkommenhed, har finere og bedre Laver end den smaa, naar den kun i øvrigt ret behandles, som Rummet ikke tillader her at tale om.

§. 9.

Hvorledes skal man faae godt Horfrøe til at faae, efterdi det ubarter saa hastig?

Hertil er en gandske naturlig Nar- sag. Frøet har for megen Olie i sig. Vil man kun efter en maadelig ej for stærk Bagvarme, tørre det i en Bager-ovn, skal man finde, at Horren voxer langt bedre derefter. Man har gjort Forsøg dermed, og troer, at de Steder, som driver Horavlen¹ i det Store, og sælger aarlig saa meget Frøe, bærer sig saaledes ad dermed.

§. 10.

Hvor skal Boghvede saaes?

Det synes at Gud har skabt denne Sæd allene for de Jorder, som intet Duer til andet, at de dog skulde gjøre nogen Nytte; thi de meest sandede og lette Marker kan dog bære den frem, naar de kun ikke ere for sidt liggende og fugtige, hvilket den ikke kan lide. Ellers tager den dog hellere imod bedre og middelmaadig Jord, og er deri frugtbarere end i den slette; men i meget feed og kold, fugtig leeret Jord, der kommer den ikke frem.

§. 11.

Naar og hvorledes skal den saaes, og hvor

Det er kun en forudfattet Mening, at Boghveden skal saaes saa meget

¹ I Brabant og Flandren anvendes Menneffe-Gjødse, som den rigeste paa Olie, allene til Hor-Avlen, og saales derfor med megen Flid. S.

ofte pløjes der- get sildig, fordi, som man siger, den
 til? taaler ingen Frost eller Kuld, og derved
 skeer det ofte, at den i korte Sommere ikke bliver
 moden. Boghvæde taaler ingen Frost, det er sandt
 nok; men at forstaae, paa den Tid, naar den er i
 Blomster og sætter Kjerne. I Foraaret har jeg seet
 dens Blade frosne, og den har dog givet god Høst.
 Man gjør derfor bedst, ikke at saae den saa meget sil-
 dig, men omtrent paa samme Tid som man saarer
 Byg, og meget tyndt. En Skjeppe er nok til det
 Stykke, som ellers tog imod $\frac{1}{2}$ Tonde Rug, thi desto
 flere og fuldkommnere Korn sætter den. Det er godt,
 naar man kan komme til at pløje to Gange til den;
 men da man oftest bruger den i nye opbrudt Land, saa
 kan det skee at samme er saa bundet og bevoxet med
 Lyng eller Græsrodde, at man ikke kan pløje samme
 uden i meget store Furer: og vilde man da for Udsæden
 pløje saadant et Stykke om igjen, saa var det kun at
 vende den græsbounde Side op, som ved første Pløj-
 ning er væltet om og ned ad, hvilket var skadeligt baade
 for Jorden og Sæden. Altsaa gjør man i slig Til-
 fælde bedst at lade det berøe med den eene Pløjning,
 og saae i den; da Boghvæden ofte kommer sig endda
 meget godt, og man opnaaer dog det fornemteste Dje-
 mærke, som er at gjøre slig Jord skjor og løs: og skulde
 dog, som især ved bruun Lyng vil skee, disse Rodde
 ikke nok i første Aar forraadne, og gjøre Jorden tjen-
 lig til anden Sæd; saa kan man endnu et Aar til give
 den Boghvæde, da den siden bliver meget god, efterdi
 denne Sæd ej allene er det beqvemteste Middel til at

faae sig gammel Jord sjør; men dens Stub gjøder og meget godt: hvorfor man og paa sine Steder bruger, i Steden for at gjøde et langt fraliggende Stykke og Jord, at saae Boghvede i den noget tykkere end ellers, naar den staaer i fulde Blomster, da at pløje den ned.

§. 12.

Da der i forrige Stykke er talt om at opgrave gammel Jord til Gød; sig mig da fortællig: hvorledes bør jeg mig best ad dermed?

Det kommer an paa hvorledes denne Jord er beskaffen. Er den meget gammel, og med Lyng, Kragerødder og slikt stærk begroet, eller det er en gammel udgravet Mose, som med Stærretuer, Rør og saadant Tøj er bevoxet, da bør jeg mig allerbedst ad saaledes: jeg lader gjøre en Hakke, dannet omtrent som en Leerhakke; men Bladet maae være bredere, omtrent 9 til 10 Tommer stærk forstaalet og skarp i Eggen. Med denne Skalhakke skoeler jeg den øverste Skorpe af, omtrent 4 Tommer tyk, som jeg hugger over til 1 a 2 Qvarteers Længde. Naar jeg da saaledes har faaet et Stykke Jord affkolet, hvorved Ukruds-Rødderne altsaa maae være komne op med, da, saafremt Jorden selv er tør og ikke suur i Bunden, lægger jeg alt dette affkoelende i en Banke, for at raadne, som jeg da siden kan føre paa Jorden igjen for at gjøde den med, eller og jeg fører det hjem, naar det er blevet gjenntørret og kommer det paa Bunden i Møddingen. Men har det affkoelende Stykke en vaad og suur Bund, saa rygger jeg de afhugne Stumper ligesom smaa Tørvestakke paa Ageren selv, at de vel kan gjenntørres. Naar det er skeet, sætter jeg Jld paa dem, spreder derpaa
den

den brændte Afke ud paa Jorden, og strax meget grundt nedpløjer den; saa kan jeg i saadan Jord om Efteraaret saae Rug, og vente en riig Høst: og vil jeg det følgende Aar gjøde den med lidet gammel Gjødning, faaer jeg deri den bedste Hvede. Men er den gamle Jord ikke saaledes med Rødder bundet, men kun et tyndt Græssværd der oven paa, da risper eller pløjer jeg den det tidligste om Efteraaret mueligt er, og med saa smalle Furer, som jeg i Henseende til Græstorven kan, lader den saa ligge Vinteren over, og om det er mueligt i Foraaret pløjer den paa tværs, som siden, naar vi kommer til at tale om Engenes Behandling, nærmere skal vises, og enten den saaledes kan blive pløjet anden Gang eller ikke, saaer Boghvede i den og behandler den videre, som i foregaaende Stykke er ommeldt.

9. Kapitel.

Om Harven og Tromlen, samt Agerens Rensning for Steen, Rødder og andet Ukrud.

§. I.

En fornuftig Landmand har herved I hvad Hensigt har ver man sin Jord?

1) Ikke allene at forstyrre, men endog saavidt mueligt er at befrie sin Jord fra Græs, rødder og andet Ukrud.

2) Fuldkommen at adskille og faae i Stykker de Jordklumper, som endnu hænge sammen, og Plougen ikke har kundet gjøre smaae.

3) At

3) At bedække den udsaaede Sæd med Jord og gjøre Agerens Overflade glat og lige, og endelig

4) Efter at Sæden er kommet op, at luste Jorden, naar Vejrliget gjør sligt fornødent.

§. 2.

Hvilken Slags Harve er da den bedste?

Dette kommer deels an paa Jordens Beskaffenhed, deels ogsaa i hvilken af ovennævnte Hensigter man bruger dem. Harver man 1) for at rense Jorden fra Dvægræs og Ukrud, saa er det en stor Taabelighed at komme med en let Træharve; thi det er umueligt at denne kan fatte de i Jorden liggende og ofte af Møgen ikke til Gavns adskilte Dvægræs og andre Rodder. Her maae en sværere og med lange skarpe Jerntænder forsynet Harve til, thi ellers gjør man Græsrodterne mere Gavn end Skade med Harven. Ligeledes 2) har man til Hensigt i en tung og leeret Jord, at saae Jordklumperne i tu og gjøre dem muldrede, hvor lidet kan en Træharve da opfylde dette Djemærke? den springer og hopper selv oven paa Klumperne, og har ikke Magt til at fordeele dem, men her skal ogsaa en stærk Jernharve til. Derimod 3) harver man for at bedække Sæden med Jord, saa var det ligesaa urimeligt, om man dertil vilde tage en svær og langtændet Jernharve. Det var kun at bringe Sæden af det lige Lag eller Leje, som den bør have i Jorden, og sænke noget af den dybt ned, saa det enten aldrig eller sildigere end det øvrige kunde komme frem, og da give en tveegroet Vext. Hertil behøves altsaa

en let Træharve, som i denne Henseende laver Jorden net og som den bør, og ligeledes 4) om man vil siden harve for at luste Sæden, bør det og skee med en let Harve.

§. 3.

Ja paa Harvens Stilling og Behandling under Arbejdet kommer meget an; da man ved at begaae Fejl heri let kan gjøre sin Ager og Sæd en stor Skade. De almindeligste Fejl, som ved denne vigtige Post begaaes, bestaaer deri: 1) At man spænder Hestene for kort for, og at Dræt-Tøjet er for kort; thi derved skeer, som man ofte kan see, at paa en Harve af 4 Buller, naaer de tvende forreste meget sjelden Jorden; men søres opløstede i Vejret deraf: og, som en Følge deraf, maae de tvende bagerste falde for dybt ned, og slæbe Jord, Gjødning og Sæd med sig sammen til et Sted, indtil den hopper over samme, og begynder paa nye at tage fat paa ligemaade paa et andet Sted. 2) At man som oftest sætter smaa Drengene til at kjøre Harven, og disse enten sætter sig op at ride, hvorved Harven igjen maae slæbe, eller dog ikke gaaer bag ved den, og alt imellem, naar den har fattet endeel Rodder og Klumper, løfter den op og tager disse fra. 3) At man efter Sæden ikke begynder paa det rette Sted med Harven, eller afvejer dermed som man bør, da man almindelig begynder ved en af Enderne, og harver saa paa langs indtil mod

Det kommer dog vel i alt dette endeel an paa, hvorledes man stiller og fører Harven selv: sig mig da, om man og bør sig ret ad der med herinde, eller hvilke ere de Fejl, som dermed almindelig begaaes?

mod Slutningen, da man uden al Nytte, undtagen allene for et Syns Skyld, harver i en Runding, i det Sted man derimod efter Sæden først burde harve engang frem og tilbage, paa tværs, dernæst paa langs op og ned engang, atter paa tværs engang frem og tilbage, og saaledes skifte vekselsviis med Arbejdet, og gjøre det sidste Gang paa tværs. Thi ved denne Behandling kommer ej allene Sæden til at ligge jevnere over heele Ageren; men hvad Huller der ved Pløjningen maatte være gjort i en eller anden Fure, bliver og desio bedre fyldte med Jord, som har sin store Nytte for Sæden og Ageren; og endelig 4) begaaer man og Fejl deri, at man uden Forskjel paa Sæd og Vejr harver, naar man har faaet, og troer, at det er nok, naar man kun er færdig dermed, og har faaet gjort det. Men da vi herom har givet en og anden Erindring i det Foregaaende, vil vi her ifkun føje til, at naar man passer, som man bør, at faae i tørt Vejr, saa bør man altid strax harve sin Vintersæd til, som har godt af at komme tør i Jorden. Vaarsæden derimod er det tjenligt at ligge Ratten over, og først om Morgenen tidlig derpaa at tildækkes. Men skulde der under Arbejdet ufornodentlig komme en Regn, bør jeg opsætte Harvningen med Vintersæden, til Jorden er bleven tør; men Sommersæden kan jeg, naar Regnen ikke er alt for stærk eller Jorden for vaad og leeret, endda næsten tilharve, og efter nogle Dage, naar det er blevet tørt, give en Tint eller to over igjen, allene til Lufstning og Forfriskning.

§. 4.

Ja heri stikker en stor Fejl i vort Landvæsen, og en af de betydeligste Aarsager, hvorfor vi kun faaer lidt og slet Korn. Ingen fornustig Landmand kan nægte, at de omtalte 3de første Hensigter jo bør være ved Harvningen (om den 4de, som Erfarenhed har lært, skal vi tale for sig selv) og

ligesaa tilforladeligt er det og, at de umuelig kan opnaaes alle 3 ved en eneste Harvning efter Sæden. End ikke er det mueligt i den lette Jord, langt mindre i den tunge, svære og græsboundne. Men, fordi vi omgaaes skjodesløs ligesaa vel med Harvningen, som med Pløjningen, vil slippe let og snart fra dette Arbejde, og tillige saae skiden Sæd, og føre frisk Gjødning paa Ageren, hvori Ukrudsfrøet endnu ikke er forraadnet; saa har vi vore Rugagre opfyldte med Hejre og Klinte, vore Byg- og Havreagre med Morgenfruer og Agerkaal, og vor Jord, som en Fildt sammenvævet, med Dvægræs og andre Rødder.

§. 5.

Af det gamle Frøe, som ligger i Jorden. Thi alle bekjendte Slags, især Hejren, Morgenfruen og Agerkaalen, har en meget tyk og tæt Skal, og derover kan ligge mangfoldige Aar i Jorden uden at forraadne, og være gandske

kraftige til at kime og spire, saasnart de komme til at

Men hvad vil de mange Slags Harvninger sige, som i første Stykke ere blevne omtalte? Bør man vel harve Jorden meer end een Gang, nemlig: naar den er tilsaaget?

Men sig mig, naar man saarer reen Sæd, og i en frisk Gjødning fører paa Ageren, hvoraf kan da det meget Ukrud komme?

ligge

ligge saa overlig, at Soel og Luft kan virke paa dem. Dette veed man efter gjorte Prover tilforladeligt, at Morgenfrue-Frøet har i nogle og tyve Aar ligget saaledes friskt i Jorden: og, saavel det, som de andre Slags, kunde uden Tvivl ligge dobbelt saa længe og endnu længer. Lad os nu, for Ex. betragte en af de værste, nemlig Morgenfruen, som vi og kalder onde Urter, med de brede gule Blomster, som desto værre! vise sig nok af paa vore Agre i Baarsæden: hver Blomme paa dem har over 100de fuldkomne Frøeforn, og hver Plante, hvor den saarer Fremvekt skyder i det mindste nogle og tyve saadanne Blommer. Vi vil kun til Exempel sette 20, altsaa har vi af en eneste Plante 2000 Frøeforn. Hvor mange af vore udpiskede og ilde behandlede Havreagre har nu ikke i et Aar nogle tusinde saadanne Planter? hvilket et Magazin af nogle Million tusinde Frøeforn bliver da ikke saadan en Ager, som ved en enkelt Skjodesløs Plojning bliver allene gjemte nede i Jorden, og siden igjen Tid efter anden ligesom de ved en nye Plojning bliver bragte op ad i Jorden, spirer frem og formerer Dplaget med lige saa mange Millioner paa nye, og samme Betskaffenhed har det, skjont i en mindre Grad, med Hejren, Agerkaalen &c.

§. 6.

Men paa den Maade er det jo umueligt at udrydde sligt Ufrud?

Nej! det er ikke nær saa umueligt, som man skulde synes. Vil man kun, hvad Hejren angaaer, passe paa at saae sin Rug tør i rette Tid, og intet Vand lade staae paa den om Vinteren, skal man see, at man

ved

ved nogle Gange igjentagen reen Sæd, snart bliver af med denne Gjende, eller i det mindste meget svækker ham, da man betager ham sin bedste Næring, som er sure Bødsker. Og hvad de øvrige angaaer, da seer man let af det Foregaaende, at man ikke kan vente at faae fat paa dem alle paa engang; men maae søge Tid efter anden at lokke dem frem, hvilket skeer ved en igjentagen Pløjning og Harvning, saa at ligesom Jorden derved vendes, kommer alt nogle frem til Luften, og begynder at spire: og ligesom disse ødelegges ved en paafølgende Pløjning; saa bliver atter andre bragte frem, og saaledes videre. Naar ingen nye Rekrutering derfor skeer ved ureen Sæd eller Gjødning; maae de tilsidst uddøe, og dette kan skee suarere end man skulle forestille sig. Det kommer kun an paa, at man tidlig begynder at pløje til hvad Slags Sæd det er, saa at Jorden kan have Tid til at ligge inden jeg saar, og Ukrudet kan være kommet brav frem, som da rives af lave, for Ex. til Rug. Hvor man saar den efter Byget, bør man pløje saa tidlig, som det i Henseende til Bedtægterne om Aaret, der i Marken paa nogen Maade er uueligt, da Jorden fra den Tid af, og til Rugen skal saaes, skyder en stor Mængde Spirer op af dette Kram, som er kommet øverlig nok op, og bliver da ved Rugsæden og Harvningen revet af lave; saa det maae gaae under, og endnu endeel mere, som ved denne nye Tumlen med Jorden kommer frem, gaaer bort om Vinteren, og quæles af Rugen. Der kommer da nu intet mere frem deraf før Stykket har ligget i Felled, og skal drives op til Byg eller Havre.

I begge Henseender maae det, saa tidlig som mueligt, smaa-pløjes, naar det har ligget saaledes 4 til 5 Uger eller noget længer, og er vel gjennemtraft af Soel og Luft. Da en stor Mængde af dette Ukrud, hvis Frøe atter er kommet frem, har ladet sig see, bør det med en god Jernharve skarp overharves nogle Gange, hvorved man ej allene forstyrer dette, og bringer nyt Frøe her frem, men og faaer en Mængde Græsrodde af Jorden. Kan man da efter nogle Ugers Forløb atter pløje det engang op før Vinter, er det saa meget desto bedre. Hvis ikke pløjer man først i Foraaret de Stykker, som der skal Byg i, og folgelig end een Gang skal pløjes, da atter nyt Frøe derved kommer frem for Lyset, som igjen ved den sidste Pløjning bliver forstyrret. Men Havrejorden lader man ligge med den Pløjning, den har faaet i Esteraaret, indtil man er færdig med Bygjordens første Foraars-Pløjning. Thi saa har ej allene Ukrudsfrøet mere Tid til at spire frem, inden det bliver revet af lave; men Luften bliver og mildere, saa at Havren desto hurtigere efter sin Udsæd kan skyde op og gvæle, hvad der paa nye vover sig frem af det, efterdi vores alt for tidlige Havre-Sæd er vist een med af de Marsager, som beforder dette Ukruds Overhaandtagelse: og jeg troer, at naar man ej saaede Havre, førend naar Slaaen-Tornen begyndte at blomstre, at man da gjorde allerbedst: og vil man da siden, om det gjøres behov, lufte sin Baarsæd med en let Harve, skal man inden kort Tid see sig temmelig befriet fra Ukrud.

§. 7.

Ja visselig baade til at fordrive Ukrudet, og at befordre den gode Sæds Vext, især paa leerede Marker, og bestaaer heri: Det hændes som oftest, naar Vaarsæden er saaet og nedharvet, at der falder en Regn, og oven

Hvad vil denne Lufning eller Harving sige, efter at Sæden er saaet? Duer det ogsaa til at fordrive Ukrudet?

paa enten en stærk Varme eller kold Blæst. Hvilken af Deelene der skeer, saa bliver den øverste Jord bundet, og drager ligesom en Skorpe over sig. Herudover kan Sæden ikke faae den fornødne Luft, men tager Skade af de neden fra opstigende Dunsier, som ikke kan komme igjennem denne haarde Skorpe. Her ved standser Sæden i sin Vext, da derimod Ukrudet, som deels er kommet oven paa ved Harvningen, deels og, især Agerkaalen, taaler mere, og voxer lige frisk, og følgelig faaer Overhaand over den gode Sæd. For nu at hjælpe denne mod dette betydelige Onde, maae man mod Aftenen med en let og korttændet Træeharve overfare Ageren. Om Kornet end er Fingert højt over Jorden, saa skader det ikke, men saaledes overmaade beforderer dets Vext, og hindrer Ukrudet, især hvad der har staaet øverlig i Jorden, som da rives over Ende.

§. 8.

Man maae gjøre Forskiel paa Agerens Bestaaffenhed. Er samme af sort Muld, leeret eller sidliggende, maae man ikke lade dem blive liggende, som de ere; thi de kan paa denne Jord let

Om Ovætrodderne er talt i det 6te Stykke, at de fordrives ved at harve Ageren efter Plojning, naar

Jorden først er blevet tør, inden den pløjes igjen. Dette kan jeg nok begribe er godt; thi ellers bleve de paa nye pløjede ned i den løse Jord, og da vilde forimod sig desto stærkere. Men sig mig; hvor skal man saa gjøre af dem, skal man lade dem blive liggende paa Jorden, eller brænde dem paa den, eller bruge den hjem me til Strøelse, eller hvorledes?

Køerne giver baade megen og feed Melk, og desuden er intet bedre eller varigere til at mynne Huse med. Derimod paa en høsliggende og sandig Jord kan det have sin gode Nytte, at endeel af dem, naar Jorden ved Harven er rensset vel fra dem, bliver liggende; thi de holder da paa den løse Jord, at den ikke saa meget skal ryge fra Søden, som man ellers ved en maadelig Blæst og tørt Vejr, især naar samme indfalder strax efter Sædetiden, seer paa slige Steder at stee, saa at mere end det halve af Sædefornet ligger bart og fortorres.

§. 9.

Skal Steen og renjes af Ageren?

Ja visselig. De gjøre i mange Henseender Skade i den, og mange Steen

Steen i en Ager er Tegn til, at Jorden er ikke af det sletteste Slags; men at Ejermanden er skjædesløs eller ufornuftig.

§. 10.

Ja vist, enten man i tung leeret Jord vil gjøre det før man saeer, eller i let sandig og tørbet Jord, efter at man har saaeet.

Er det godt at tromle sin Jord?

§. 11.

Ja. I meget stærk og tung Leerjord er det umueligt med Harven at kunne faae alle Jordklumperne i tu.

Hvad vil det sige? Skal man tromle før man saeer?

Man seer derfor paa adskillige Steder her i Landet, saavel som Udenlands, at man med en Træ-Rulle i Haanden slaaer dem i tu. Men dette er især ved en stor Aving et mæssommeligt Arbejde. Langt bedre og snarere fik man dette forrettet, naar man vilde lade sig gjøre en Tromle, som paa sine Steder er brugelig, nemlig: i alle Ting, som en ordentlig Tromle, Knubben omtrent 3 Alen lang og 3 Qvarteer i Gjennemsnit, allene at denne besættes rundt omkring med Jerntænder, som en Harve, 4 a 5 Tommer lange: hvilke, naar denne tunge Knub væltes omkring paa Jorden, ligesom man kjører en anden Tromle, nødvendig maae smulre alle Klumper. Men det forstaaer sig, at efter sliq en Tromlen maae Ageren nødvendig harves op igjen, før man saeer, da Jorden ellers vilde falde alt for tæt sammen.

§. 12.

I forrige Stykke blev sagt, at man i sandig og tørvet Jord skulde tromle sin Ager efter at den var saaet. Skal man da ikke gjøre det samme i leeret Jord?

Nej. I saadan Jord gjør Tromsen Gavn før man saaer, men Skade efter at man har saaet; thi Hensigten med at tromle Sæden er, at den løse Jord skal falde saa tæt til dens Rødder, at samme baade kan staae faste, og at de af Jorden kan komme til at suges deres Nærings-saft. Men dette behøver man i tung Jord ikke at gjøre sig nogen Umage for. Den falder nok af sig selv sammen og ofte alt for tæt. Men vil man endnu med Kunsten og slikt et tungt Verktøj, som en Tromle er, knue den sammen, falder den saa tæt at de fine Trævler af Rødderne ikke ere i Stand til at trænge sig derigjennem, altsaa ej kan udbrede sig i Jorden eller samle den halve Nærings-saft, som de ellers kunde. Men i en let Jord er det en anden Sag. Der behøves det i begge Henseender, og det forstaaer sig selv, at det da bør skee naar Sæden er kommet op, og Jorden er tør. Mange tromler vel og i atter en anden Hensigt, for at gjøre Agerens Overflade glat og jevn for Mejerens, men dette bør en retskaffen Landmand have gjort i Forvejen ved Agerens Bereedelse til Sæden. Thi man forestille sig en besaaet Ager, hvis Overflade ligger fuld af haarde Leer- og Jordklimper; naar Tromlen kommer herpaa, trykker den rigtig nok disse Klimper ned og gjør Ageren jevn; men hvem kan have saa urigtigt et Begreb om den spæde Sædespire, at han kan troe, at den kan komme op igjennem disse ned-

trykte

trykte Klimper? og følgelig jo maae indsee, at slig en Tromlen gjør mere Skade end Gavn. Men hvor Jorden er ikke alt for tung og leeret, kan Tromlen og bruges til at lufte en Ager i Steden for Harven i det Tilfælde, som i foregaaende 7de Stykke er omtalt.

10. Kapitel.

Om Sædens Meining, Binden, Hjemagen, Tærskning, og Bevaring i Laden og paa Losterne.

§. 1.

Naar den er moeden; thi det er Daarlighed at tænke, at den skal moednes paa Skaaren. Den tørres kun ind der, og bliver haard men ikke moednes; og det er en meget skadelig Maade, som endeel bruge at hugge den umoeden om, af Frygt, at for meget ellers skal falde af. Der falder dog noget af alligevel, og det, man faaer, er ufuldkomment i Kjernen, og især gjør stor Skade, naar det skal bruges til Sædeforn, da endeel deraf er gandske goldt, og det andet haver ingen Kraft til at give nogen fuldkommen Spire af sig, eller nære den tilbørlig. Man maae desaaarsag meje sin Sæd efter Haanden, som den moednes, snart Rug, snart Byg og snart Havre, og ikke tænke at ville meje hvert Slags af for sig selv, før man begyndte paa det andet; thi det, som er saacet paa een Dag moednes dog forskjellig efter Jordens Beskaffenhed og Agerens Beliggende.

§. 2.

Hvad er da det
 enfoldigste men-
 til lige sikkerste
 Kjendtegn paa,
 at en Ager er
 moeden nok?

Naar jeg tager Korn hist og her
 paa den, og ikke kan trykke nogen mel-
 agtig Saft ud deraf imellem Fingre-
 ne, men tvertimod kan bide den over
 uden at de lade sig knue flade. Men
 ved lige Moedenhed bor jeg tage Bygget først, efterdi
 det staaer meest Færd paa den Tid ved en indfaldende
 Væst at bryde Aret af, hvorved anseeligt tabes.

§. 3.

Hvad er en
 Mejer's Pligt
 ved sit Arbejde?

At hugge reent, ikke lade for lang
 en Stub blive staaende, og legge den
 afhugne Sæd reent paa skaar uden at
 sprede eller splitte den ad; men dertil behøves og, at
 hans Lee og Mejeredet maae være i god Stand.

§. 4.

Hvori bestaaer
 det?

At Leen maae være vel steenet
 inden han gaaer i Marken dermed, saa
 at den der ikke behøver andet end at stryges, og da
 bider godt; thi ellers sinkes de øvrige Mejere ved at
 bie efter ham. Mejeredet maae og være godt og
 stilles rigtig, saavel efter Leen som den Sæd man har
 at meje. Især kommer det meget an paa Gæsterne i
 samme. Disse maae sidde accurat lige mod Ryggen
 af Leen; thi staae de mere tilbage gribe de ind i mere
 af Sæden, end Leen kan affjere, og da til spilde rive
 Arene af. Men staaer de for meget frem ad, hindrer
 de Leen i at bide alle de fattede Straae over. Til
 lang og fuldvoxen Sæd behøves de højere og viidere
 ud.

udspændte, at den i Kastningen paa Skaaren ikke skal falde over den; men til smaa voxen og lav Sæd maade de sidde tættere sammen, da ellers endeel vil falde igjennem den.

§. 5.

Det sidste kan ikke vel gaae an, hvor der er meget Grønt og Ukrud, især Tidkler i Sæden, som da ej vel kunde gjennemtorres; men til den Ende først maade ligge paa Skaar. Hvor det ikke er, men Sæden er reen, var denne Maade meget god, saasom derved ikke saa meget af Axene falder af eller spildes, dog gjør man som oftest bedst i slige Ting at blive ved den blandt Høstfolkene selv brugelige Maade, undtagen man i Forvejen kan faae dem til at indsee, at en anden er bedre; thi skal de i sligt gjøre noget imod deres Villie, tabes gjerne mere derved for deres Laabeligheds eller Gjenstridigheds Skyld.

§. 6.

1) At der rises reent: hvortil udfordres en Rive med fuldkommen stort Hoved, og at Tænderne ikke sidder for vidt fra hinanden. 2) At man omgaaes Sæden det lemfældigste og værligste mueligt, og ikke for meget eller stærk tumler og kaster den enten ved Riven eller naar man skal binde den, hvorved mangfoldige Ax rises og brækkes af, som siden spildes, og 3) at naar den bæres til Trave-Hoben, dette da og skeer forsigtig, enten paa Hovedet eller opløstet i Hænderne fra

Jorden; thi at lade den slæbe hen af Stubben, som saa ofte skeer, er Synd; da meget Korn derved tabes, og ved alt Høste-Arbejdet er det en Pligt aldrig at træde paa Sædens Top, hvorved man ikkun modvillig ødelægger Kjernene, men altid at gaae ved Rod-Enden.

§. 7.

Maae man gjøre Baand af Sæden?

Nej, det er Synd; thi derved spildes mangfoldigt baade Korn og Tid. Men Baandene skal man i Forvejen have gjort af Flæe, grovt Moosføder eller sligt; thi i Høsten maae man, det meste mueligt er, søge at Arbejdet paa Ageren kan gaae for sig uden Ophold.

§. 8.

Hvad er at iagttage ved at sætte Trave-Hobene?

To Ting: 1) At de sættes paa Ryggen af Ageren, hvor der er højest og Affald for Vandet, om der skulle komme Regn. 2) At de sættes brav tætte og faste sammen, især med Toppen til hinanden, som i befrygtende ustadigt Vejr ligt og tildækkes med Oprivningen eller det saa kaldede Glod.

§. 9.

Hvad er ved Indtagningen at iagttage?

Adskillige Ting. 1) At den som stikker Regerne op paa Vognen gjør det forsigtig, deels at Baandene ikke løses, deels at han ikke slaaer dem med Magt imod Høsthaveerne, hvorved Axene og Kornet slaaes af. 2) At den der lægger, lægger Regerne faste og liige, samt binder Læstræet godt, saa at han ved Kjørseleu hver-

fen

fen skal tage Neger, eller velte, hvorved altid meget gaaer til spilde. 3) At Læffet ikke lægges for bredt, saa at det skal tage paa og slides af i Leede- eller Porte, og især at Negerne ikke hænge ned over Hjulene, som er skammelig at see paa. Endelig 4) at rive alt det løse af Læffet, før det kommer af Steden, og siden kjøre forsigtig med det, og aldrig om Kap med andre.

§. 10.

At Høstveiene vare godt gjorte i Stand og ingen Huller i den, som kunde forarsage Læffenes Omveltning, eller at Høstvognene skulde brydes i tu og faae Skade.

§. 11.

1) At der er vel gjort reent, hvor Læffet skal holde at stikkes af, og alle Creature holdes saa længe borte derfra.

2) At Negerne stikkes forsigtig af, saa Baandene ej gaaer i Stykker; thi det har sin store Nytte, saa vel imod Utojes Skjeren i Laden, som og ved Tærskningen, at Negerne ere heele, og ligge uden noget løst imellem tætte i Lag paa hinanden i Laden: hvilket derfor og 3) er en Pligt for den, som sætter, ej allene at sætte Stælen fast og tæt, men og siden at pakke alle Lagene vel tætte med Toppen sammen og Rod-Enden ud til Væggene; thi i saadan en vel tilpakked Lade kan Utojet ikke nær faae saa megen Magt, som hvor der er meget løst imellem, hvor det mageligt kan gaae i og gjøre deres Reede udi.

§. 12.

§. 12.

Men kan man ikke ved noget Middel bevare Sæden i Lade og Stakke for dette Utoej?

Ellersø at lægge paa Bunden og omkring ved Væggene er godt, da de ikke kan fordrage den Lugt. Men da endeel føres ind i Sæden selv af Marken, kan det ikke gandske hindre dem fra at komme i Laden. Hvor man ikke haver saa stor Høst, at man kan overkomme det, var det bedste Raad imellem hver Lag af Sæden at strø en god Deel Sand; thi indfinder Utojet sig da, render Sanden dem i Ørene, og de døer deraf.

§. 13.

Er noget videre at iagttage ved Laden førend man fører Sæden i den?

Ja, den maae nogen Tid før Høsten begynder, vel sejes og reengjøres, samt derpaa forskaffes al den Luft og Trefvind mueligt er, paa det at al Møgenhed og Fugtighed kan forsvinde, og inden da Sæden føres i den, bør den paa Bunden belægges med tør Salm eller tør Bregne, eller andet tørt, paa det at det underste Lag ej skal forderves, og trekke ond Lugt og Fugtighed baade til sig og Straaet.

§. 14.

Naar man ikke har fuldkommen Rum nok til sin Vøling, hvilket Slags maae man da helst sette i Stak, Hø eller Korn?

Kug allerhelst, thi den har langt Straae, og tørres snart igjen om den bliver vaad, derpaa kan og Vipperne bedst samles og bedækkes, og bliver end Rugstraaet af Fugtighed noget fordervet, saa kan det dog ligesuldt bruges ej allene til Strøelse, men og til Lag.

§. 15.

§. 15.

Først og fornemmelig at der tør-
 skes reent, og da dette næsten er umue-
 ligt før Kornet har udsvedet i Laden,
 saa burde der ej heller begyndes paa Arbejdet, før sligt
 er skeet, 4 a 5 Uger efter at det er fjort ind; thi hvor-
 ledes man imidlertid skal faae Sædekorn, har vi til-
 forn viist i 6te Kap. 8de Stykke; og fattedes man
 Fødekorn, burde man og paa lige Maade bære sig ad
 dermed, og i Vintertiden tørske disse Braatninger reent.
 Dernæst maae en Tærsker og iagttage, at naar han
 braater sit Underlag, maae han aldrig slaae saa stærk
 som siden, naar han slaaer i Halmen; thi ellers faaer
 mange af Kornene Skade, og bliver uduelige til Sæd,
 og i den Henseende var det at ønske, at det Byg, som
 skal være til Sædekorn, ej blev fjørnet; thi derved
 lenilæstes mange af Spirerne. Boghveden bør man
 ellers tørske allerførst, og saasnart man har faaet den
 ind, samt dernæst Bølgkornet, paa det at Foederet af
 begge Deele, som især er godt til Faar, kan blive
 luftet, da det ellers let vil mugne, og altsaa bliver
 udueligt.

§. 16.

At begge Deele bør skee det nøjag-
 tigste og bedste mueligt er; thi vel reen-
 gjort Sæd, finder altid, naar man vil
 sælge den, bedre Kjøber, end den stidne, og forderves
 ikke saa let, naar man vil gemme den.

Hvad er ved
 Kaffningen og
 Rensningen at
 iagttage?

§. 17.

§. 17.

Er ellers noget videre ved Sædens Bevaring paa Loftet at erindre?

Ja. Skjønt den er kommet vel reensgjort op, bør den dog ikke ligge for tyk i Banker, men alt imellemstunder ribes omkring ubi med en Trærive, og skulde man endda fornemme Støv, især i Rugen, bør den renses igjen paa Loftet, hvilket er meget godt strax i Foraaret at gjøre, at den ikke skal blive ouret, hvorved Brødet bliver slettere og ikke nær saa drøjt, som af ubeskadiget Sæd.

§. 18.

Men hvad skal man gjøre imod Korn-Orme, og de saa kaldte Klanderter, om de skulde indfinde sig i Sæden paa Loftet?

Skjønt dette er tvende adskillige Sorter, og der endnu gives det tredie Slags, der har Binger som en Blue, saa veed man dog, at Lugten saavel af Hesselbark som Hylleblade er dem alle imod og fordriver dem, hvorfor man ifkun stærk kan gnide Gulvet og alle Væggene omkring med friske Hylleblade, og stikke nogle af dem hist og her ind i Kornbankerne, som ikke maae ligge for tykke, eller og skjere endeel Hesselkæppe, som man siden kan bruge til Baand, flette dem og strabe nogle af dem, og lægge saavel Kæppene som den affrabede Bark i et Kar med Vand, og naar dette har staaet saa længe at Vandet deraf er bleven brunt, da toe Loftgulvet og Væggene med dette Vand og stænke noget deraf paa Kornbankene selv, som man siden desto flittigere kan røre om, at de ikke skal tage Skade af Fugtigheden, og man skal da see at Ormene forlader dem. Samme Kraft

Kraft skal efter adskillige i Tydskland gjorte Forsøg ogsaa den saa kaldte Penge-Urt (Nummularia) have, som voxer paa vore Agre. ¹

II. Kapitel.

Om Hoeslettens Fornødenhed, Engenes bedre Behandling, og Skiftning med Jorden.

§. 1.

So visselig er Hoesletten af en stor Betydenhed for en Bonde, og den, som ikke sørger for at have den god, kan aldrig vente at faae nogen flækkelig Avling af Sæd; thi Engen er og bliver altid Agerens Moder.

Er Hoesletten af saa stor Betydenhed, kan det ikke være en Bonde nok, eller i det mindste er det ikke det fornemste for ham, naar han avler god Sæd?

§. 2.

Det er let at begribe, thi skal Ageren give mig god Sæd, saa maae den baade have god Gjødning, og vel pløjes og behandles; begge Deele kan ikke skee uden at have et tilstrækkeligt Antal af Creature, og Creature i god Stand, og dette er igjen umueligt, med mindre man har godt Høe; thi foeres Creaturene til Sult med Halm, saa give de kun en mager og usel Gjødning, og har ikke heller Kræfter til at arbejde Jorden igjennem,

¹ Selskabet ønsker, at alt dette maas have sin Rigtighed. S.

nen, som den bør, og saa bliver alting slet. Derimod godt syndigt Høe holder Creaturene i Stand, saavel Kjøerne at give Melk til Huusholdningen, som Stude og Hestene til at forrette deres Arbejde, og det skaffer tillige feed og kraftig Bjødning, hvoraf et Læs er bedre end to af den magre.

§. 3.

Men man kan jo dog ikke tage mere Høe, end man har Engbund eller oure Agre til, og hvad begge Deele vil give?

Ja heri stikker just Fejlen, man lader sin Eng Nar efter andet forderve, og bidrager selv en stor Deel til Fordervelsen, men man vil ikke hjælpe den til rette igjen, eller sørge for at faae nogen nye.

§. 4.

Jeg seer da nok af dette Svar, at man skal kunde hjælpe paa sine Enge, at faae dem bedre, ja og at man skulde kunne anlegge nye Enge? Men førend jeg vil spørge derom, maae jeg først vide: hvorved forderves de gamle, og hvad Skyld kan en Ejer have deri?

En Eng kan forderves paa adskillige Maader: 1) Naar man lader Muldvarpe, Skuddene blive staaende, og ikke i Tide jevner dem ud, da derved bliver Myretuer. 2) Naar man lader Vand blive staaende paa dem om Vinteren, hvorved Bunden bliver suur, og begroet med Mos og slet magert Græs. 3) Naar man slaar den i uret Tid og paa uret Maade, og 4) naar man lader Creaturene baade for tidlig i Foraaret, og for sildig i Efteraaret gaae paa den, ej at tale om, naar man lader uringede Sviin komme der at roede, som enhver da nok selv begriber er skadeligt.

§. 5.

§. 5.

Naar Muldvarpe-Studdene behø-
rig bliver udjevne, ere de virkelig en
Forfriskning paa Engen, da de bestaaer
af den fineste Jord, og giver Græsrod-
derne nye Kræfter til at skyde; men
de udjevnes strax i Foraaret, saasnart
de saavel som Engen selv ere fuldkom-
men tørre, og de maae da udsprede
jevnt og tyndt, saa at de ikke nogen
Sted kommer til at ligge for tykke. Det
forstaaer sig, at man nogen Tid efter,
naar man skulde see endeel
flere nye opskudte, maae igjentaage dette
samme Arbejde. Hvor man ellers om
Foraaret setter sine Enge under
Bund, bliver man fra den Tid af frie
for disse Stud, og ligeledes hjælper
det endeel derimod, naar kun En-
gen er tør nok dertil, at man i Es-
teraar eller Foraar, om det ikke
paa begge Tider kan see, tromler
dem nogle Gange over.

At det er ska-
deligt at lade
Muldvarpe-
Studdene blive
staaende, kan jeg
nok begribe, men
kan der og blive
noget godt af den
Eng, hvorpaa
der ere mange
af disse, og naar
skal jeg jevne
dem ud?

§. 6.

Ja, det er en af de Ting, som
meest fordervor vore Enge; thi derved
bliver Bunden suur, og alle de fine og
bedste Græsrodde gaaer ud, og hvor
dette skeer, indfinder strax Mosset sig,
som just elsker Vandet og en suur Bund,
og det quæ-
ler alt mere og mere, hvad lidet af
godt Græs, der
endda kunde være tilbage.

Er det da der-
næst saa ska-
deligt at lade
Bund staae paa
Engen om Vin-
teren?

§. 7.

Hvad har da
en god Land-
mand herimod
at gjøre?

Han skal ved gode Grøfter trekke
Bandet og Fugtigheden fra sin Eng,
og leede det derhen, hvor Stedets Be-
skaffenhed viser ham, at det bedst kan faae Affald, og
der næst skal han paa en eller anden Maade, som siden
skal omtales, sørge for at faae Mossen af og Engen
forhjulpet til bedre og nye Græsarter.

§. 8.

Men om intet
Affald er, saa
Bandet kan lee-
des bort, hvad
da?

Saa graver man i Midten, eller
hvor der er sidest, et rundt Hul efter
Mossens Størrelse, saa stort og dybt,
at det kan tage mod alt Bandet, som
man da ved Grøfter leeder dertil, og saa kan endda
dette Hul for at være til nogen Nytte besættes med
Karudser eller anden Fisk.

§. 9.

Siig mig 3)
hvorkeds kan jeg
da ferderve En-
gen ved at slaae
den i Altide og
paa uret Maade?
Hvorledes
seer det?

Naar man idelig slaar den for
tidlig inden Græsfrøet bliver moedent;
thi det forstaaer sig, endeel Rødder døer
idelig ud af Velde, naar de har staaet
deres Tid. Kommer nu imidlertid intet
nyt Frøe i Jorden, som kan spire op
der igjen, saa indtager Mossen strax Pladsen, og lige-
ledes kan man gjøre Skade, naar man hugger alt for
nær ned i Bunden, og derved tager en Deel af Roden
bort med; thi falder da en stærk Heede paa, fortørres
den lettelig. Men endnu skadeligere er det, om man
slaar 2 Gange, og da gjør dette sidste Gang, da Roden
ej har saa mange Kræfter til at staae imod med.

§. 10.

§. 10.

Naar den almindelige røde Klevers Blomster begynder at visne; thi da har baade de fleste aarige Vexter deres Troe moedent, og Græsstraene ere endnu ikke for haarde, men har deres fulde Saft.

§. 11.

Det gjør megen Skade, saavel paa Græssets Vext, som paa Kreaturenes Sundhed. Men da vi et andet Sted faaer Lejlighed at tale derom, vil vi her allene erindre, at da Engene paa ommeldte tvende Tider almindelig ere bløde, saa skeer det ej allene at mangfoldige Græsrodde trædes ned i Bunden, hvor Hullet igjen løber fuldt med Vand, men endog en stor Deel optrædes, og bliver liggende oven paa Jorden og visner, og det eene med det andet gjør, at vore Enge omsider bliver saa slette, som de, desto værre! ere.

§. 12.

Nej langt fra; thi vel er det meget godt for Engen, at den i Tide forfriskes ved nye Jord af Muldvarpe, Skudene. Endnu mere, at intet Vand kommer til at staae paa den om Vinteren, og at den slaaes ret og i rette Tide, saa Rodderne baade kan blive friske, og der kan komme Frøe i Jorden til at give nye og friske Skud. Men lader man Kreaturene for sildig om

Naar er det da Tid at slaae?

Hvad Skade gjør det endelig 4) at man lader Kreaturene tidlig og sildig i Aaret gaae paa Engene?

Naar jeg da retter disse Fejl, saa mange som jeg kan; thi den 4de og sidste er det ikke mueligt, saa længe man ej har sin Jord for sig selv, har jeg da i Henseende til Høesletten og Græsningen gjort, hvad jeg burde?

Efteraaret og for tidlig om Foraaret træde dem ned, eller rykke dem op igjen, saa hjælper alt det forrige kun lidet: og om man endog i dette sidste Fald gjorde, hvad man kunde og burde, saa er dog en god Høeslet af saa stor Fornødenhed, at man endnu paa andre Maader bør see at hjælpe sine Enge til større Frugtbarhed, ja vel endog, som vi af Begyndelsen sagde, anlægge nogle nye.

§. 13.

Hvorledes kan jeg da endnu paa andre Maader besordre Engenes Frugtbarhed?

Dette kommer an paa Engenes Besskaffenhed, hvorefter man i Behandlingen bør rette sig. Er Bunden deri nogenledes haard og ikke svampig, da bør man om Efteraaret, inden Rattet Frostent for sterk begynner, tage Skjeret af sin Ploug, lade Langjernet vel forstaale og gjøre bras skarp, og da med dette bare Langjern ridse i den, ligesom man ordentlig vilde pløje den, kun at Skjeret er borte, og altsaa ingen Jord afkastes. Disse Ridsler eller Smit, som ere gjorte i den, hjælper den meget, at de suure Dunstier kan bortflyve: Mossen brækkes og løsnes, og de frugtbargjørende Deele af Luften trænger ind i Bunden. Men endnu mere, naar det er gjort, bør man gandske tyndt oversprede den med Gjødning, hvad Slags man har, naar der kun ikke er for meget frisk Straae derudi, og Torve-Affe eller anden Affe er og meget god dertil, og derpaa i Foraaret, saasnart det er blevet tørt nok dertil, lade Tromlen et Par Gange gaae over den, og derpaa ved den sædvanlige Rensning,

ning, som vi kalder at læse Enge, rive bort alt hvad der endnu af Gjødning eller andet maatte ligge i Klumper paa den, saa skal man see hvilken en prægtig og frugtbar Eng man derved skal bekomme.

§. 14.

Nej, man bier almindelig for længe dermed, thi dette burde gøres strax i Foraaret, saasnart Jorden var blevet optøet og tør; thi da er det, at Græsset haver sin største Kraft, til at styde, og altsaa burde da tages bort, hvad der ligger i Vejen for det, og hindrer dets Vext.

Læser man Engene hos os i rette Tid?

§. 15.

Naar sligt er, da ligger den og almindelig nedrig og er kold. Det beste jeg da kan gjøre til dens Forbedring, næst at skaffe Vandet Aflob fra den, som før er sagt, bestaaer deri, at jeg fører god grov Sand paa den om Efteraaret, eller rettere, naar Tiden vil tillade det, saasnart jeg har høstet den. Men dette Sand maae jeg ikke lægge tykkere end en Tomme paa, at det ikke skal quæle Græsrodderne. Dette ej allene opvarmer dem, men endog forhøjer Jordbunden, og efter et Par Aars Forløb kan jeg atter komme lige saa meget Sand paa igjen, og saasnart jeg da fornem at Bunden var blevet mere fast, gjorde jeg vel, om jeg reent plojede den op, da den vilde give mig ypperlig Sæd, og siden igjen Græs.

Men ifald Engbunden er løs og svampig, hvad skal jeg da gjøre?

§. 16.

Hvorledes skulde jeg da høre mig ad?

Man gjorde bedst, om man dertil vilde lade gjøre en Ploug med 3 Langjern, som kom til at sidde de tvende foran jevnfides, og det tredie bag ved midt imellem begge, saa at der omtrent var 3 Tommer Rum imellem hvert Jern, og da de alle 3 maae være vel forstaaede og skarpe, saa blev Grønsveren ved hver Fure skaaret i trende smalle Strimler, og altsaa desto bedre kunde forraadne. Saa dan en Ploug med 3de Langjern var og til det i 13de Stykke omtalte Brug desto bedre. Denne Pløjning forretter man nu i Esteraaret eller i tilkommende Foraar, da det neppe vil lade sig gjøre med Nytte at kunde pløje her igjen; thi kunde det skee, især paa tværs midt over de forrige Furer, var det godt, men hvis ikke, saaer man Boghvede deri, ligesom det er, og harver det bedste man kan. Herved bliver Grønsveren temmelig mærgjort, saa at man i Esteraaret kan komme til at pløje den igjen, som da, ifald det ikke er gjort om Foraaret, maae skee paa tværs: og ifald Grønsveren, som almindelig, endnu ikke fuldkommen er forraadnet, saaer man i næste Foraar atter engang Boghvede, og saasnart den er mejet, fører den bort paa et andet Stykke at rygges, da man strax fører gammel Gjødning ud paa Engen, pløjer den igjen, harver den saa jevn som mueligt, og besaaer den med gode Græs-Arter og Kvevfrøe blandet, og saasnart Jorden er nogenledes tør dertil, tromler den, da man saaledes saaer den bedste Eng igjen, som man vil ønske sig.

§. 17.

§. 17.

Jo visselig, og man kunde allerede naar den første Gang havde baaret Boghvede, saasfremt Grønsveren ikke da befandtes i alt for store Klumper eller uforraadnet, besaae den, om ikke i Esteraaret med Hvede, saa dog i Foraaaret enten med Hamp eller Byg, og

naar man derpaa havde gjødet, enten saae Hvede eller Byg endnu et Aar, før man besaaede den igjen med Græsfrøe til Eng: og det var en kostelig Sag for vore Jorder, naar man saaledes kunde komme i Brug at skifte med dem, at de 6 Aar vare Eng, og saa atter bleve opdrevene til Sædejorder, og naar de havde baaret Sæd i 6 Aar, og i det 5te vare blevene gjødede, saa atter lagt til Eng igjen, da vilde de ved denne Omskiftning give den rigeste baade Sæd og Høeslet.

Men kunde man ikke lade Engen et Aar Aars Tid endnu bære anden Sæd, førend man besaaede den med Græsfrøe?

§. 18.

Dertil skulde man igjen lade ligge af sin anden Sædejord; thi vi har jo sagt, at der skulde ske Omskiftning med Jorden.

Men imidlertid man saaledes bar sig ad med Engen, hvor skulde man da saae Høeslet fra?

§. 19.

Nej, det er langt fra ikke det samme som vovre Marker, thi der overlades Jorden til sig selv at bære hvad Græs den vil, og man udlægger almindelig dertil en mager udpidsket Ager, som

Saa var dette vel det samme, som vi ellers almindelig bruge, og kalder at ligge i oublevne Ager?

baade kun kan bære lidet, og det saare slet. Men her tillaver man Ageren saaledes, at den bærer godt Græs, og det i Mængde; thi man tager dertil en Ager, som er i god Gjødnings-*Stand*, eller og gjøder den forinden, og man saaer da de bedste og triveligste Græsarter i den, saa at man saaer godt, sundt og kraftigt Høe igjen.

§. 20.

Men skal man gjøde til Græs, det har man vel ikke Raad til, kan man faae noget til Korn-Sæden, det er godt saa?

Jeg vil ikke tale om, at jeg i Forvejen har sagt, at god Gjødning kommer efter godt Høe, og har man dette i Mængde, saa saaer man og desto mere af hiin, men naar man gjøder, som sagt, den Ager, man vil besaae med Græs og Foderurter, saa behøver man ikke at gjøde den igjen, naat man legger den til Sæd, da de forraadnede Foderurter og Græsrodde giver en virkelig Gjødning for den; thi i Begyndelsen behøves vel omtrent 6 Mar til en gammel mossegroet Eng, naar den bliver lagt til Sædeland, for at gjøre den god, og skikket igjen til Eng. Men naar man først er kommet i Drift med denne Omstiftning bør Omvexlingen skee hvert sjerde Mar, hvorved man i Henseende til den røde Klevers Natur har den bedste Fordeel. Men hvorledes saavel dette skal skee, saa og hvilke der ere de bedste Græsarter og Foderurter, man dertil bør vælge, og hvorledes man skal saae og omgaaes samme, derom vil vi handle i næste Kapitel for sig selv.

12. Kapitel.

Om bedste Foder-Urter og Græsarter at faae, og især om Kleversæden, hvorledes man dermed ved Omverling med sine Jorder til Sæd og Hoeslet bør bære sig ad.

§. 1.

So vist er der en stor Forskjel paa Græsarter og Urter; thi foruden at adskillige ere meget skadelige for visse Slags Creature, saa ere der andre, som formedelst deres Skarphed, ringe Nærings-Safter og mueligt vidrige Smag eller Lugt gandske af Creaturene foragtes og ikke rores uden af yderste Sult, og folgelig er det en Landmand meget fordeelagtigt at lægge Bind paa gode Slags heraf.

Er der nogen Forskjel paa Græs, og naar vi har vore Eng og andre Agre kun vel bevoerne, kan det da ikke være lige meget med hvad det er?

§. 2.

De maae 1) være nærende, funde og af en behagelig Smag for Creaturet. 2) Maae de kunne fordrage vores Luft og Himmelegn, thi ellers kunde de ikke nytte os meget. 3) Maae de kunne være flere Aar i Rad, eller dog i Mangel deraf faae sig selv. 4) Maae de kunne komme nogenledes frem i al Slags Jord uden stærk Gjødning, og 5) ikke alt for meget udsuge Jorden.

Hvad har jeg da fornemmelig at see paa ved at vælge disse, og hvad Egenskaber bør de have?

§. 3.

Hvorledes
faaer jeg saadanne, og var det
da ikke bedst at
jeg samler hvad
Frøe der falder
af, naar jeg kjør
høe ind, og saaar
det?

For det første kunde man vel gøre dette, men da vore Enge og ovre Agre for nærværende Tid har en Blanding baade af gode og slette Urter, og vel meest af de sidste, saa følger og naturligt at man fik meest Frøe af dem, men man maatte baade selv og ved Hyrder, hvor de holdes, lade give Agt paa, hvilke Urter Kreaturet fornemmelig aad, især naar man vilde prøve at lade dem først æde sig mætte hjemme, før man jog dem ud, af saadanne Urter og Græsarter skulde man da samle sig Frøe, hver Slags for sig, og enten i Haven, eller et indhegnet lidet Stykke Jord udsaae samme, hvor det kunde blive staaende i Fred at bære sit Frøe til Fuldkommenhed, da man i en Sædemark atter kunde besaae et større Stykke deraf, og inden kort Tid saae Frøe deraf i Mængde, og saaledes være i Stand til at besaae sine Græsagre eller Enge med lutter trivelige og gode Slags.

§. 4.

Men ere der ikke og adskillige Slags udenlandske Foderurter, som man gjør meget Bæsen af at dyrke?

Jo, men af dem alle er der ingen der har saa sikker og oversflødig en Nytte for os, som den vilde røde spanske Klee, hvilken man før en taalelig Priis kan faae fra Femern, ja og fra Fyen, hvor man nu i nogen Tid med stor Nytte har lagt sig efter den, og man kan faae den enten i en Jord eene for sig selv, eller og blandet med andre gode Græsarter.

§. 5.

§. 5.

Ja vist kan man; thi ald den Skade man raaber paa, at en Hest æder sig blind deri, og et Dvægs-Hoved for, æder sig, at det kan revne, skeer allene ved Uforsigtighed, om man vilde slippe en Hest eller et Hoved paa en heel Kleverager, som de vilde æde, for den var gaaet i Blomster, og saa lade dem drikke oven paa. Men hvem var vel saa taablig paa sit eget Gavn at ville slippe Creature paa en besaaet Kleverager, inden den var afmejet, thi derefter kunde det skee uden al Fare? Ligeledes maae man ej heller foere med reen Klever, før den har været i Blomster, men blande den med andet Høe eller Halm, og ej heller give strax at drikke oven paa; men naar den har været i Blomster, eller man mejer den anden Gang, da kan man uden al Fare ej allene foere med den bar, men endog feede og faae de prægtigste Staldstude derved, ja man har Marsag at tvivle, om der er noget bedre og triveligere Foder til for Svinene end grøn Klever, da den gjør dem næsten samme Nytte som reen Sæd, naar man vil føde dem dermed, men til at feedes bør de have en Blanding af andre Ting med; thi ellers bliver Flekket guulagtig.

§. 6.

Jeg udvælger dertil en Ager eller et Stykke Jord, som i det højest 2 Aar tilforn; men bedre er det, naar det næste Aar har faaet Gjødning; og vil

Kan man da og foere med denne Klever uden Skade for Creaturene; og hvorledes bør man sig ad dermed?

Hvorledes skal jeg da bære mig ud, naar jeg vil faae denne Klever eene?

jeg

jeg da saae den i Efterhøst, som er bedst, maae jeg mage det saaledes, at det kan skee sidst i August eller først i September, at den endnu i det milde Vejr kan flyde op, og bedække Jorden før Frostens kommer. Ageren dertil maae jeg have plojet vel smaae og flær, og harvet den gandske fiin, inden jeg saae. Udsæden maae ikke skee saa tynd, som man almindelig foregi-
 ver, thi saa bliver der bare Pletter, hvor Ukrudtet strax indfinder sig og tager Overhaand; dog maae den ej heller saaes for tyk. Hvor $\frac{2}{3}$ Tønde Rug kan saaes, der bør man saae 1 Hjerdingkar Klexerfrøe, saa bliver det ret til pas: og denne Udsæd forretter man bedst med 3 Fingre at udkaste det bare Frøe; thi ald Bland-
 ding med Jord, Sand og slikt er til ingen Nytte, og kan aldrig give nogen lige eller jevn Sæd, da det er umueligt at gjøre Blandingen saa akkurat, at der jo bliver mere Frøe i en Nævesfuld end i en anden. Naar man da saaledes har saaeet, bør man, i Steden for at harve, lade en Tromle engang gaae over Ageren, med mindre der i det samme skulde falde en god Regn, hvilken da noksom bringer Jord paa Sæden, saa at intet videre behøves i den Henseende at gjøre.

Vil man derimod saae sin Klexer i Foraaret, saa vinter-plojer man den dertil bestemte Ager, som og maae være i god Gjødning-
 Stand. Om Foraaret derpaa, naar Jorden er vel flirket dertil, plojer man den atter med meget smalle Furer og saae en Bland-
 ding af Havre og Vikker, ikke fuldt saa tykt, som man ellers paa et lige Stykke kunde saae, harver saa dette Blandkorn vel ned, og naar slikt er skeet, saae
 man

man der oven paa sin Klexer i samme Forhold med Jorden, som oven for er meldt, og er Jorden i Forvejen vel siin harvet, behøver man hverken ved denne eller Esteraars-Sæden at tromle eller gjøre noget andet ved den. Naar da Vikkerne og Havren ere voxne omtrent $\frac{1}{2}$ Alen oven for Jorden, lader man dem hugge af ikke for tæt neden ved, og bruger dem til at foere med; thi lader man dem staae længere, qvæler de endeel af Klexeren. Naar de atter ere voxne saa højt igjen, maae man paa nye lade dem staae af til samme Brug, og finder da almindelig Klexerblade derimellem, og efter den Tid tager samme saaledes Overhaand, at man tredie Gang hen i Sommeren høster bare Klexer, saavel som og siden de følgende Aar. Men Vikkerne og Havren allene saaes med for at give den i sin spæde Væxt Lye for de tørre Foraars Vinde og Solens Heede.

§. 7.

Saa snart den er gaaet i Blomster. Men den Klexer, som er saaet i Esteraaret, Det er den bedste og sikkerste Tid, men man tager sig i Aigt ikke at meje den af for nær ved Jorden, at Roden ej af Varme skal tage Skade, da den staaer ene og har ingen Lye. naar skal den mejes?

§. 8.

Det kommer an paa Aarets Betskaffenhed, og hvorledes Væxten derefter bliver, saa vil Mejningen og kunne skee enten 2 eller 3 Gange. Men man mager at den ikke foretages for langt ud paa Esteraaret, da Klexer-Planterne der
Hvor ofte kan man meje den?
ved

ved vilde tage Skade af Frosten om Vinteren, med mindre man vilde strø lidet Hesse-Sjødning tyndt over den, naar Kulden begyndte at indfinde sig.

§. 9.

Men naar man vil saae andre Græs-Arter tillige med Kleverne, hvorledes bør man sig da ad?

Jord og alting maae tillaves lige som tilforn er sagt, og naar den da er tilbørlig i Stand om Foraaret; saaer man enten gandske tynd Havre, det halve imod hvad der ellers kunde saaes i Jorden, eller og man bier længere til Bygsæden kommer, og da i lige Forhold besaaer Stykket med Byg, harver det vel til, og strax, saasnart dette er skeet, saaer sit Klever og Græsfrøe, som man har blandet sammen, deroven paa, og i Steden for man tilforn havde til $\frac{1}{2}$ Tonde Rugs Jord et Fjerdingkar Klever, saaer man nu et Fjerdingkar af Græsfrøet og $\frac{1}{2}$ Fjerdingkar Klever; Saa længe man seer at Havren eller Bygget, hvilken af Deelene man har saaet i Stykket, bliver staaende overende, kan man kun gjerne lade det staae og groe, ja lige til det er moedent; men saa snart man mærker at det vil gaae overende og legge sig, bør det strax hugges af og føres bort, thi ellers qvæler det Kleveren og Græsverten.

§. 10.

Hvilken af disse tvende Maader er nu bedst, enetn at saae Kleveren eene, eller og blandet med andre Græsarter?

Det kommer i) an paa, hvad Brug jeg har bestemt den til. Vil jeg foere grønt med den paa Stalden, er det bedst at saae Kleveren eene; thi den lader sig dertil med Fordeel tiere slaae af. Men vil jeg have det til Høe, gjør jeg

not

nok saa godt at blande den, thi da hugger jeg den ei tiere om, end Græsarterne og kan taale, 2 eller 3 Gange, og jeg kan da meget bedre faae den til at tørres, end naar den seede og saftige Klever er eene. 2) Kommer det og an paa, hvorledes jeg har bestemt Skiftningen med Jorden. Saaer jeg den paa et Stykke, som jeg kun vil skal bære den i 3 Aar, og derefter pløjes om til Sæd; saa kan jeg gjøre hvilken af Deelene jeg vil, dog jo mere jeg da saaer af Kleveren, jo bedre bliver Jorden mig i alle Henseender til det tilkommende Brug; thi Kleveren dæmper ej allene bedst Nøakrødderne og andet Ukrud, men dens Rødder og affaldne Blade gjøder og Jorden meget bedre. Derimod vil jeg bruge Jorden i længere Tid til Høebund, gjør jeg bedst at faae Blanding; thi Kleverens Rødder raadner bort med det tredie Aar, da de fleste af de andre Græsarter varer længere, og jeg behøver da allene ved sidste Afmeining i det tredie Aar at strøe lidet Kleverfrø omkring iblandt Stubben, sølgelig sees, at naar man vil forbedre en Eng, som man paa behørig Maade har leedet Vandet og den overflødige Fugtighed fra, og man vil at skulle blive liggende som Eng i længere Tid end 3 Aar, at man da gjør allerbedst at faae deri det blandede Frø.

§. II.

Ja, det forstaaer sig selv. Det første Aar en Alger paa en af disse Maader er besaaet, maae der ligesaa lidet komme Creature paa den, som paa een med anden Sæd tillavet Jord,

Men gjøre Creaturene ikke disse Kleveragre Skade, naar de kommer i Marken?

ej hel

ej heller siden om Foraar eller Sommer, førend man har afwejet Kleeer 1 eller 2 Gange, ligesom man vil have meget Høe deraf. Siden kan man endda lade Dvæget, men aldrig Saar eller Eviin, komme paa den til en meget god Eftergræsning; dog at man ikke lader dette vaere for langt ud paa Esteraaret, naar Jorden bliver vaad og blød, thi saa gjør det og Skade. Derfor passer ikkun denne Behandling sig, hvor man enten foerer sine Creature Sommer og Winter paa Stalden, eller er ude af Felledskab, saa man kan inddeele sin Jord, som man vil, og derefter paa bedste Maade behandle den. Hvor sligt ikke er, kan man ej komme videre med Kleeerbeyten, end aarlig see at forbedre sine Græsmarker lidet derved, og det kan endda ikke skee uden man vil see at rette nogle af de groveste Fejsl, som endnu ved Felledskabet gaaer i svang, og indføre en bedre Mark- og Landvæsens Politie, end den nærværende er, og til den Ende vil vi i det følgende Kapitel handle noget videre om disse Materier.

13. Kapitel.

Om Felledskabets Skadelighed, Raad og Forslag derimod, deels ved Stald-Føring, deels og ved en forbedret Politie og Orden i Mark- og Landvæsenet.

§. 1.

Er Felledskab
saa skadeligt,
som man almu-

So visselig er Felledskabet skadeligt,
og hindrer alle nyttige Indretninger

ger og Forbedringer i Land-Væsenet; delig raaber det
 saa det var i alle Henseender meget ud for, og var
 godt, at man var ude af det, thi saa det vel godt, om
 kunde en Mand pløje sin Jord baade man var ude
 til Klexer-Vært og Sæd, naar og saa deraf, og havde
 tit, som han fandt det godt, frede den, saa sin Jord for sig
 gjordes, saa og høste, naar beqvem Tid var, og selv?
 faae Ord at sige, behandle sin Jord og sine Creature,
 saaledes som han saae, at det var til bedste og største
 Nytte for ham, uden at være bunden til hans Bye-
 mænds ofte urimelige Bedtægter.

§. 2.

Jo, men det fornemteste Raad, Men kunde dog
 som man paa adskillige Steder uden ikke, foruden just
 lands med stor Nytte i denne Henseende at ophæve Fel-
 har betjent sig af, er den tilforn om ledskabet, en
 meldte Staldføring for Heste og Qvæg, Deel af de U-
 og en liden affkildt Markes Indretning bekvemmelighe-
 for smaae Creature, hvor de kunde gaae der, som nu sthder
 i; thi skeete det, saa kunde enhver Mand, deraf, paa nogen
 ligesaa fuldkommen som om Felledska Maade raades
 bet virkelig var ophævet, pløje, gjøde Bod paa, saa at
 og behandle saavel sin Ager som Eng i en flittig og for-
 de andre 3de Marker i rette Tid, og nustrig Bønde
 paa saadan Maade, som han bedst saa kunde komme til
 at dyrke baade
 sin Ager og Eng
 bedre, end det
 efter nærværen-
 de Forsætning er
 mueligt? ¹

R

vel

¹ En sikker Maade at forbedre Jordbruget her i Landet, endog hvor Felledskabet ikke ophæves, er: at inddeele en heel Byes Jorder i flere Marker, 9-10-11, som i Holsteen. Dette giver Ljlighed til mange Fordeele, saasom: Klexer-Værts, Græsningens Forbedring, Jordens Rensning m.m., som Erfaring allerede har viist paa mange Steder her til Lands, hvor denne Indretning er iverksat. S.

bel for nærværende, som tilkommende Tid kunde vente at have Nytte og Gavn af den.

§. 3.

Men Staldforing, det vil jo sigge at fore sine Creature paa Stalden ligesaa vel om Sommeren som om Vinteren, hvorledes vilde det kunde gaae an?

er besværlig nok, men og ved saa mange andre Fordeele, som flyder af Staldforingen.

§. 4.

Slig mig da, inden vi gaar videre, nogle af disse, at jeg kan see, om det og er Umagen værd at tænke videre paa den Sag?

at have nødig at lade nogen ligge i Felled, som jeg nu maae til Skade for min Sæd og Hæset, da det ene Mars Hvile, som nu gives Jorden, hverken hjælper den fra eller til. Men herved kan jeg komme til at skifte rigtig med Jorden, og lade den, som skal kun bære mig Græs, ligge sin tilbørlige Tid, og drive den anden saaledes som jeg finder bedst tjenligt med Plojning og Gjødning paa de rette Marsens Tider; saa den kan give mig næsten dobbelt Sæd imod nu. 3) Beholder jeg mine Creature i dobbelt saa god Stand som nu,

og har meget mere Nytte af dem, baade Hestene til at arbejde, og Kjøerne til at give mig langt mere Melk og Smør; thi det maae jo let falde enhver i Minde, som seer vores usle og elendige Fellede og det Brimmelmel, som der gaaer paa af alle Slags Creature blant hinanden, at det er umueligt, at disse kan mere end til yderste Gult opholde Creaturene ved Livet, men langt fra ikke give dem enten Kræfter til at arbejde, eller den fornødne Røring til at malke af, i Ligning imod naar de paa Stalden kan faae deres ordentlige Foder, saa meget som de kan æde; og legger vi hertil den Plage disse arme Creature paa Marken maae udstaae om Sommeren af Fluer, Bræmser og Heeden, og ud paa Efteraaret af Mattekulde og Uvejr; saa synes de paa Stalden at leve et lykkeligt Liv imod disse: og hvad er rimeligere, end at de da og gjøre deres Ejere bedre Gavn? De som i lang Tid har forsøgt denne Staldføring forsikrer, at en Koe derved giver mere end 4re dobbelt saa megen Melk som før paa en maadelig Græsmark. 4) Faaer jeg derved mere end dobbelt saa megen Gjødning som tilforn, og langt kraftigere af det feede Klover og Græs, end den tørre Halm om Vinteren, saa jeg derved kan holde min Jord i Stand baade til at give Sæd og Foderurter. 5) Forebygger jeg derved megen Sygdom hos mine Creature, som de nødvendig i et usundt taaget For og Efteraar maae sanke paa Marken. Ja man har al rimelig Marsag at troe, at om den graserende Dvæghge indfandt sig i Nær værelsen, den da ikke saa stærk skulde kunne udbrede sig ved Staldføringen, som naar Dvæget gif frit paa

Marken. 6) Var dette og et herligt Middel til at befordre Stovenes Silvert, som enhver let begriber, hvor meget de hindres ved Kreaturenes Gang i samme, som forvolder, at man ikke uden ved Indhegning og stor Bekostning kan befordre den paa den naturligste og bedste Maade, som altid er ved Saaening, og endelig 7) kunde herved mange Overdreve, som nu for en selseds Bræsgangs Skyld ligger nesten unyttig hen, bevoxte med Krat og fulde af Muldvarpe-Skud og Myretuer, desles ud imellem de deri Deelhavende, og blive til nyttige Sæde- og Klevermarker.

§. 5.

Det lader rigtig til, at der var megen Nytte ved denne Staldsoring, men siig mig, hvor skulde man faae alt det Foder fra, som skulde føres grønt om Sommeren, og som hœe i Vinteren?

Derfor skulde man legge Vind paa at faae saadanne Ting, som baade voxer hastig, og ofte kunde taale at mejes af, som fornemmelig den røde Klever, vi har talt om, og mange andre, hvori blant vi især vil anføre de hvide Beeder, et Slags, som man ofte faaer iblant de røde Beeder, og skyder mangfoldige og meget næresulde Blade foruden Roden selv, som især naar den er kogt, er et ypperligt Foder for alle Kreature. Ej at tale om alle Slags Kaalsarter, grøn Havre, grøn Boghvede og flere Ting, som man kunde betjene sig af, indtil man kommer i Drift med Klever-Avlen, da den siden tillige med Engene, som nu bleve fredede, rigelig vilde levere det fornødne, især naar man agter, at man ved denne bedre Behandling ej heller behøvede at holde saa mange Kreature, da en

da en Koe nu var lige saa god, som 4re før, og naaar man vilde begynde med Indretningen, maatte man ej heller begynde med alt sit Kreatur paa engang, men kun nogle Stykker først, til man alt meer og meer kom i Gang dermed.

§. 6.

At Dvæget ikke faaer ondt af at staae inde, naar det faaer tilbørlig Rygt med Væde, Drikke, Strøelse og Reengjørelse, det beviser Brændeviinsmændene med deres Køer. Desuden bær det Dvæg, som fores paa Stalden, et Par Gange om Dagen drives til Vands, og da kan man endda ved den Lejlighed lade det gaae en Times Tid eller mere i Gaarden, for at røre sig, og tage frisk Luft, som man desuden og giver det i Fæhuset ved at lade Dørrerne om Dagen staae aabne. Men det forstaaer sig, at denne Indretning ikke kan finde Sted, uden hvor en heel Bye, som har sine Marker afsukte fra paagrændsende Byer, bliver eenig om at sette den i Verk. En Mand, som ejer sine Jorder eene for sig selv og kan faae det fornødne Tjenestefolk, som ellers gjerne vil sætte sig sig mod alt nyt, er højlig at fortænke, naar han ikke benytter sig af denne Maade, som inden kort Tid vilde skaffe ham anseelige Fordeele, og formedelsf den bedre Behandling med hans Jord sette ham næsten uden for ald Frygt af Misvæxt, endog i temmelig vanskelige Yaringer.

§. 7.

Er der da ingen anden Raad til Græsningens og Høe-Åvlens Forbedring, end enten Felledsaabers Ophævelse eller Staldforringen?

Gandske tilstrekkelige ikke. Men nogle Hjælpemidler, at det ikke skal blive saa gandske usfelt og slet, som det for nærværende Tid er, fornemmelig i Sjælland, kan vel gives, nemlig: 1) At hver Bye dog skulde have sine Marker indhegnede for sig selv. 2) At Rugmarken skulde være lukket og fredet for alle Slags Kreature i det seeneſte fra 15 October. 3) At ingen Slags Kreature maatte om Foraaret slippes i Felleden før 1 Maj i det allertidligſte, og fra den Tid af Bygmarken at være fuldkommen fredet og fri for Kreature. 4) At enhver Mand skulde forbindes aarlig at ſaae 1 Pund hvidt og $\frac{1}{4}$ Pund rødt Kleverfrøe, for hver Tønde Hartkorn, han ſtaaer for, oven paa Sæden i den Mark, ſom Aaret efter ſkulde ligge til Felled. 5) Abſolute ingen Sviin at taales nogenſinde i Markerne, uden de forſvarlig vare ringede, eller bedre, naar hver Bye vilde afluſke en liden Mark for ſmaa Kreature: Faar, Sviin og Gjes, hvor de uden at komme i den rette Græsmark, ſkulde gaae. 6) Alle Mænd i enhver Bye at forbindes til, naar de fornødne Dvæg-Bandin-ger i enhver Mark ere undtagne, at udgrave alle ſuure Moſer, og naar ſamme vare deelte efter Hartkornet, da hver Mand at opploje ſit Stykke efter det, ſom her oven for er lært i den Materie, og beſaae det med godt Græs og hvidt Kleverfrøe, ſom taaler mere vaad Jord end det røde, og ſtedſe holde Vandgrøfterne oprensede og i Stand til at aſtede Vandet. 7) Ingen Hunsmand

tilla-

tillades at have mere end 5 Aar og en Gaas med sine Unger paa Felleden, om smaae Creature endelig skulde gaae der med; thi hvad Skade Huusmændenes Creature gjøre Bonden baade i en og anden Henseende, er mere, end almindelig og i en Hast indsees. 8) Ingen burde tøje uden paa sit eget enten paa vore Agre eller Stub, og det med forsvarlig Tøjer og Tøjerpæle, som af samtlige Byemænd burde synes, førend de bleve brugte, og alle Dreng og Piger, som passe Tøje-Kræft, skulle være af Marken, saa snart Solen var gaaet ned, og ej komme der om Morgen for paa en almindelig fastsat Tid; thi ved de Skjelmstykker, som ellers i denne Post gaaer i Svang fornærmes den flittigste Bønde meest, som har lavet sine Ting bedst, og maae om Nattetide lade sine bedste Agre afæde af uberechtigedes Creature. Og endelig at forbigaae adskillige andre Ting, vilde det 9) være overmaade gavnligt, om enhver Bye kunde foreenes om at deele sine Marker tvært over, og i Steden for 3 saaledes at faae 6, hvorved det kunde skee, at hver Mark kunde komme til at ligge til Græsning i 3 Aar, og da saaledes baade Græsset at kunne slaae Rødder og udbrede sig, og Jorden faae Kræfter igjen til at bære Sæd; thi den sunde Fornuft kan lettelig overbevise enhver, hvor umueligt det er, at Græsset kan komme til nogen ret Væxt paa et Aar, og ligeledes at den Sædejord, som ikke faaer Gjødning, skulde ved et Aars Hvile kunne faae Kræfter nok til at bære Sæd strax igjen. Hvo der ikke i den unaturlige Indretning, som vi i denne Post hidtil bruger med vore Marker, kan see Grunden til vores usle Bønder-Fel-

der og maadelige Kornmarker, maae reent lukke Djnene for alle fornuftige Betragtninger.

§. 8.

Men sig mig, hvorfor maatte ikke Svinene komme uringede paa Fjelleden, og kunde de vel bygge sig da især strax i Foraaret, naar de ej kunde rode?

At Svinene med deres Noden forderver saavel Engene som Fjellederne, og altsaa gjøre mere Skade paa Græsningen og Hæsletten, end de selv ere værd, indseer virkelig enhver fornuftig Bonde selv; men de kunde endda i Begyndelsen af Foraaret og indtil 1ste Maj gaae i Bygmarken, hvor de fornemmelig vilde opholde sig paa de vinterlagte Agre og altsaa ingen Skade gjøre. Ellers var det at ønske, at Bønderne i Sjælland ej lagde saa mange til af dette Slags, som de gjøre. I Fyen seer man hos hver Bonde kun nogle faae Stykker, som han fra Majdag meest føder hjemme, og undertiden sætter i Løjer paa Marken; men et af hans er da og saa godt som 4 til 5 af de almindelige Bondesviin i Sjælland, hvor man seer noget usselt forpurket Løj, som ødelegger for Bonden i Mark og Eng, saavel som om Vinteren hjemme, mere end de 2 Gange ere værd.

§. 9.

Men hvorfor maatte ingen Creature komme paa Fjelleden for den første Maj, er det ogsaa skadeligt?

Ja, det er en af de Voster, som allermeest ej allene forderver Markerne og Græsningen, men endog Creaturene, og følgelig lægger Bonden og Landmanden selv Nar efter Nar øde. Thi 1) seer jo enhver lettelig, at den Fjelled eller Græs-

mark,

mark, hvor man fra allerførste Foraarets Begyndelse slipper Creaturene paa, aldrig kan komme i nogen ret nærende Tilstand; thi det første et Græsstraae oppi-
 øer af Jorden, bides det strax af. Den Saft, som var kommet deri, til at skulle drive det frem til sin Bext, flyder derved endeel bort af, og endeel storkner. Plan-
 ten har ved Biddet faaet et Saar, som i det raae Be-
 r, der følger med den Aarets Tid, ikke saa let kan læges. Her staaer heele Marken som i en Sygdom, der stedse fornyes, indtil endelig Sommerens Varme an-
 falder den i sin blottede Tilstand, og da frit trænger igjennem den øverste Jordkorpe, og udtørre de Væd-
 sker, som Rødderne skulle have at trække af. Følge-
 lig ere vore Fellede skaldede, og bliver skaldede, saa vi om Sommeren neppe seer Grønt paa dem. Men sparede vi dem i deres første Spædhed; da kunde Græs-
 Planterne komme til at beholde deres første Saft, og derved udbrede sig baade i og over Jorden; saa var den paafølgende Varme dem siden til Gavn og ikke til Skade, som nu, og den sunde Fornuft kan sige enhver, hvor meget mere Forslag til Mættelse for Creaturet, der da var i et fuldvokset Græsstraae, frem for nu i en tynd Spire, hvoraf 1000 Stykker, som saaledes spæde afbides, ikke fylder eller mætter saa meget som 20 fuldvorne. Dernæst er og 2) sli-
 g en spæd Græsning skadelig for Creaturene sels. Jeg vil ikke tale om, at man har Marsag til at troe, at den første Saft, som drives op fra Rødderne, og skalde befordre Gressets Bext, er alt for geistig, og har noget saa sterkt og skarpt i sig, at Creaturene endog har ondt deraf;

deraf; men dette er vist, at der findes adskillige Slags
 Vexter og Urter blandt Græsset, som et Slags Krea-
 ture kan trives og har godt af, og et andet Slags kan
 blive syge, ja døe af, og ligesaa vist er det, at de Krea-
 ture, som disse ere skadelige for, slyer dem, naar de
 ere vorne, og dunster deres Lugt fra sig, men tværtimod
 æder dem, naar de enten ere spæde og ukjendelige for
 dem, eller og naar Mangel paa andet godt Græs, saa-
 som i Begyndelsen af Foraaret, nøder dem til at stille
 Sulten med hvad de kan faae. Saavel de Svenske
 som Engelske har seet mange Prover herpaa med Vand-
 Skarntyden, som for Hornqvæget er saa meget skade-
 lig, og det samme er agtet her med den store Skov-
 Rams, saa at en Landmand gjør sig i adskillige Henseen-
 der stor Skade ved at slippe for tidlig paa Græs. Kunde
 vi holde vore Kreature inde til midt eller sidst i Maj,
 vilde det ej allene gjøre vor Græsgang god, men endog
 befrie Kreaturet selv for mange Slags Sygdomme.

§. 10.

Der blev og
 sagt i 7de Styk-
 ke, at hver Mand
 skulde aarligen
 faae noget rodt
 og noget hvidt
 Kleversroe oven
 paa Gæden i den
 Mark, som næste
 Aar skulde ligge
 til Fædd: hvor-
 ledes skulde det
 ske, og hvad
 Gavn skulde det
 gjøre?

Dertil skulde han aarlig udvælge
 sine bedste Jorder, og var det nu en
 Rugager, da skulde han sidst i Foraaret,
 naar Nattefrosten havde ophørt, og især
 paa en Tid, naar han kunde see, at det
 tegnede til Regn strax efter, blande det
 hvide og røde Frø sammen, og da
 gandske tyndt med 3 Fingere faae det
 ud oven paa Rugen, da det i Skyggen
 under denne slaaer Rødder og begynder
 at spire, saa at man kan see det, naar

man

man mejer Rugen. Men derefter voxer det bedre, og breder sig ud, saa at Stykket neste Aar efter staaer som den grønneste Eng, og altsaa giver en ypperlig Græsning for Creaturene: men vælger jeg et Byg- eller godt Havrestykke dertil, saa saaer jeg det først, som tilforn er lært, naar jeg har fuldt afharvet Stykket efter Kornsåden. Dette bruger man almindelig i Fyen, og desaaarsag seer man der deres Græsmarker til Bønder-Byerne, som de bedste Hovmarker her i Landet.

14. Kapitel.

Om at sette Engene under Vand, samt om
Høets videre Behandling.

§. 1.

So, hvor Engens Beliggenhed, Jordbundens Beskaffenhed i samme, og Vandets Natur, som man vil lade gaae over dem, tillader det, er det en meget nyttig Sag og giver baade meer og bedre Græs end ellers, naar man bær sig ret ad dermed.

Kunde man ikke ogsaa have Gavn af at sette sine Enge under Vand?

§. 2.

Det forstaaer sig, at 1) maae Engen ligge saaledes, at man i Nærvaarelse derved enten har Vand, eller ved at grave en Dam kan ved Tiløb fra højere Steder faae samlet Vand, som man baade kan lade gaae over den, og tillige give Afløb, for at lede det

Sig mig da, hvorledes skal baade Engen ligge, og Jordbunden i samme, samt Vandet være beskaffen, naar det skal see med Nytte?

fra

fra Engen igjen. 2) Hvad Jordbundens Beskaffenhed i Engen angaaer, da maae man see efter, at den ikke nogle Sommer under Jordskorpen bestaaer af en tæt Leer; thi i saa Fald er det skadeligt at lade Vand gaae over den, saasom det da kun vilde gjøre den mere suur, og endelig 3) hvad Vandet selv angaaer, da maae det ikke være mineralist, det er at sige, være samlet paa saadanne Steder, hvor Jorden indeholder Ertz i sig, fornemmelig meget Jern. Alt andet Vand kan være godt, dog er Flodvand det bedste.

§. 3.

Men kan Kilde- og rindende Vand da og være godt der-til?

rindende Bænder staaer Græsset grent hele Vinteren igjennem.

§. 4.

Svortesides bær man sig da ad for at faae Vand til at gaae over sine Enge?

Naar Engen, som ovenmelt er, ligger saaledes, at man baade kan faae Lilløb og Aflob for Vandet, da gjennemskjær man den fra Lilløbs Stedet og indtil Aflobet med en Hovedrende, som maae være mere breed end dyb, for at tage imod Vandet, og have et, skjønt gandste lidet, Afald, ikke mere end et Par Sommer paa hver 100 Alen. Denne Hovedrende forsynes i begge Ender med Sluser, som kan aabnes og tilslukes. Efter som nu Engen der skal vandes, er stor til, saa gjør man flere Siderender fra Hovedgræssten, som ej skal være saa store, som den er, men allene tjene til at tage

tage imod Vandet fra samme, for igjen desto bedre at udgyde det over hele Pladsen, og til den Ende er det og fornødent, at Hovedgrøften, hvor disse Siderender begynder, ej bør være saa stor eller breed, som ved Indløbet. Men alle disse Siderender maae igjen ved Udløbet forene sig med Hovedgrøften, og have Fald til samme. Naar man da vil have Engen til at staae under Vand aabner man Slusen for Indløbet, men lader den for Udløbet være tilluft, hvor Grøften fyldes da med Vandet, og hvor denne nu bliver smallere, gaaer det desto snarere i Siderenderne, og naar da alle disse blive fulde og ikke kan rumme mere, flyder det over paa hele Engen, og saasnart man vil have den tør igjen, lukker man til for Indløbs-Slusen og aabner den for Udløbet, da Grøften og Rønderne strax trekker det overflødige Vand bort.

§. 5.

Jo, dersom Jorden i Engen er sandig og let, da bør i det ringeste Hovedgrøften belegges med Leer i Bunden og paa Siderne, at Vandet ej skal gjøre Risser i den, og den Slim som det efterlader sig derudi, maae idelig opkastes, og Løbet i samme altid holdes aabent og reent.

Er der da intet mere ved denne Hovedgrøft og Rønder at iagttage?

§. 6.

Herudi retter man sig efter Jordbundens og Vejrligets Bestaaffenhed. Er det et tørt Foraar, saa kan man sætte Engen under Vand, saa snart som Frosten hører op, og bliver ved

Naar er det da Tid at sette Engen under Vand, og hvor længe skal det vare?

der.

dermed i 4 eller 5 Dage, thi faaer de spæde Vexter for meget Vand, saa har de Skade deraf. Men har Vinteren været streng, og Jorden er vaad, da maae man ikke lade Vandet løbe derover, forend Jorden, som af Frosten er gjort skjær og løs, igjen har sat sig, og oven til er tør. Naar Græsset har begyndt at skjude op, maae man kun vande meget sparsomt og lidet af Gangen, at det ej skal vore for geist og hastigt, og derved ingen rette Kræfter faae. I meget stærk Heede maae aldeles ikke vandes, thi da trækker Fugtigheden alt for hastig i Planterne, hvoraf de blive alt for geiste og svage. Man kan da om Aftenen efter Solens Nedgang lade Vandet gaae over, og passe, at det igjen er udløbet og borte, inden Solen staaer op. Dette samme maae og iagttages efter at Engen er slaaet første Gang, om Vejrliget da er varmt; men mod Slutningen af Høsten, da Heeden ikke meer er saa stærk, kan man med Nytte lade Vandet staae længer over Engen, naar man kun passer paa at lade det løbe ud igjen, inden Nattesfrosken begynder for Alvor, som ellers vilde gøre megen Skade; thi noget af det, som meest forderver vore Enge, er den skadelige og skjædesløse Bane at lade dem staae hele Vinteren og soppe under Vand, hvorved Græsroddeerne af de sødeste og bedste Græsarter gaaer under, og der bliver intet uden de grove og sure tilbage. Saadanne Enge derfor, som ligger sidt, maae man ikke fra Efterhøst af lade Vandet gaae over, for Frostens om Foraaret er reent borte og den øverste Jordskorpe er bleven tør.

§. 7.

Naar det ikke er bar Klever, men en Blanding af adskillige Græssorter; saa maae det efter Leen ikke ligge alt for tykt paa hinanden, at det ej skulde tage Varme til sig, ej heller maae det spredes alt for tyndt, saa at Soel og Wejr skal trekke al Kraften af det, desaaarsag gaaer gjerne een med Rive bag efter Slaaeкарlene, for at passe dette, hvilket og Engen selv har meget godt af, at de afhugne Straaer bedækkes med det udreyne Høe, at Solen skal ikke falde strax i deres friske Saar. Lige saasnart man med Haanden kan finde, at dette udsprede Høe er tørt, som i godt Wejr kan stee anden Dagen efter at det er slaacet, maae man om Formiddagen, naar Duggen er vel af det, vende det, og selv samme Dag sette det i Stakke, og disse maae gjøres jo større og spidsere op ad, jo bedre; thi ved at lade sit Høe ligge for længe inden det bliver revet og stakket, taber det mangfoldig af sin Kraft, som man og kan see, at Solen da tager al den grønne Farve af det, og rigtig kan blege det, saa at 2 saadanne Læs er ikke saa kraftige som eet, der i rette Tid bliver revet og stakket. Der ere desaaarsag de Steder udenlands, som setter rigtig Priis paa godt Høe, hvor man lader visse Folk blive ved det fra det Djeblif, da det er slaacet, som saasnart det har ligget een Times Tid paa een Side, skal vende det, og saaledes holde stedse ved, indtil det er blevet tørt, som paa den Maade kan stee

stee i en Hast, og da strax sette det i Stak, hvorved det beholder sin grønne Kolor, en angenem Lugt, og fuldkommen Kraft. Det var derfor at ønske, hvor man ikke havde for stor Høeslet, at man fulgte dette Exempel. Men da maatte tillige agtes, ikke at slaae uden i tort Vejr, og ikke før Duggen reent var gaaet af det; thi skjønt det duggede Græs slaaer bedre for Leen, saa er det dog ikke nær saa sundt eller godt for Kreaturene, som naar det slaaes tort. I øvrigt maae endelig agtes, at man ikke vender sit Høe, uden paa en Tid, man kan være vis paa at beholde Tørrevejr, hvorfor de, som paa ovenmeldte Maade vender det strax efter Slaaeningen, ogsaa setter det samme Afsten i smaae Stakke, som de Dagen efter ved godt Vejr igjen spreder ud, og ved idelig Bending suldtørre, og da inden Afsten setter i store og rigtige Stakke; thi skulde end uroeligt Vejrligt indtræffe, naar Høet er slaaet, faaer det dog ikke lettelig Skade af Regn, saa længe det ikke er vendt, men saasnart slikt er skeet, taaler det intet vaadt mere, uden at tabe af sin Kraft, før det er kommet i Stak.

§. 8.

Men om saa vanskeligt Vejr skulde indtræffe, at man ikke kan faae sit Høe suldtort i Stak, og ligeledes være nødt til at aage det noget diungt, som det

I saa Fald er det meget godt, at man haver nogen gammel tør Halm, og lægge et Lag imellem af, det trækker Fugtigheden til sig, uden selv at fordærves derved, og man kan siden meget godt foere med denne Halm og Høeblanding, og endnu var det til megen

megen Nytte, at man imellem hvert Lag Høe sroede noget stødt Rjøkkensalt, det holder ligeledes sligt diungt Høe friskt og sundt, og gjør at Dvøget og alt Kreatur med Begjerlighed og uden Skade æder det, og Beføstningen kan ikke være saa stor, da man med een Skjeppe kan sroee 4re Læs ned; men Fordeelen er vigtig at bevare sit Høe, og derved sine Creature fra Skade.

§. 9.

Ja, det er noget vanskeligere at faae til at tørres, da det er saa saftefuldt. Man slaar dette af, naar det har begyndt at blomstre over alt Stykket; thi da er det sundest og bedst. Naar det er slaaget, spreder man det ikke ud, men lader det blive liggende paa Skaaren, hvortil omtrent medgaaer 3 Dages Tid, inden det er blevet ret tørt paa den Side. Derpaa vender man det med en Riveftang omkring, ligesom man gjør ved Hør, og lader det saa ligge et Par Dags Tid, til det og er tørt, hvorpaa man binder det i Knipper og setter dem opreiste, ligesom man rygler Boghvede, og saaledes lægger og fører det hjem, da man derpaa søger saa meget som mueligt at legge det paa et lustigt Sted, ifald det endnu skulde have nogen Fugtighed ved sig.

§. 10.

Man kan deels, naar man mejer den øvrige Klee, første Gang i Sommeren,

ind, hvad Raad er der da, at det ikke i Læden eller paa Stenget skal brænde sammen og forderves, eller Creaturene faae Skade deraf?

Men med har Klee-Høe, der er vel nogen Forskjel med Behandlingen, naar jeg har slaaget det?

Men da Klee-veren er saa god at faae alle, megen,

vegne, kan man da ikke selv avle Frøet deraf, for at spare Beføstningen paa at købe det, og hvorledes bør man sig ad dermed?

meren, lade en Ende af et Stykke blive staaende til at blomstre og bære Frøe, eller og da det første Flor plejer at være temmelig gejl og endeel golde Blomster deriblant, kan man heller tidlig afsneje en Ende, førend man mejer det øvrige Stykke, og denne Ende skyder da desto hastigere, saa at den i god Tid endnu samme Aar kan komme i Blomster og faae moedent Frøe; og ved dette andet Flor findes hverken saa mange golde Blomster, som ved det første, ej heller har jeg den Ulejlighed at frygte, at Kleveren skal legge sig, og altsaa en stor Deel af Blomsterne visne, som gjerne vil skee, naar man vil lade første Flor blive staaende for at bringes til Modenhed. Ellers kan man og med Fordeel paa denne Maade avle det: Man laver et Stykke Jord til, saa stort som man vil avle Frøe til, derudi gjør man Rader 5 Tommer fra hinanden. I disse Rader saer man sidst i August Maaned sit Kleverfrøe gandske tyndt, og strax i Foraaret derpaa stikker man i det Rum, som er imellem Raderne endeel Riis ligesom man gjør ved Urter eller Bønner, at Kleverne kan legge sig op til, saa den ikke skal falde overende: og altsaa saer man paa den Maade ej allene meget, men og fuldmødent Frøe. Men det eene saadelsom det andet kommer an paa at have det i Fred og hegne det vel for Kreaturene. Vi vil da i det følgende Kapitel tale om de adskillige Maader paa hvilken dette kan skee.

15. Kapitel.

Om Indhegninger, Steen- og levende Gjerder.

§. 1.

Man kan gjøre det paa adskillige
Maader, men vi vil kun tale om
de 3 fornemste Slags, nemlig: Steen-
levende og Riis-Gjerder.

Paa hvor
mange Maader
kan man indheg-
ne sin Jord, og
hvilke ere de
bedste?

§. 2.

Det kommer an paa Grundens
og Stedets Bestaaffenhed. Hvor der er
løs Sandgrund, vilde det være et

Hvilket Slags
af disse er da det
bedste?

næsten forgjæves Arbejde, især paa den hidtil brugelige
Maade, at anlegge levende Gjerder. Men har man
der, eller i Nærværelsen kan faae Steen, da ere Steen-
diger alle Tider de bedste; men hvis ikke da flettede
Riisgjerder. Derimod, hvor man har fastere Jord-
arter, kan man med Nytte anlegge levende Gjerder,
dog maae man i begge Henseender vel tage følgende
Ting i Betragtning: 1) Om man og er vis paa nu
at have gjort saadan en Inddeeling med sine Jorder,
som man ikke siden vil forandre; thi i saa Fald vilde
et Steengjerde eller levende Gjerde være alt for beko-
steligt og vanskeligt at flytte, men dette kunde bedre
gjøres med Riisgjerder. 2) Om man og haver saa
meget af Jorden, eller den ikke er for god til at betage

faa meget deraf, som nødvendig udfordres til Steen- og levende Gjerder, formedelt den Viide, som begge Deele skal have, der ved mange Favne borttager mange Skjeppers ja Tønders Udsæd, i Steden for et flettet Riisgjerde ikke kræver mere Plads end den siden Strimmel, som det staaer paa, og hertil kommer endnu dette: at ved for mange Afdeelingen inde i Markerne med Steen- eller levende Gjerder, legger man som Bolde for Sneen til at samle sig ved, til Skade for den nær ved værende Sæd, da et Riisgjerde, formedelt de i samme værende Nabninger og Lufthuller ej saa let samler saa meget deraf. Altsaa i Almindelighed at domme, synes Steen- og levende Gjerder bedst at stikke sig om Skovene og de udvendige Indhegninger om Markerne; men til de indvendige Afdeelingen i disse kunde Riisgjerder paa sine Steder være lige saa nyttige, især hvor man vil gjøre mange og smaae Afluffer. ¹

§. 3.

Hvad har jeg da ved et Steengjerde at iagttage, saa at det kan hegne godt og være varigt?

Dertil udfordres: 1) at man seer til at faae god Grund til at sætte det paa, 2) at legge Steenene ret, 3) at passe disse vel sammen, 4) at pakke dem tilbørlig med Jord, og 5) at give Gjerdet sin tilbørlige Højde og Bredde, samt forebygge hvad der i øvrigt kunde befordre dets Undergang.

§. 4.

¹ Men Riisgjerder har to betydelige Ulejligheder: 1) At de ikke ere varige, og 2) at dertil behøves meget Gjerdsel, som mange Steder vanskeligen eller slet ikke er at faae. S.

§. 4.

Man maae ikke legge sine Grundsteen oven paa Jorden, saaledes som den forefindes, men at den løse og sorte Jord skal først graves bort, thi deri vil ellers Muldvarpen gjerne opholde sig, og ved deres Miiner, de gjøre derudi, skyde den alt mere og mere ud, hvorved Grunden nødvendig maae give sig og derved forarsage heele Gjerdets Held eller Fald: men man søge at komme til en fast og tæt Leer- eller Steen-Jord, inden man legger Grundsteene; saa kan de siden ligge faste, naar man ellers legger dem ret.

Hvad er det da, som jeg i Henseende til Grunden har at iagttage?

§. 5.

Man tager til Grunden de største Steen, og som i det mindste har een flad Side, og denne maae man legge ned ad. Gjerdesetteren vil gjerne, for at give Gjerdet en glat Anseelse og at fylde desto mere Rum deri, vende denne ud ad, men man betaler det siden med Gjerdets desto hastigere Brøstfældighed; thi setter man den runde eller spidse Ende need ad, saa trykker Jorden fra den anden Side saadan en Steen, som ikke har Flade nok til at ligge paa, desto snarere ud, deels og, naar den ej har Flade nok at hvile paa, tvinger de spitse Ender sig alt mere ned i Jorden, og saa falder heele Stykket. At man stopper der omkring med smaae Steen nytter kun saare lidt, thi naar den øverste Lyngde trykker paa dem drives de dybere ned i Jorden, og alt giver efter, hvorved heele Bygningen kommer af lavg.

Hvad er at iagttage ved at lægge Steenens ret?

§. 6.

Men naar Grund-Steenene da ligger slæde og faste nok, er der da saa meget ved de andre Steene at give Ngt paa?

Ja vist. Man maae og see paa, at hver Steen passer nøje til den anden, at de kommer med en fuldkommen Længde ind i Gjerdet, og ligger faste paa hinanden; thi at vilde stoppe under dem med Jord, Tang, Mos eller sligt, og derved give dem et fast Leje, det nytter kun for en saare kort Tiid. Thi naar Jorden ved en Slagregn skylles fra, eller det andet raadner bort, falder jo Steenene efter, og naar de da intet fast Leje har paa hinanden, løber de ud.

§. 7.

Men der blev jo dog i tredie Stykke sagt, at man skulle pakke Steenene vel med Jord, hvorledes skal jeg da forstaae dette?

Det er rigtig nok. Steenene bør pakkes med Jord, Mos eller Tang; men ikke førend de selv først ligger fast paa hinanden, som for Exempel: naar Grundsteenene paa en vis Længde ere lagde saa fast og tæt til hinanden som mueligt, saa bør det Rum, som da bliver imellem deres adskillige Kanter fyldes med een af ommeldte Ting, og da stødes og pakkes saa tæt sammen, som mueligt. Derpaa begyndes det andet Lag paa Gjerdet, og da maae Steenene af samme ligger gandske tæt og fast paa det underste Lag førend man begynder at pakke Jord imellem samme, o. s. v.

§. 8.

Hvor højt bør et Steen-Gjerde være?

Det kommer an paa hvad for Slags Creature man vil have, at det skal hegne for. Tre Alen er ellers den almindelig nyttige Højde, som man bør give det.

§. 9.

§. 9.

Er det enkelte Gjerde kun med Steen til den ene Side, saa kommer det an paa Jordens Besskaffenhed, hvor man setter det; thi i løs Sand maae Volden altid gaae bredere ud end i fastere Jordarter, som bedre falder sammen og ligger tættere til hinanden. Almindelig gjør man Grunden $2\frac{1}{2}$ Alen breed og lader den skraae op ad, hvor man bedækker de øverste Steene med Græstørve, at Regnen ikke skal komme ned imellem dem.

Hvor breedt skal man gjøre det?

§. 10.

Breden paa disse maae rette sig efter, om man oven paa vil have plantet noget eller ikke. I første Fald kan de ikke vel være smalttere end 4 Alen; men i andet Fald er $2\frac{1}{2}$ Alen fuldkommen nok. Man drager da sin Linie paa begge Sider, og ligeledes paa begge Sider legger hvert Lag paa engang, først Grundsteenene, og naar de, som meldt, paa begge Sider ere lagte, men ikke før, da pakker man Jord ned imellem dem det fasteste man kan. Derpaa legges det andet Lag med Steenene fast og tæt ned paa det forrige, og da først pakkes atter Jord ned imellem, v. s. v. Paa sine Stæder, især i Thyen, hvor man har smaae Steen nok i Nærverelsen, kommer man slet intet Jord ned imellem, men allene lutter smaae Steen, og dette Slags Gjerder staaer sig alderbedst.

Men dobbelte Steen-Gjerder, hvad har man ved dem at iagttage, og hvor brede skal de være?

§. 11.

Men, naar man vil plante oven paa et dobbelt Steengjerde, hvad maae man da videre iagttage?

At man oven i omtrent 1 Alen ned legger nogen god Jord, hvori Planterne kan settes, og det i en liden huul Rand eller Fordybning i Midten, saa at Rødderne kan samles dertil.

§. 12.

Hvad Slags maae man plante oven paa et Steengjerde?

Ingen Slags, som enten har sterke Rødder eller voxer højt, da begge Deele ere en Udeleggelse for Steengjerdet. Rødderne skyder Steenene ud, og naar Vinden tager i Toppen bevæges heele Planten og ryster Gjerdet løst, og dette er en stor Fejl ved de fleste af vore gamle Steengjerder, at man har plantet især Hylde oven paa dem, eller dog øverlig paa Bolden af de enkelte. Vil man plante noget oven paa, maae det være adskillige Slags smaae Torne, og vil man plante Træer ved de enkelte, maae det skee ved Steensiden, saa at Rødderne kommer saa dybt, at de ej løber ind imellem Gjerdet.

§. 13.

Men maae man ikke nok gjøre en Groft for ved sit Steengjerde?

Er denne endelig af en eller anden Aarsag fornøden, maae man dog ikke gjøre den for nær ved Gjerdet, og i Sandjord burde det aldrig skee; thi Syngselen af Gjerdet trykker da lettelig Grunden ud, hvorved heele Diget falder efter. Men hvor det endelig skal skee, maae man legge Grundsteenene desto dybere saa at Groften ikke kommer til at gaae fuldt saa dybt ned, som de ligger.

§. 14.

§. 14.

De bedste Steene til Gjerder ere de, som har de fleste Kanter, og altsaa og de fleste Flader, og disse faaer man bedst ved at sprengne de store Steen, som ligger i vore Marker, ved Høje og ved Strandkanten.

Hvilke ere de bedste Steen til Gjerder, og hvorledes faaer man dem?

§. 15.

Jo vist, man kan paa en meget lettere, og slet ikke farlig Maade komme affted dermed saaledes: Man graber rundt omkring den Steen, man vil have slakt, saa at Jorden paa alle Sider^r kommer fra den. Derpaa legger man nogle faae tørre Stykker smaae Brænde oven paa den, setter Jld deri, og naar det har udbrændt, slaaer man nogle Slag med en god Jern-Hammer just paa det Sted, hvor Jlden laae. Almindelig flekkes da derved heele Steenen i mange sprekker, hvor man setter en Jernstang ind imellem og tvinger dem fra hinanden, da man faaer Steen med lige saadanne Flade og Kanter, som om de vare ordentlig hugne. Men undertiden kan det skee, at ved den første Jld og de derefter skeete Slag ikkun springer en tynd Skal oven af Steenen. Skeer dette, da legger man atter paa samme Maade Jld der, hvor denne Skal er affsprunget, og naar man da lader den udbrænde og slaaer derpaa, vil det næsten aldrig fejle, at Steenen jo som meldt, rebner

Men dette er jo et bekosteligt og farligt Arbejde, man kan jo ikke sprengne dem uden at boere dem og ved Krudt?

L 5

over

^r Hvor Steene ligger frit oven Jorden behøves altsaa ingen Gravning. S.

over alt, undtagen det skulde være en gandske løs Sandsteen, som ved Jlden kun lader sig slaae i Gruus. Men har her af saadanne flakte Steene sat Gjerder, der staae saa lige, som de vare hævlede.

§. 16.

Gik der ikke for meget Brændet til, saa var det jo en Skam nu herefter at lade Steen ligge paa sin Jord, eller grave dem ned, som hidtil er sseet, da man saa let kan faae dem til Nytte?

Rej. Brændet, som medgaaer dertil, er ikke af nogen Betydenhed; thi med et maadeligt Læs kan man flekke Steen til mange Favne Gjerder, og som sagt: det er altsaa en Skam ikke paa denne Maade at skaffe sine Steen af Jorden og føre sig dem til Nytte.

§. 17.

Hvad har man ved et levende Gjerde at iagttage?

Udskillige Ting: 1) At gjøre Volden rigtig, hvor det skal staae paa. 2) At vælge de bedste Slags Planter, og saa vel ved Opgravningen som Sætningen behandle dem rigtig, at de kan komme i Bært. 3) Være Omforg for at de ikke efter Plantningen skal fordærves eller beskadiges, men blive i fuld Bært; og endelig 4) image det saaledes, at Gjerdet baade kan blive varagtigt og bestandigt, og dog ikke optage alt for meget Rum, samt i fornødent Tilfælde bedre det ud.

§. 18.

Hvorledes skal da Volden bedst gøres?

Man gjør et Dige saa højt man vil, omtrent 2 Alen, og dertil halvtredie Alen breedt i Grunden, og, naar man da derefter har stukket sin Linie, sler man Græstørve 4 eller 5 Tomme tykke, og saa brede som Spaden er, omtrent

omtrent en Fod lange. Disse Lørve legger man med bemeldte Mellemrum $2\frac{1}{2}$ Alen fra hinanden i 2de Rader, med Græssiden opad, 10 eller 12 Tommer fra det Sted hvor Graven skal begynde, som maae gaae paa begge Siderne af Diget. Af disse Grave opkaster man da Jorden imellem begge Græstors-Radene, og træder dem brav tæt sammen. Naar der da saa megen Jord er opkastet og traadt sammen, saa at den overalt er jevn og liig med Lørveradene, legger man et nyt Lag Græstørve oven paa de første, ligeledes med Græssiden opad, og fylder derpaa Jord af Graven imellem, og farer dermed saaledes fort, indtil man faaer Diget saa højt, som man vil have det, hvorved dog iagttages, at Græstors-Lagene skraaes alt opad, indtil man oven paa faaer en Viide af 5 Qvarter, hvori Planterne skal sættes, og altsaa maae man sørge for, at man faaer nogen god Jord til at legge der næsten 1 Alen dybt.

§. 19.

Paa det at Diget kan staae desto fastere, og Jorden derunder ikke løbe ud, naar der er saa breed en Rand inden Graven begynder.

Hvorfor skal Graven være saa langt fra Græstors-Radene?

§. 20.

Naar de legges paa den Maade, som sagt er, voxer de i hinanden, og bliver saa fast bundne med Rødder, at Diget staaer, som den bedste Vold, og naar man kunde faae disse Græstors i behørig Mængde, kunde endog paa den meest sandede Mark opføres et varigt Dige.

Hvad skal Græstorsvænfige, hvorfor er det ikke nok ligefrem at opkaste Jord til en Vold?

§. 21.

§. 21.

Men behøves der endelig saadant et Dig eller Bøld for at plante et levende Gjerde paa?

Nej vist ikke. Man gjør det allene for desto bedre at holde Creaturene fra det levende Gjerde. Men naar man vilde sette et andet Hegn derom saa længe, indtil det levende Gjerde selv kom til sin fuldkomne Væxt, saa behøvede man hverken at skjere saa mange Græstørve bort dertil, eller at spille saa mangfoldig Jord, som der nu gaaer bort til de dobbelte Grave.

§. 22.

Hvorledes skal de man da bære sig ad?

Et Mars Tid, eller i det mindste Sommeren før man vil plante, naar man har affrukket sin Linie, hvor Hekken skal staae, graver man i Bredden halvanden til 2 Alen, og saa dybt som man kan komme, en halv eller heel Alen, og renser alle Ukruds-Rodder, Steen og slegt bort, og naar det er skeet, fører man allene Jorden fra begge Sider op i en Forhøjning af et godt Qvarteer i en Brede af $\frac{1}{2}$ Alen i Midten, hvor man siden planter i.

§. 23.

Hvad skal denne Forhøjning betyde?

Det er godt at Planterne kommer, til at staae lidet oven for den øvrige Jord; thi ellers vilde de komme for dybt ned, naar den gravede Jord med Tiden satte sig, og saa kan man og desto bedre i Begyndelsen komme til at luge dem.

§. 24.

§. 24.

Det er overmaade godt for Træer og alt, hvad der skal plantes, og har sin Grund i det vi tilforn har sagt om Jordens Frugtbargjørelse, ved at blive gennemtrukken af Soel og Luft.

Hvorfor skal Jorden graves saa længe forud?

§. 25.

Ja fuldkommen saa godt som det, der er sat paa en høj Vold, naar man kun vælger de rette Planter, og behandler dem, som man bør.

Kan da saadant et Gjerde og i Tiden frede?

§. 26.

Hessel, som adskillige Steder her i Landet er brugt, duer slet intet; thi naar de end studses af, blive de dog skaldede eller bare ved Roden, og oven til setter brede Budsker ud til Siderne, og vil man bøje Grenene ned deraf og flette i hinanden, gaaer de ud, og Sviin og Faar kan overalt krybe igjennem. Hylde ikke heller, da den kun driver eenstige og svage Skud fra Roden, som intet kan værges. Pilen lige saa lidet, thi vel lader dens Grene sig flette i hinanden, og bliver levende et Par Aars Tid eller i det højeste 3, men derpaa gaaer de fleste ud, og nogle faae ikkun hist og her bliver ved Magt, saa at det vilde gjøre en slet Tjeneste. Slaentorn kunde i visse Henseender synes tjenlig, men er det dog ikke; thi: 1) fryser mange Stammer af den bort om Vinteren, og skyder nye Skud langt derfra op igjen; 2) skyder de,

Hvilke Planter ere da bedst her til. Kan jeg tage Hessel, Hylde, Pile, Slaentorne eller hvad?

som

som sagt, op fra Roden mange Aalen fra sig rundt omkring, og trækker saaledes Kraften fra Jorden, og man maatte have idelig Umage med at rydde denne megen utidige Yngel bort, og 3) saa gaaer Hovedstammen let ud, og efterlader skadelige Huller i Gjerdet selv. Men Hybentornen og Hvidtornen ere de beste, og da man almindelig haver meest paa alle Steder af den sidste, vil vi fornemmelig tale om den.

§. 27.

Hvorledes skal da Planterne være beskafne, og videre behandles?

Man tager unge friske Stammer, som ikke ere en god Tomme tykke. De ældre ere ikke saa gode, og disse graver man vaerlig op af Jorden, saa man faaer alle Rodderne heele, og ikke som sædvanlig, naar man har stufket med en Spade omkring dem, trækker dem op; thi derved river man endeel af Rodderne i Stykker, og altsaa selv er Marsag i, at de siden enten gaaer ud, eller dog kun vorer sygelig. Naar de da ere opgravne, maae man aldeles ikke lade dem ligge med Rodderne blotte for Soel og Vind, men strax pakke dem ind med Mos, eller slaae dem ind i Jord, til de skal settes, men ikke legge dem enten i Mødding eller Vand.

§. 28.

Naar og hvorledes skal de settes?

Plantningen bør skee i Foraaret, saasnart Frosten er af Jorden og den er tør og skjør at behandle, og man vælger allerhelst en mørk og vaad Dag dertil, naar Solen ikke skinner, som ellers let gjør Rodderne Skade.

Disse

Disse renser man da fra ald Ukrud, som maatte henge derved, og ifald nogle af samme ved Opgravningen har faaet Skade, beskjer samme gandske glat oven for Skaden. Imidlertid har man gravet Hullerne, hvori de skal settes saa viide omkring, at alle Rødderne fuldkommen kan udbredes og ikke klemmes sammen, iligemaade saa dybe at de kan komme til at staae accurat saa dybt, som de før har staaet. Man setter derpaa Planterne gandske sentret ned, ikke paa skraa, hvorved de hindres i Vexten, og har nogen god løs Jord, som man kommer paa Rødderne, og ryster Planterne vel, saa at alle Rabninger imellem de smaae Rødder kan blive fyldte. Har man Vand i Nærværelsen, saa er det meget godt, at naar man har sat Planten og vel rystet Jorden der omkring, man da slaar en god Kande fuld oven paa med eet; thi derved kommer Jorden ret tæt til alle Smaarødderne, og man fylder da Jorden oven paa igjen i det Hul, som ved Vandet sank ned, og træder den, skjønt ikke alt for stærkt sammen med Foden, og gjør derpaa med Haanden en liden Huule omkring Stammen.

Denne hele Behandling ansæres saa omstændelig, fordi den er god at bruge ved alle Træer, som en Bonde maatte finde for godt at sette i sin Hauge eller andensteds.

§. 29.

Naar Rødderne ere gode og ubeskadigede, og Planterne af den Bestaaffenhed vi har beskrevet dem, saa man ej har nødigt at frygte, at nogen skal gaae ud; saa setter man

Hvor tæt skal Planterne sættes?

man

man dem $\frac{1}{2}$ Alen fra hinanden; thi desto friskere og bedre Skud gjøre de, hvorpaa det fornemste siden ankommer.

§. 30.

Maas man sætte en dobbelt Rad, eller een lige ud for to?

Nej det duer intet, thi saa tager den ene kun Næringen fra den anden, og begge Radene skyder da ikke uden paa den Side som de vender fra hinanden.

§. 31.

Maar man nu har sat Planterne, hvad gjør man da videre?

Saa beskjer man dem først med en god skarp Haugekniv et Kvarteer høje fra Jorden, og imedens man gjør det, sætter man Foden paa Jorden ved Stammen, for ikke at rykke den op af Jorden, og derefter kan man først gjøre den liden Huule med Haanden omkring Stammen, derpaa legger man enten tynde Græstørø med Græsset ned ad, eller og Mos omkring, for at holde Fugtigheden ved Rødderne.

§. 32.

Har man da intet videre det Aar at gjøre derved?

Nej slet intet, undtagen at holde reent omkring Planterne for Ukrud, som endelig maas luges bort.

§. 33.

Hvad har man da at gjøre her ved det andet Aar?

Saasnart Foraaret kommer, skjer man af alle de Planter, som man seer at have skudt godt, og altsaa at være i frisk Stand, den heele Stam-Ende, som man ved Sætningen lod dem beholde, med Skud og alt lige

tæt

tæt ved Roden, og altsaa noget under Jorden, da man imidlertid vaerlig holder fast om Roden, og trykker den ned, at den ej skal trekkes op, og hyller saa Jorden oven paa igjen, saa at der altsaa seer ud, som der slet ingen Plantning var. Men skulde der være nogle Stammer, som ej har gjort friske Skud, og man altsaa skulde tvivle om vel endnu at have fæstet Rødder, dem lader man staae ubeskaarne til næste Aar, og seer man nogle, som ere udgangne, maae man plante nye i Steden for dem.

§. 34.

Nej tværtimod. Denne Affjeren er noget af det fornemste til at befordre en Hekke til en ønskelig og bestandig Vert, men som de fleste Steder til Skade for heele Anlægget efterlades; thi lader man Stam-Enderne blive staaende uafskaarne, skal man see, og som jeg har erfaret ved alle de levende Gjerder, jeg endnu har seet plantede, hvor svage og kleine de Skud blive, som derfra ere gjorte, og hvor faae der siden kommer fra Roden, som just gjør at saadan en Hekke inden kort Tid bliver blot for neden, og faaer Huller, som man kan see Exempel paa ved Egeskov i Fyen, hvor en af de ældste Hekker er, jeg har seet her i Landet. Men derimod naar man saaledes, som sagt er, affapper Stammen, efterat Roden ret har fæstet sig, skyder der 3 til 4 stærke Skud op igjen fra den, som allerede i dette Efteraar bliver i Allen høje og derover, og i den følgende Tid gjøre stor Nytte.

§. 35.

Hvad gjør jeg
da videre ved
disse unge Skud?

Ere de ikke næste Aar efter som
en god Fingertykk, saa lader jeg dem
endog det Aar staae gandske urorte,
men Foraaret derpaa, som er det 4de Aar efter, Plante-
ningsaaaret iberegnet, isald det ikke kan skee i tredie
Aars Esterhøst, flecter jeg disse Skud i hinanden, og
dette skeer paa følgende Maade: To Personer sætter
sig paa Knæ, hoer paa sin Side af Hekken, lige over
for hinanden, den paa højre Haand tager et Skud
hos sig, og bøjer det til venstre Haand over et andet
Skud, som den paa venstre Haand siddende har bøjet
over til højre Haand, og saaledes slynger man veks-
viis, det eene Skud over og imellem hinanden, og
skærer de overflødige Skud, som man ej bruger til
denne Indfletning, af tæt ved Roden, ligesom og om
nogle Sideskud skulde være gjorte paa de unge Skud,
som kunde forhindre Fletningen, skærer man samme
af tæt inde ved Stammen: efter et Aars Forløb er
denne Fletning groet saaledes i hinanden, at det er
uumeligt at kunne faae Grenene skildte ad igjen.

§. 36.

Men om nogle
Riis eller Skud
ved denne Ind-
fletning knækkes,
hvad da?

Det skader intet, man flette kun
derfor lige frisk, og er et Skud, som
ikke ret vil lade sig bøje, da skærer
man endog et Snit ind i det lige til
Marven, for at faae det bøjet; det voxer derfor
lige godt.

§. 37.

§. 37.

Rej ingen Besskerelse, uden den vi har talt om at skjere heele Skud bort fra Roden, maae finde Sted, før Hekken har naaet sin fuldkomne Højde, thi det er kun ellers at forderve den, og at faae den til at buske ud i Midten, men bliver desto svagere. Ivertimod, naar denne Forskrift følges, skal den ikke blive meget over en god Haandbred, men saa tæt, at ikke nogen Hare skal kunne krybe der igjennem.

De overste Spidser, som staaer op fra Indfletningen maae man da vel klippe eller skjere af?

§. 38.

Næst efter, man har gjort den første Indfletning, kan man ikke vel røre den videre, da Skuddene ere for svage i Toppen; men næste derefter fletter man igjen højere op de samme Skud, og paa samme Maade som tilforn, da man vil finde, at den forrige Indfletning har nu gjort saa mange Side-Skud ind imellem hinanden, at neppe en Fugl kan smutte der igjennem. Men naar man nu med Fletningen er kommet saa højt, som man vil have Gjerdet, skal man dog ikke affkjere Spidsene af de flettede Grene, men putte dem ind imellem Fletningen, som Kurvemagere gjøre ved deres Arbejde; thi derved vinder man dette, at de flettede Grene stedse staaer Side-skud ud lige fra Roden af, i Steden for man ved at affkjere Toppen vilde faae mange ranke Rodskud, som man ikkun maatte skjere bort, undtagen man vilde, at Gjerdet skulde faae en

Hvad gjør man nu da videre ved den?

unødvendig Tykkelse. Men naar, som sagt, Gjerdet har faaet sin Høide og Topspidserne ere indflettede, samt alle andre Skud enten ere indflettede blandt de andre, hvor det behøvedes, for at stoppe eller tætte et Hul, eller og de ere affkaarne tæt ved Roden, eller ved Stammen, om det er Side-Skud; saa maae man hvert Aar strax efter St. Hansdag, som er den bedste Tid, klippe dem paa begge Sider tæt ind til Stammen, og det hvert Aar, det heele forrige Aars Skud reent bort, saa at den stedse ikke bliver over en god Haandbred tyk: men desto tettere og reent uigjennemtrængelig skal man besinde den. Og skulde man see at den i Ungdommen vilde af Winden legge sig i Bugter, kan man paa flige Steder slaae nogle stive Pæle ned i Jorden for den, med Liden holder den sig nok selv stiv og lige.

§. 39.

Men det udfordrede saa lang Tid inden man fik sig en Hække i Stand?

Wil man regne efter hvor megen Tid en anden levende Hække, som plantes efter den almindelige Maade, behøver, inden den kommer i Stand; skal man neppe finde over et Aar Aars Forskjel i det allerhøjeste. Men seer man til Varigheden af dem begge, der bliver en anden Forskjel, og endnu meer i Henseende til Rytten. Den almindelig plantede Hække behøver nesten idelig Forbedring. Saa snart den bliver noget gammel, 20 til 30 Aar, gaaer snart en Busk ud, snart en anden, og efterlader saa store Huller, og kan aldrig allene frede især mod Svain eller Faar, men behøver enten Groft eller anden Hjælp. Derimod den nye be-

skrevne

skrevne behøver ingen anden Hjælp, end imellem at flette nogle Grene eller Skud ind i de landre, og denne Indfletning gjør, at om end een Stamme skulde gaae ud imellem, behøver jeg derfor ikke at tage den op. Den lukker ligesult, og sliq en Hekke, naar man har anvendt de første 8 a 10 Aar paa den til at bringe den ved Indfletningen og øvrige Behandling i Stand, kan da ej allene selv fuldkommen frede for alle Slags tamme Creature; men staaer endog uforanderlig i 100 Aar og deroder og behøver ingen anden Opvartning, end aarlig at klippe den paa Siden, og maaskee imellem at flette en Green ind, som kan ansees for en Tidsfordriv.

§. 40.

Ved et dødt Gjerde, som maae sættes for den paa den Side hvorfra Creaturene kan komme ind til den. Men at samme ej skal gvaale Hekken, eller betage den fornødne Luft, maae det sættes vel en Alen derfra i det ringeste, og ikke være tæt, men enten meget tyndt opført af Slaacentørne, som derfor nok kan freede, eller vel aabent flettet af Piile-
Vidier.

Men i de første Aar inden Hekken kommer i Stand, hvortedes skal man da forsvare den for Creature?

§. 41.

Ja vist er Piilen baade i denne og mange andre Henseender værd at lægge Vind paa, især da den lader sig sætte uden Rod.

Saa fulde vel de Riisgjerder, som i andet Stofke ere omtalte at være saa magelige at bruge til ind-

vendige Afdeelingen i Markerne, ogsaa være af Piil? og Piilen altsaa maae være et Træ, som er værd at lægge Vind paa?

§. 42.

Er da noget især ved Pils Plantning at iagttage?

Ja, man maae agte, at man ikke tager af dem, som ere vorne paa høj-landet Jord, og setter siidt, ej heller dem som ere vorne siidt, og planter paa det højlændede, thi ingen af Deelene gaaer an. Poppel-Piilen passer sig ellers best for den højlændede Jord.

§. 43.

Men der gaaer dog saa mange Piile ud, naar man har sadt dem, hvad kan være Aarsag dertil?

Deels at man ikke iagttager det ommeldte om Stedet, hvor de ere vorne paa, deels og, at man ellers skjodesløs behandler dem, baade før og ved Sætningen.

§. 44.

Hvorledes skal man da bedst bære sig ad, at man kan være visse paa, at de vil groe?

Greenen man vil have til Sette-Piile, skal man om mueligt, med en Stik-Sav save af Træet. Men hvor det ej kan skee, skal man dog, efter at den er afhugget, skjere den glat i Enden, saa at ingen Ridsfer ere i Barken, eller noget af samme er gnabet, og saa enten med en tynd Vidie eller et beget Sejlgarns Baand binde tæt omkring Enden af Barken. Men førend man hugger eller savor dem af, skal man have gjort Hullerne færdige, hvor de skal sættes udi.

§. 45.

Men skal Sette-Piilen ikke ligge i Vand eller en Moddinge-Pol nogle Dage, før den sættes?

Nej, denne almindelige Vane duer intet, og er Aarsag til at mange Sette-Piile gaaer ud, da de i dette Vand drives alt for hastig, og den sterke Forandring imellem Vandet og Jorden gjør dem

dem Skade; men de maae settes strax, saal snart de ere hugne.

§. 46.

Den forhindrer Gasiem at løbe ud, og ved det den der standses gjør den en Ophoening og deraf desto vissere driver Rødder ud.

Hvad skal den Hinden om Enden af Barken sigge?

§. 47.

I sid og fugtig Jord gjøres Hullerne $\frac{1}{2}$ Alen i firkant bredde og dybe; men i høilændet Jord 1 Alen. Paa Bunden legges en flad Steen, hvorpaa Piilen settes, og derpaa blandes den Jord, som kommer ned i Hullet, om den er sandig, med Tørvejord og Leer; men er den sterk leeret, med Sand, og trædes vel fast omkring. Midt i Hullet kan atter legges nogle maadelige Steene, om man har dem ved Haanden og saa Jord der oven paa, og, naar man saaledes bær sig ad, skal neppe en af hver 20 gaae ud. Ellers voxer Piile allerbedst paa en liden Forhøjning, hvor der tæt under neden gaaer Vand.

Hvorledes skal Hullerne da gjøres, som de skal sættes i, og hvad er videre derved at iagttage?

16. Kapitel.

Om Tørvemoser, og deres Behandling.

§. 1.

Nej langt fra, paa de fleste Steder meget skjodesløs, og saaledes som der ikke skulde blive Følk til efter os,

Behandles Tørvemoserne her i Landet som de burde?

som vi dog skulde tænke paa, der og burde have noget Gavn af dem.

§. 2.

Hvad har man da fornemmelig ved en Lørve-Mose og ved Lørve-Skjæren at iagttage?

nye Lørv for

Evende Ting: 1) At man behandler Mosen ved Skjeringen saaledes, at man kan faae det bedste og meste Gavn af den Lørv, som allerede er i den; og 2) At den igjen kan tilgroe, og give

§. 3.

Hvad Fejl begaaes da ved vores Lørvemose's Behandling, i første Henseende, og hvorledes skal man herefter bedre bære sig ad med dem?

Fejlen er denne, at man begynder ikke ordentlig at skjere i Mosen, men hist og her, lige saasnart i Midten som ved Enden, og desaarfag ikke har noget ret Aflob for Vandet, følgelig, da der i enhver Mose, om den skal due noget, befindes Væld, saa, naar man har skaaret nogle, og undertiden ikke uden 1 eller 2 Læs i en Grav eller Potte, qvælder Vandet op, og da man i Forvejen ikke har nogen ordentlig Anstalt til at aflede det, saa forlader man den Grav, lader staae en Balke for den, og begynder et andet Sted, og saaledes kan man vel i en Mose gjøre 8 til 10 Grave i et Aar. Herved skeer det, at den bedste og meste Lørv, som er i Gunden, ikke tages op, men henligger unyttig, og der bliver tillige saa mange Balkes, hvor den største Deel af Lørvejorden hensidder ligeledes uden Nytte; thi de ere for smalle til at gjøre nye Graver udi, og for Vandets Skyld i de omliggende Grave kan man ikke komme

til

til at opgrave dem længer end til Vandets Overflade, og da faaer man kun meget liden og slet Tørv: altsaa spilder man ved denne Behandling meget mere af en Tørvemose, end man faaer til Nytte, og den Tørv man endog faaer, er ikke saa god, som den kunde være, naar man har sig ret ad dermed.

§. 4.

Da man ikke før man begynder at skjere, søger at leede Vandet fra Mosen, saa er Tørven løs og smulvig, derimod naar Vandet i Tide er løbet derfra, bliver den tæt og fast.

§. 5.

Naar man seer hvor Mosen er lavest, og Vandet altsaa kan faae det bedste Aflob: kan dette ikke skee til Stranden, eller noget andet Sted, hvor det uden Hinder kan løbe; saa maae man der fæste en Grav, saa dyb og saa stor, at den kan tage imod det. Derpaa gjør man en Hoved-Kende fra dette Sted midt ind i Mosen, som kan leede Vandet her til, og begynder saa at skjere fra denne laveste Ende, alt i lige Linie med Hovedgrøften, indtil den haarde Bund; thi under enhver Tørvemose er altid haarde Bund, enten af Sand eller Steen, og indtil man naaer denne, maae man holde ved at skjere. Kvælder der end Vand op af Bunden, kan man ved Siderender bringe det til Hovedgrøften, eller øse det op i samme, naar man kun med Skjeringen følger i Linie med den, med mindre man skulde træffe for en Vand-Kare, som med alt for stor Magt skulde give

Vand, men ellers saa længe det paa nogen Maade er mueligt at faae Vandet bort, bør man ikke forlade den Grav man har begyndt. Ved saaledes bestandig at lade Gravningen følge i Linie med Hovedgræften, vinder man og dette, at man kan sette de opskaarne Tørve bag ved sig, og altsaa have magelig Dødkørsel, og ikke ved de opsatte Tørve hindres i Skjeringen.

§. 6.

Men isald Tørvemosen tilsidst bliver mudderagtig, og saa løs, at den ikke kan afstikkes med Spade, hvad skal man da gjøre?

Saa bør man dog derfor ikke forlade Graven, men stode denne løse Moor ned under Fødderne, og saa vel med dem, som med Spaderne ælte den sammen i Vandet, til den bliver saa tyk som en Grød, derpaa øse den op med Skouler i Hjulbører, og trille den paa haard Land. Der breder man den ud i Qvarteer tyk, og hvad Klumper der endnu kan være deri, træder man ud med Fødderne, glatter den, og alt imellem øser Vand paa, derpaa stikker man denne Tørvedej med Spaden igjennem, og gjør den i Skikkelse som andre Tørv, lader dem saa ligge i nogle Dage til de ere blevne tørre, da man stækker dem op som almindeligt, og denne Tørv er da fuldkommen lige saa god, som nogen anden.

§. 7.

Nu har jeg da hørt, hvorledes jeg skal behandle en Tørvemose til Nytte for mig selv, men i Henseende til den tilkommende Tid gad jeg nok vidst, om Tørven og kan være?

Ja visselig, det har sin fuldkomne Grund i Tørvens Natur, og bevises desuden af Erfarenhed.

§. 8.

§. 8.

Torven eller Torvejorden bestaaer egentlig af et Sliim, som et stillestaaende Vand, der ved Sommerens Varme kommer i Forraadnelse og Gjering, lader Tid efter anden falde til Bunden, tilligemed hvad der imidlertid af Jord, Støv, Blade, Urters Frøe og slikt af Wind og Regn er blæst eller skyllet hen i samme, og derved tillige kommer i Forraadnelse. Thi naar jeg har slikt et stillestaaende Vand i en Torvemose, eller andet Kjer, hvorudi der NB. er Vædd, saa at Vandet ej kan udtøres eller synke, saa bliver dette stillestaaende Vand om Sommeren tykt oven paa, setter en Sliim og grøn Grøde der bliver sej og opfyldt med saa meget Utoij af adskillige Indsekter, saa det staaer som en tyk Mos. Hertil kommer andre Ting, som Græs, Støv, Blade af Træer og mere slikt, som falder i Vandet, raadner og kommer i Gjering tillige med det, og da dette er let, lader det falde igjennem sig alt hvad der kommer deri af Sand, Steen eller slikt, som er tungt og ikke kan forraadne. Naar nu, som sagt, Vandet er blevet saa tykt og sejt, at det setter en Skum eller Hinde oven paa sig, saa drives samme af Vinden til Landsiden, der hefter den sig ved Bredden, og tager igjen mod mere af Græs, Støv, Frøe &c. som kastes deri, hvilket alt i denne feede og fine Sliim kommer til Grøde og gjør en Skorpe over paa Vandet, hvilken, naar den Sommeren over har gjennemgaaet sin Forraadnelse og Gjering, og denne ved Vinterkulden ophører, saa stiller

denne

denne Materie sig fra Vandet, synker til Bunds, og ved dette Bundfald forhøjer Grunden. Naar Sommeren kommer igjen, stiger atter Grøden, Varmen opløfter det tyndeste og fineste deraf fra Bunden, Vandet gaaer igjen i Forraadnelse, bliver tykt, og setter et nyt Bundfald, indtil efter endeel Aars Forløb Bunden og Overfladen naaer hinanden, trykker Vandet fra sig og sammengroer til en Klump, som er Torvejorden, hvis Træer eller fine Rødder gaae fra et Lag til et andet igjennem den hele Masse.

For nu at komme Naturen i dette sit Arbejde til Hjælp, bestaaer det, vi har at gjøre til en udtømmet Torvegravs eller Moses Dægt herudi: 1) At naar vi begynder at skjere en Grav, skal vi stikke den øverste Græstørst af, som egentlig endnu ikke er Torv, og legge den til Side, for siden at bruges. 2) Naar vi har skaaret en Grav op, skal vi fylde ned i den igjen ald den Torvesmuld, som af de opskaarne Torve er faldet af, og deroven paa skal vi legge saa jævnt og lige, som mueligt, de ovenmeldte afskaarne Græstørve. Derved legges en Grund til at begynde at bygge den tilkommende Mose paa. Dernest 3) skal vi stemme Vandet i den udtømmede Grav op, ved at dæmme eller opfylde Grøften og andre Steder, hvor Vandet kan faae Udløb, da dette ved at komme i Forraadnelse og Gjæring igjen setter den feede Slim o. s. v. hvoraf vi har seet at Torvejorden bestaaer, og for at formeere denne var det og gavnligt, om vi 4) omkring saadanne Moser plante de Piiel eller andre Træer, hvis Blade kunde falde i Vandet, og med samme bringes til Forraadnelse.

§. 9.

Jo, thi ellers bliver Torvegrunden derudi i Tiden ikke dyb. Falder Vandet saaledes, at den øverste Sliim og Grøde gandske setter sig fast paa Bunden; saa kan den siden ej saa let, om end nok saa meget Vand kommer i Graven, lette sig; men maae ligge under Vandet at raadne, da Naturen maae arbejde paa nye, og bliver meget seent, inden Vandet kan faae et nyt Dække over sig igjen. Man seer ikkun til en Ellemose, hvor man vil grave fort Jord op af. Den bedste, fineste og meeste finder man altid i Kender, hvor der stedse staaer Vand. Det er derfor en Regel ved Torvemosefs Behandling: at den man vil skjere, maae man lede Vandet fra; men den man har skaaret, og skal groe til igjen, maae man dæmme for Vandet i, og lede det dertil.

Hvorfor skal man endelig stemme Vandet op i en nye Grav?

§. 10.

Nej, derved løsner man hele Torvelaget, og gjør det uueligt, saa vit som det herved kommer i Bevægelse. Man bør af den Aarsag ikke engang hugge saadan en Rod af; men naar man ikke kan lade den sidde, til man har skaaret den hele Strækning bort, hvor den sidder, bør den saaes af.

Om der i en Grav, man skier, forekommer Træersodder eller Grene, maae man da ikke drage dem ud?

Man har skaaret den

§. 11.

Jo, der er en Slags, som har megen Salpeter i sig, er gandske sort, fast og tung, som giver en hvid Afte

Kan man ikke ogsaa brænde Kul af Torv?

og

og ingen ond Lugt, af den kan man faae Kul paa denne Maade: Naar Jorden er udbændt til Gløder, kaster man dem i et Hul i Jorden, som dertil forud er gjort i Nærheden af Ildstedet. Der oven paa legger man strax en Græstør med Grønsvæven ned ad, som just passer at lukke for Hullet, og naar man da igjen vil tildække denne Græstør med Aske, bliver Torvegloederne i Hullet til Kul.

§. 12.

Hvoraf kan man kjende paa Jorden, at den vil lugte ilde? Naar den er sortegraag, thi jo flere hvide Pletter eller Striber der ere i den, jo mere Eoool har den hos sig, som er det der lugter.

17. Kapitel.

Nogle faae Erindringer og Raad i Henseende til Creatures Tillæg og Avl, og Bondernes Havers Indretning.

§. 1.

Hvad har en Bonden i Henseende til hans Fæavl at iagttage? Det vilde blive alt for vittløstigt her at udføre. Jeg vil altsaa kun give følgende faa Erindringer: 1) Hvad han legger til, maae han see at være af en god Art, og føde det godt i Ungdommen. Men han forbedrer Arten ved alle sine Creature, ved at skaffe sig Forandring af Hanner fra andre Steder, og jo bedre disse

diffe ere, jo bedre bliver Dugelen. 2) Maae han nøje passe paa ej at have mere, end han godt kan fore; thi et saadant er bedre og nyttigere end to forfultne eller hunger fødte. 3) Maae han have ordentlig fastsatte Tider at fore sine Creature, og da ikke give dem mere af Gangen, end de kan æde op, heller lidt og tit, end meget paa engang.

§. 2.

Man skal i saa lang Tid kun give dem af deres egen Moders Melk gandske nyemalket, om man ikke vil lade dem patte selv, og for alle Ting see vel til, at de ikke drikker for sterk, eller sluger for hastig i sig, men imellemstunder tage dem i Dret op fra Meisen, eller holde dem Fingrene i Munden.

Sig mig dog nogle probate Raadimod de almindeligste Sygdomme blandt Creaturene. Hvad skal man gjøre i vanskelige Aaringer, naar Tilløgs-Kalvene almindelig vil døe, efter at de ere bleve 14 Dage til tre Uger gamle?

§. 3.

Denne Svaghed hændes oftest feede Kalve, og er meget farlig, da de hastig døer deraf, saafremt der ikke bruges Raad derfor i rette Tid. Den kommer af et fordervet Blod. Creaturet stonner, har megen Sliim i Munden, og er der meget heed. Det allerførste man mærker det, maae man foretage Nareladen paa Halsen, gnide Mund, Tunge og Gane idelig med skarp Wedike, hvori er kommet lidet Salpeter, ikke give noget

Hvad skal man gjøre ved Kalve naar de hooe i Halsen?

at

at drikke i 2 Dage, men dække det til med varme Klæder.

§. 4.

Hvad skal man gjøre for Blodpis, som er saa almindelig i Skov-Egnene?

Derfor høves adskillige Raad, som Krudt og Brændeviin, eller Edike ic. men intet sikrere, end et af disse 3, som nesten aldrig fejler: 1) Et voxet Hoved gives $\frac{3}{4}$, et ungt Hovede $\frac{1}{2}$, og en Kald $\frac{1}{4}$ Lod Rhabarber i Vand udrørt, og skulde det første Gang ikke hjælpe, da inden 24 Timer atter lige saadan en Portion. Har man ikke Rhabarber, eller vil kjøbe det, da hvor man frygter for denne Svaghed, kan man belave sig paa det 2det Raad, nemlig: have et Kar staaende med Vand, hvori man kommer frisk ung Egebark eller grønne Egspaaner, saa at Vandet deraf er som en Lud, og har en sterk brunn Kolor, heraf giver man det syge Hovede daglig 2 Gange, hver Gang en Kanded fuld ind, og deroven paa en Pot Faaremælk. Men ved dette, saavelsom forrige Raad maae det syge Hovede tages ind, og ikke faae andet Foder saa længe end tørt Høe. Det 3die sikre Raad er 2de maandelige Spisefkeer fulde af stodt Allun i 2de Kander nyemalket Melk. Skulde de 1ste Dag ikke hjælpe, da gives anden Dagen $\frac{1}{2}$ Portion deraf, og ifald, som dog meget sjelden treffer ind, at dette endnu ej skulde have den forønskete Virkning, da 3die Dagen gives $\frac{3}{4}$ af det foreskrevne. Dette gjøres hver Morgen, men hver Aften gives en Skeefuld Bomolie eller Gaasest, som hindrer at der ej skal slaes Bindsel til.

§. 5.

§. 5.

Dette er en meget farlig Sygdom, og kan faaes ved adskillige Tilfælde. Blodets Omlob standser, Livet bliver forstoppet, Hovedet puster og stonner sterkt, svolner op, bliver gandske stift, og ubevægeligt, og almindelig dør inden 3 Timer, om det ej hjælpes. Man maae strax aarelade det paa Halsen og give en Klysteer af Tobak. Men vil det ej hjælpe, er intet andet Raad end med en Trequart at stikke ind i den venstre Side af det tynde Liv, hvorom mueligt nøjere Efterretning skal gives et andet Sted, da det her vilde tage for meget Rum.

Om et Hoved faaer Rygblood, eller, som det vrangelig paa sine Steder kaldes, bliver trolde-reedet, hvad da?

§. 6.

De sorte Snegle ere meget gode at legge paa, hvor man finder at Hævelsen og Heeden er. I Mangel deraf bruger man et Plaster af Tælg og Beeg.

Hvad er at gjøre for bolne Klover?

§. 7.

Til at forekomme alle Slags saadanne Sygdomme hos Faar, søger man om Høsten at faae en Myrehob, som man da med Væg, smaae Pinde og alt opgraber, og efter en Dagvarme tører i en Bagerovn, saa at man med Fingrene kan gnide Myrer og alt i tu, støder det saa til et fiint Pulver, sigter

Hvad skal man gjøre for at hindre, at Faarene ikke skal faae Ghynder, Batter-soet, Skab eller ligt?

og forvarer det gandske tørt. Af dette Pulver giver man eengang om Ugen hver 2de Aar en god Nævefuld blandet med nogen Havre og stærk saltet Vand, og naar man om Esteraaret tager dem ind af Marken, lader man dem staae 6, 8 til 10 Dage uden at faae noget at drikke. Imidlertid tager man for hver 2de Aar en Nævefuld god Humle, $\frac{1}{2}$ Nævefuld Malurt-Knoppe, $\frac{1}{2}$ Tjerdingspund stødte Enebær, og lige saa mange Laurbær, og kaager dette tilsammen med 3 Kander Vand for hver Portion. Naar det da er kogt, og foldt, settes det ud for Aarene til at drikke af. Vil de ikke drikke det, lader man dem endnu tørre længere, indtil de drikker, og saa holder man siden bestandig ved, saa længe der er nogen Kraft udi, at staae frisk Vand derpaa, og giver dem deraf, naar de skal have at drikke. Forfatteren har selv erfaret, hvor sikkert dette Raad er, at ikke et eeneste Aar er blevet anfaldet af nogen af ovenmeldte Svagheder hos ham, naar de end har grasseret allerstærkest rundt omkring, og han bruger det til sit Skæfferie, af 200 Stykker, denne Kuur hvert Esteraar. Ellers er det og et Hoved-Præservativ-Middel for mange Slags Sygdomme, saavel hos Aar som Heste, at give dem imellemstunder et Pulver af finstødte vilde Kastanier, og de første kan man lære til fra Ungdommen af at æde dem friske, staaerne i tynde Skiver, hvorfor han planter en Mængde af slige Træer omkring sit Skæfferie. Ellers bør Aarene staae lustigt og ej varmt om Vinteren, samt at holdes fra at drikke al Slags plumret og ureent Vand.

§. 8.

Jo, efterfølgende er befundet temmelig probat: Man sanke sig daglig Dage fra den Tid, de begynder at faae Pinne, en Portion grønne Tidfler. Dem hakker man med Blade, Stilker og Knopper gandske smaa, mænger dem med Vask, skraaet eller heelt Korn, ligesom man har det, og giver dem hver Aften, naar de kommer hjem af Marken, et lidet Maaltid deraf, og hver anden eller tredie Aften firser man noget vel udbrændt Røgtobaks Afke, førend de faaer det at æde, gandske tyndt der oven paa, og setter Band for dem i et Trug saa dybt, at de kan faae Nøbet der ned i lige til Vinene, samt imellemstunder smører dem med en Pennefler dypet i Olie omkring Ørene, saa beholder man nok sine unge Gjes.

Da mange unge Gjes de fleste Aar dør saa sterk, naar man har anvendt meest Image og Detofning paa dem, sig mig da til Slutning, om der ingen Raad skulde være derfor?

§. 9.

Jo, det forstaaer sig, enten det er Træe eller Jordfrugter, saa gjar det jo meget Gavn, deels til at sælge, deels i Huusholdingen, og det er Tegn til en flittig Bonde, og fornemmelig Bondedone, hvor man seer Haven vel holdet i Stand. Derimod er det en Skam, og Tegn til dovne Folk, hvor man seer Haven, som almindelig, begroet med Nelder og Skarnthyder, og intet som dør, uden nogle Stokke slet Raal. Det er virkelig Synd ikke at bruge al den Jord, som man har, til Nytte; men især den, som ligger en saa nær.

Er en Have og saa nødbødig for en Bonde?

Hvad Nytte kunde ikke

ikke Træfrugter gjøre, foruden andre Ting, at støde den til Most? og havde man flere Rodder eller Roer, end man selv brugde, og ikke kunde selge dem, saa kunde man af Guulerodder især kaage en meget god Sirup, som Folkene vist nok heller aad paa Brød end Smør, og man kunde med de øvrige baade fore og feede de fleste Slags Creature.

Men herom vil vi ikke tale mere, da Landhuusholdings-Selskabet og haver udsat en Premie for en Have-Katekismus, og andre erfarne Mænd mueligt arbejder i det Fag, som meget var at ønske, da Landmanden virkelig mangler god Underviisning deri, og usejlbart maatte have sin gode Nytte, om han fik den.

